

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE: RIDDER RENÉ VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES: PROF. MR. RIDDER RENÉ VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

PLECHTIGE HERDENKING VAN DE OPRICHTING
VAN HET PARLEMENT VAN MECHELEN
(GROTE RAAD VAN MECHELEN) IN DECEMBER 1473

DE BETEKENIS VAN HET PARLEMENT / DE GROTE RAAD VAN MECHELEN VOOR ONZE TIJD

Rede van mr. G.E. LANGEMEIJER, emeritus procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden

Het ligt in de aard van deze herdenking dat wij niet alleen aandacht besteden aan het belang van de Grote Raad voor de wetenschap der rechtsgeschiedenis – dit belang is onbetwistbaar groot, zowel wegens de kwaliteit van zijn rechtspraak als wegens het uitzonderlijk rijke materiaal daaromtrent dat is bewaard gebleven – maar ook aan de betekenis van de Grote Raad voor onze tijd.

Ik zou menen dat dit een vraag is die op haar beurt weer in tweeën dient te worden gesplitst: wat is de betekenis van het enkele feit dat Karel de Stoute de Grote Raad heeft ingesteld en dat deze en zijn Noordnederlandse voortzetting, de Hoge Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland er tot op de Franse revolutie zijn geweest? en: wat is de betekenis van de wijze waarop beide rechtscolleges hun taak hebben vervuld? Ik zal aanstonds betogen waarom de betekenis van het eerste feit nog aanmerkelijk groter is geweest dan die van het tweede. Toch ligt het voor de hand eerst dit tweede in beschouwing te nemen. Een krachtig voortwerkende traditie op het stuk van de *inhoud* van het recht kan men weliswaar, naar ik meen, voor geen van de drie landen stellen. Daarvoor hebben de Franse revolutie en de heerschappij van Napoleon de continuïteit te sterk verbroken. Op verschillende wijzen nochtans. In alle drie de landen is de invloed van de Napoleontische codificatie beslistend geweest. Men zou zich kunnen voorstellen dat dit in Noord-Nederland in mindere mate het geval zou zijn geweest dan in beide andere landen. Het is immers

bekend dat de ontwerpen van de nationale Nederlandse wetboeken na de afscheiding van België ingrijpend zijn omgewerkt met de strekking om oorspronkelijk Noordnederlands recht voor het recht volgens de Franse Code in de plaats te stellen, overigens slechts voor enkele zij het belangrijke gebieden (de algehele gemeenschap van goederen als wettelijk huwelijksgoederenrecht is het voornaamste voorbeeld). Maar de commentaren waarop de Nederlandse rechter tot over de helft van de negentiende eeuw was aangewezen, waren de Franse: Delvincourt, Toullier, Duranton, het "répertoire" van Merlin. In België zou reeds de veel grotere instemming waarmee de Napoleontische codificatie was ontvangen – een ingenomenheid die het scheppen van een nationale codificatie in de jaren tussen 1815 en 1830 niet weinig heeft vertraagd – een afbreken van de band met het recht van vóór die tijd verklaren. Daar komt voor België bij een sterke verjonging van het hogere rechterlijke personeel in de jaren onmiddellijk na de afscheiding. De eerste president van het Belgische Hof van Cassatie, de Gerlache, de na weinige jaren opgetreden Procureur-Generaal Matthieu Leclercq waren mannen die niet meer bewust het voorrevolutionaire rechtsleven hadden meegemaakt en beiden – figuren van de eerste rang – hebben meer dan 35 jaren hun ambt bekleed.

In ander opzicht zou ik wel aannemen, al kan men dit niet zo gemakkelijk bewijzen, dat de wijze van ambtsvervulling zowel van de Grote Raad als van de Hoge een sterke nawerking zal hebben gehad: in een

groot vertrouwen in de rechterlijke macht en in een vrij aanzienlijk maatschappelijk aanzien van haar leden. Noch de Zuidelijke noch de Noordelijke Nederlanden hebben een "noblesse de robe" als min of meer gesloten kaste gekend, maar desondanks heeft zowel in België als in Nederland de magistratuur nog tot voor kort gegolden als een "gedistingeerd" beroep, meer dan dit bij voorbeeld in Duitsland of zelfs in Frankrijk het geval was. Eigenlijk pas na de tweede wereldoorlog is dit veranderd. Nu is er tussen maatschappelijk aanzien en vertrouwen geen onverbreekelijke samenhang. Allen kennen wij uit de Europese sociale en cultuurgeschiedenis perioden waarin bepaalde groepen welhaast hun aanzien bevestigden door zich vrijheden in hun gedrag te veroorloven, die men in eenvoudiger lieden zonder meer zou hebben afgekeurd. Ook de magistratuur heeft daarvan wel eens, zij het in lichte graad en sporadisch, voorbeelden vertoond. Echter, ik durf de veronderstelling wagen dat zowel het Zuidelijke als het Noordelijke college zich door echte deugden een echt vertrouwen heeft verworven. Wat daarop wijst is de sterke mate waarin beide onbesproken zijn gebleven. Noch in de Nederlandse noch in de Belgische literatuur heb ik sporen van kritiek of satire aan het adres van de Grote of de Hoge Raad in die eeuwen aangetroffen. Ook valt het op dat men het zowel in Frankrijk als in Duitsland de moeite waard heeft gevonden de rechtspraak van de Grote Raad te verzamelen en voor bestudering in het eigen land geschikt te maken (de Franse uitgaven van du Laury, du Fief, Christinaeus, de Duitse bewerking van de *Decisiones* van laatstgenoemde, zelf lid van de Raad). Ook hebben van de begin- tot de eindperiode individuele leden van de colleges groot gezag genoten, Wiehlant, Everaerts, Viglius in de vroegere tijd, Goswin de Fierlant in België, Bijnkershoeck in het Noorden tegen het einde. Ook kan men hun niet verwijten zich te hebben opgesloten in een ivoren toren van waaruit de belangen van de grote menigte bij het recht niet zichtbaar zouden zijn geweest. Minst genomen Goswin de Fierlant heeft blijk gegeven in te zien dat de voortontwikkeling van de strafrechtspleging een voortdurende aandacht voor wenselijke hervorming eiste. Zoveel is zeker: een zo weinig opwekkend beeld als Goethe in *Dichtung und Wahrheit* van het Reichskammergericht, Voltaire in zijn *Histoire du Parlement de Paris* van dit laatste college tekent ontbreekt ook in de zo kritische tweede helft van de achttiende eeuw in onze landen geheel.

Er zou ook een negatieve omstandigheid geweest kunnen zijn die gemaakt heeft dat de eerbiedwaardigheid van onze twee gerechtshoven zo onomstreden is gebleven. Beide zijn nimmer betrokken geweest in politieke conflicten, zoals het bij het Parlement de Paris herhaaldelijk het geval is geweest, in de eerste plaats als gevolg van zijn aanspraak op registratie van de Koninklijke Edicten, maar ook als gevolg van andere omstandigheden, men denke aan de executie van de *Pre-*

mier Président, de beroemde jurist Barnabé Brisson en nog twee raden in de tijd van de heerschappij van de extreme ligueurs in Parijs. Voor Noord-Nederland is dit des te opvallender omdat het daar aan politieke processen, in de slechtste zin van het woord, niet heeft ontbroken (Oldenbarnevelt, Cornelis de Witt). Men zou wensen na te speuren door welke motieven geleid men het niet raadzaam heeft geacht bij deze processen, waarvan dat van Oldenbarnevelt zelfs voor een rechtbank ad hoc is gevoerd, zich het gezag van de Hoge Raad ten nutte te maken om aan de uitspraak een overtuigende kracht bij te zetten, die haar allerminst vanzelf eigen was. Het is nauwelijks denkbaar dat wij dit nog zullen ontdekken.

Leefden wij honderd jaar geleden dan zou het gezegde misschien voldoende zijn om een met vreugde en trots vervulde herdenking te rechtvaardigen. Men zou kunnen zeggen: "Ziet, hoe de vorsten over onze landen reeds vroeg hebben bewezen in te zien van hoe grote waarde een rechtspraak van hoge kwaliteit was voor het welzijn van hun onderdanen en – voor hen misschien wel belangrijker, maar het een hangt met het ander samen – voor hun eigen aanzien. Ziet hoe de uitstekende wijze waarop de met die rechtspraak belaste juristen zich van die taak hebben gekwetend aan onze huidige samenlevingen het voordeel heeft verschaft van een rechtspraak waarvan de integriteit en bekwaamheid niet in twijfel worden getrokken!" Zo eenvoudig is het thans niet meer! Men zou de stelling kunnen verdedigen dat de verhouding van recht en samenleving tussen 1473 en 1873 minder verandering heeft ondergaan dan tussen 1873 en 1973, reeds in feite, maar vermoedelijk nog meer in ons bewustzijn. Tot voor honderd jaar kon het recht, tenminste het recht van de juristen, gelden als een aangelegenheid van een betrekkelijk klein aantal welgestelden, die daarin de bescherming vonden van belangen die voor het overige afhingen van een steeds meer vrijgelaten spel van maatschappelijke krachten, waar het recht weinig mee van doen had. Sindsdien heeft het recht zijn functie uitgestrekt tot een veelheid van verhoudingen, die voor ieders meest uiteenlopende belangen, die van de hoogst geplaatste tot die van de meest eenvoudige, van grote betekenis zijn. Reeds dit verklaart dat het recht en zijn toepassing het voorwerp zijn van een veel meer kritische aandacht van de velen die aan zijn wording in het verleden geen deel hebben gehad – des te minder naarmate een stand van geleerde juristen zich had gevormd – dan het in de vorige eeuw ondervond van de betrekkelijk weinigen die het aanging, weinigen die groten-deels behoorden tot hetzelfde milieu als de bedelers van het recht en die geïmponeerd werden door de universitaire vorming van deze laatsten. In de jongste tijd is een zeker niet minder sterke factor daarbij gekomen: het in twijfel trekken van een groot deel van de maatschappelijke moraal. Honderd jaar geleden waren onder toonaangevende intellectuelen ook reeds tal-

rijk degenen die een Christelijke geloofsovertuiging uitdrukkelijk afwezen, maar een door de Christelijke morele traditie geïnspireerde moraal werd gehuldigd met al de vanzelfsprekendheid van datgene waarbij men niet stilstaat. Echtscheiding, samenleving buiten huwelijk, abortus, pornografie – daargelaten hoe groot hun rol misschien was in de werkelijkheid – waren zaken waarover men openlijk hetzij niet, hetzij met afkeuring, hetzij ten hoogste met medelijden sprak. Begrip voor de misdadiger kwam op, maar een begrip dat de delinquent toch enkel als object van zorg zag. Een gedachte als die welke men, althans in mijn land, thans kan vernemen : dat delinquenten zouden moeten meespreken over de rechtspleging, gevangenen over het gevangenisregiem, was nog vóór een paar decennia zó ongehoord dat men er zelfs niet op kwam. Revoluties en pogingen daartoe ontbraken zeker niet, maar zij betekenden slechts een uiterst middel om voor de bestaande legale orde een geheel andere in de plaats te stellen, die zo spoedig mogelijk zelf strikt legaal zocht te worden. Illegale acties van groepen, die men tegelijk via het leerstuk der materiële wederrechtelijkheid als een daarin passend bestanddeel poogt in te lassen in een rechtsorde, die men juist blijkens die poging als geheel blijft erkennen, waren tot vóór niet meer dan tien jaren nagenoeg ondenkbaar.

Betekent dit nu niet dat wij bezig zijn een tijdperk in te treden dat nauwelijks meer verwantschap heeft met de tijd van vijfhonderd en evenmin met die van honderd jaar geleden, wat betreft de maatschappelijke rol van recht en rechtspraak? Ik heb de mening, dat het zo zijn zou, horen verdedigen en dat door mensen voor wier oordeel ik eerbied heb. Toch geloof ik het niet. Niet omdat ik de verschijnselen van onze tijd beschouw als een groeicrisis van onze cultuur die binnen niet te lange tijd voor een meer geleidelijke, een meer regelmatige ontwikkeling zal wijken. Integendeel, zowel de enorme uitbreiding van de bemoeiing van het recht met ieders leven als het op losse schroeven komen te staan van de traditionele moraal zijn naar mijn mening ontwikkelingen waarvan zelfs een voorlopig eind- of rustpunt zich niet laat voorstellen of voorzien. Het is, zo meen ik, ook een ontwikkeling waarvoor de vormen nog niet zijn gevonden waarin zij zich zal laten kanaliseren, vormen die zij toch wel ééns zal moeten vinden, een ontwikkeling ook waarvan ik niet betwijfel dat zij ook op de rechtspraak een diepgaande, maar al weer niet te voorspellen invloed zal hebben. Maar wat ik wél zou willen poneren is dit, dat ook in deze historische stroomversnelling zal blijken dat rechtspraak een gemeenschapsfunctie is, zo onmisbaar als wellicht geen andere. Rechtspraak vinden wij tot in de vroegste perioden van de geschiedenis der mensheid, in perioden waarin wetgeving, die thans zeker belangrijker is, zich nog niet of nauwelijks vertoont. Ook zegt het veel dat een vorst als Karel de Stoute, zo zeer geneigd zijn wil met geweld van wapenen naar binnen en naar buiten te doen gelden, van mening is geweest

bij uitstek zijn glorie te vermeerderen door de instelling van een hoogste gerechtshof voor een groot deel van zijn gebied. Zeker, het zal wel allereerst die glorie geweest zijn, die hij nastreefde, maar de omstandigheid dat hij het Edict van Thionville een geschikt middel vond om haar na te streven – en dat vele andere vorsten in verschillende tijden evenzo hebben gedacht – spreekt boekdelen.

Hier vloeien de beide vragen die ik stelde weer in een : die naar de betekenis van het feit dat de Grote Raad werd ingesteld en die van het feit dat hij en zijn Noordnederlandse nakomeling, de Hoge Raad, waren ingericht en werkten zoals dit het geval was. Uiterst belangrijk is reeds dat Karel aan het gerecht terstond een waardige positie en een numeriek sterke bezetting heeft gegeven, wat weer een ook naar niveau sterke bezetting vergemakkelijkte. Men behoeft slechts te denken aan de noodlottige uitwerking die de doorlopend numeriek te zwakke bezetting van het Reichskammergericht heeft gehad om het belang hiervan in te zien. Belangrijk is niet minder het hoge niveau waarop de rechtspraak van beide colleges zich heeft gehandhaafd. Aan haar hebben wij te danken dat bij alle gemis aan uiterlijke continuïteit een innerlijke continuïteit van de rechtsontwikkeling tot stand gekomen is. Het recht immers, hoe zeer het ook op voortdurende hervorming is aangewezen – in onze tijd meer dan ooit – kan continuïteit niet missen. Het arsenaal van begrippen en beginselen waarmee het recht werkt kan alleen door continuïteit zowel in stand gehouden als uitgebreid worden. Persoonlijk, ik beken het in deze kring niet zonder schaamte, beschouw ik mijzelf als een bij uitstek onhistorisch, sterk op de behoeften van nieuwe verschijnselen gericht jurist. Maar ik moet bekennen dat als ik tracht te overzien welke oplossing ik heb trachten aan te bevelen voor de "milles questions inattendues", waarvan Portalis sprak, ik nauwelijks een stap verder had kunnen komen zonder de steun van begrippen, van beginselen, van denkwijzen die de continue ontwikkeling van het recht mij aan de hand deed.

Wij beleven een tijd waarin aan de rechtspraak zwaardere eisen worden gesteld dan misschien ooit te voren. Zwaardere eisen wat betreft de omvang van het complex van rechtsregels waarover haar taak zich uitstrekt, zwaarder wat betreft de noodzaak om oplossingen te vinden voor nieuwe problemen waar de wetgever nog niet aan toe is gekomen (in het voorbijgaan gezegd meen ik dat dit buiten haar schuld achterlopen van de wetgever het meest dringende vraagstuk is waarvoor het tegenwoordige rechtsleven ons plaatst), zwaarder tenslotte ook, misschien zelfs bovenal om de zoveel hogere eisen die de justitiabelen stellen aan de aanvaardbaarheid van de beslissing in het concrete geval. Ik weet niet of er ooit tijden zijn geweest waarin de overtuiging dat de beslissing met de best sluitende redenering uit het recht zoals men het op dat ogenblik kende was afgeleid – een overtuiging die zo troostrijk is geweest voor generaties van juristen – ook

troostrijk was voor een partij die haar proces verloor, terwijl zij goede gronden meende te hebben om de rechtvaardigheid aan haar kant te zien. Wat ik wél weet is dat de stem van hen die zich daarmee *niet* troosten luid genoeg klinkt om gehoord te worden. Wie, zoals ik tot voor kort, niet enkel wordt geconfronteerd met pleidooi of annotatie, maar ook met de soms nogal stamelende klachten van teleurgestelde justitiabelen, die weet dat de zo vaak gestelde vraag "Normgerechtigheid" of "Einzelfallgerechtigheid" voor de leek geen vraag is en kan niet blind zijn voor de ondermijning van het rechtsleven door elk niet strikt onvermijdelijk ontbreken van "Einzelfallgerechtigheid", een ondermijning die door duizenden tegelijk legale en rechtvaardige beslissingen niet wordt weggenomen. Begrijpelijk is dit: dat gelijk krijgt wie het verdient kan de leek moeilijk zien als een bijzondere verdiens-

te van zijn rechters, dat hij die gelijk heeft het niet krijgt ziet hij wel als hun falen. Hij en ook het grote publiek als hij dit weet te interesseren voor zijn zaak en dat is tegenwoordig niet zo moeilijk.

Excellenties, Dames en Heren! Gij zoudt kunnen menen dat ik U zo ver heb weggelokt van de rechtswetenschappelijke sfeer waarin de Grote Raad zijn werkzaamheid is begonnen als maar mogelijk was. Ik zie het niet zo. De dagen van Karel de Stoute waren ook niet een tijd waarin het recht een "rustig bezit" mocht heten. Dat in die tijd zich een hoogste rechtspraak heeft kunnen ontwikkelen die, door de wisseling heen van tijden en omstandigheden, heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van de rechtsstaat, waarvan thans het behoud en de vervorming tegelijk onze moeilijke taak is, is bemoedigend. Bemoedigend is dus ook de terugblik op deze vijfhonderd jaren.

OPRICHTING EN EVOLUTIE VAN HET PARLEMENT / DE GROTE RAAD VAN MECHELEN

Rede van prof. J. GILISSEN, auditeur-generaal bij het Militair Gerechtshof

Op het einde der maand november van het jaar 1473 voer Karel de Stoute, hertog van Boergondië, hertog van Brabant, hertog van Luxemburg, graaf van Gelderland, graaf van Vlaanderen, van Henegouwen, van Holland en Zeeland, van Namen en van andere vorstendommen en heerlijkheden, de Moezel op en hield stil te Thionville, de laatste stad van zijn hertogdom Luxemburg op de weg naar de Elzas en naar Boergondië. Hij had zopas twee maanden doorgebracht te Trier in gezelschap van Keizer Frederik III, waar hij de keizerlijke omgeving verblindde door de praal van zijn hof. In werkelijkheid waren deze twee maanden van feesten ook maanden van geheime onderhandelingen, waarover de kroniekschrijvers heel wat meer het stilzwijgen bewaren dan over de luister der steekspelen en de voortreffelijkheid van de wijnen.

Deze onderhandelingen hadden vooral tot doel het oprichten van een groot middenrijk tussen Frankrijk en het Keizerrijk, vanaf Savoie tot aan Friesland. Er was misschien wel aan gedacht aan Karel twee koninklijke kronen toe te kennen: die van Koning van Boergondië voor zijn in het zuiden gelegen gebieden, de "Pays de pardelà" en die van Koning van Friesland voor de heerlijkheden van het noorden, de "Pays de pardecà". De kerk was reeds opgesmukt voor de plechtigheid van de kroning toen Keizer Frederik III plotseling Trier verliet, zonder enige verklaring te geven van zijn uiteindelijke weigering de grote hertog van het westen te kronen¹.

Het lijdt geen twijfel dat de raadslieden van Karel de Stoute reeds de eerste uitvoeringsmaatregelen hadden voorbereid die vereist waren voor de organisatie van het hof van de koninkrijken. Wetgevende teksten dienden de hervorming van de gerechtelijke en financiële instellingen te verwerklijken in de zin van een centralisatie voor elk van de beide groepen heerlijkheden. Gedurende zijn aanwezigheid van een tiental dagen te Thionville, vaardigde Karel een geheel van vijf ordonnantiën uit, ten einde de centrale instellingen van zijn "Pays de pardecà" te organiseren of te reorganiseren: op het gebied van de financiën een enige Rekenkamer, een Kamer der Schatkist, een Kamer der Beden; in het kader der gerechtelijke instellingen, een Parlement². Al deze instellingen dienden hun zetel

ziet slechts in de oprichting van één koninkrijk, dat van Boergondië (H. STEIN, *Un diplomate bourguignon au XVe siècle*, Antoine Haneron, Bibliothèque Ecole des Chartes, dl. XCVIII, 1937, p. 339-341).

De hervorming van de instellingen, einde 1473 en begin 1474 ingevoerd, voorziet echter in twee groepen gecentraliseerde raden, de ene voor het Noorden, de andere voor het Zuiden.

Zie o.m. J. BARTIER, *Charles le Téméraire*, Bruxelles, 2e ed., 1970; P. BONENFANT, "Les projets d'érection des Pays-Bas en Royaume du XVe au XVIIIe siècles", *Revue de l'Université de Bruxelles*, 1935-36, p. 151-169; "Etat bourguignon et Lotharingie", *Bulletin Classe des Lettres, Académie royale de Belgique*, 5e reeks, dl. XLI, 1955, 1, p. 276-282; A.G. JONGKEES, "Trier 1473", *Spiegel Historiae*, oktober 1973, jg. 8, p. 551-557; *Het Koninkrijk Friesland in de XVe eeuw*, oratie Groningen 1946.

² J. VAN ROMPAEY, *De Grote Raad van de Hertogen van Boergondië en het Parlement van Mechelen*, Kon. Acad. Brussel, 1973, p. 50-72 en 121-124.

¹ De in 1937 uitgegeven tekst van de overeenkomst van 4 november 1473 tussen Frederik III en Karel de Stoute voor-

te hebben te Mechelen, dat aldus de hoofdstad werd der "Pays de pardeça", terwijl andere instellingen tegelijkertijd werden hervormd en gecentraliseerd in het kader der "Pays de pardela", de streek der beide Boergondiën³.

De ordonnantie waardoor het Parlement van Mechelen wordt opgericht is gedagtekend van de maand december 1473, zonder andere nauwkeurige aanduiding, maar de twee bijvoeglijke verordeningen waarbij de hertog de leden van het Parlement benoemt en zijn vertegenwoordigers op de openingszitting aanwijst, zijn gedateerd van 8 december, zijnde vandaag precies 500 jaar geleden⁴.

De oprichtingsordonnantie bevat 33 artikelen, opgesteld in de Franse taal, waardoor de samenstelling, de organisatie en de bevoegdheid van het Hof worden bepaald. In een vrij lange inleiding – een soort memorie van toelichting – wordt eraan herinnerd dat de vorsten gewijd zijn "door de goddelijke goedheid en voorzienigheid" om hun heerlijkheden te besturen – ik citeer – "en union, concorde et louable police, laquelle union et civile concorde ne peut estre entretenue que par justice, qui est l'âme et l'esprit de la chose publique"⁵.

Karel brengt in herinnering dat de "soevereine gerechtigheid" van al zijn "Pays de pardeça" bedield wordt in zijn "Grand Conseil estant les nous", maar dat deze Grote Raad zich niet voldoende kan bezighouden met de gerechtelijke aangelegenheden om de processen spoedig op te lossen ("prestement vuidez") omdat deze Raad hem volgt in zijn verplaatsingen en hij belast is met veel andere belangrijke bezigheden. Dan volgt het dispositief :

"Scavoir faisons que (...) de nostre certaine science, plaine puissance et par édict perpétuel, avons ordonné, institué et établi, et par la teneur de ces présentes, ordonnons, instituons et établissons nostre parlement et court souveraine de tous nos duches, contez, pays et

seignouries de pardeça estre tenu à tousiours en nostre ville de Malines."

Verder wordt meer nauwkeurig aangegeven dat dit Parlement opgericht wordt om namelijk kennis te nemen "de toutes causes d'appel (...) de nos chambres, juges et auditoires de nos Pays de pardeça"⁶. Het heeft verder ook een vrij ruime bevoegdheid in eerste en laatste aanleg namelijk in verband met bepaalde categorieën personen.

Enkele weken nadien, op 3 januari 1474, werd het Parlement officieel te Mechelen geïnstalleerd. Volgens een schilderij, dat onlangs te zien was in de tentoonstelling georganiseerd in het Cultureel Centrum te Mechelen – gedeeltelijk ook gereproduceerd op een zegel der Belgische posterijen en op de omslag van het programma van de tegenwoordige herdenking – zou Karel de Stoute zelf deze eerste zitting hebben voorgezeten. Dit is echter een legende want de hertog bevond zich toen in de Elzas; het is de bisschop van Doornik, Ferry de Clugny die, in naam van de hertog, overging tot de installatie van het Parlement⁷.

Maar voor het overige geeft dit groot schilderij een vrij juist beeld van wat het Parlement van Mechelen was, met zijn 20 raadsheren, zijn 6 rekwestmeesters, zijn procureur-generaal, zijn advocaat-fiscaal, zijn griffiers en secretarissen, zijn advocaten en procureurs, zijn deurwaarders. Heel het gerechtelijk personeel waarvan de functies zijn uitgestippeld in de ordonnantie van Thionville, wordt er afgebeeld in rode staatsietoga's zoals ze nog gedragen worden door de leden van onze gerechtshoven in de 20e eeuw.

Wanneer men de reden tracht te begrijpen waarom Karel de Stoute het Parlement oprichtte zou heel de politiek, zowel de buitenlandse als de binnenlandse, der hertogen van Boergondië in de 15e eeuw dienen opgeroepen te worden.

In deze periode heeft de term Parlement, bij ons zoals in Frankrijk, de betekenis van hoog gerechtshof en niet die van representatief orgaan, welke betekenis deze term verkreeg in Engeland⁸, en tot op onze dagen behouden heeft. Het Parlement van Mechelen is

³ E. CHAMPEAUX, *Les ordonnances des ducs de Bourgogne sur l'administration de la justice du duché, avec une introduction sur les origines du Parlement de Bourgogne*, Paris-Dijon 1908, p. CCCIV et ss.; J. RICHARD, "De betrekkingen tussen de Parlementen in Bourgondië en de Grote Raad van Mechelen", in de catalogus van de tentoonstelling: Van Karel de Stoute tot Keizer Karel, Mechelen, 1973, p. 35-43.

⁴ De ordonnantie tot oprichting van het Parlement van Mechelen dateert derhalve ten laatste van 8 december 1473 en ten vroegste van 1 december. J. VAN ROMPAEY, *op. cit.*, p. 54-55; G. DOGAER en L.TH. MAES, *De oudst bekende tekst van de stichtingsacte van het Parlement van Mechelen (1473)*, Handelingen Kon. Kring van Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen, t. LXXVI, 1972, p. 45.

⁵ Het origineel van de ordonnantie is verloren. Tot voor kort was de tekst ervan slechts gekend door kopieën uit de 16e eeuw. Ongeveer gelijktijdig hebben J. VAN ROMPAEY en L.TH. MAES een andere kopie uit het einde van de 15e eeuw teruggevonden in een handschrift der Koninklijke Bibliotheek te Brussel; zij is gepubliceerd in J. VAN ROMPAEY, *op. cit.*, p. 493-504 en G. DOGAER en L.TH. MAES, *op. cit.*, p. 45-57.

⁶ Art. 28.

⁷ Dit schilderij is gereproduceerd op de omslag van de kataloog der tentoonstelling te Mechelen, verschenen onder de titel: *500 jaar Grote Raad, 1473-1973. Tentoonstelling van Karel de Stoute tot Keizer Karel*, n° 322, en ook in L.TH. MAES, *Het Parlement en de Grote Raad van Mechelen*, Mechelen, 1949, illustratie XXX. Het zeer groot schilderij werd geschilderd in 1587 door Jan Coessaet en wordt bewaard in het stadhuis te Mechelen. Karel de Stoute bevond zich op 3 januari 1474 te Ensisheim in de Elzas (VANDER LINDEN, *Itinéraire de Charles le Téméraire, duc de Bourgogne, Marguerite d'York et Marie de Bourgogne (1467-1477)*, Brussel, 1936, p. 57.

⁸ En ook in Vlaanderen op het einde van de 13e en in de 14e eeuw. Cf. J. GILISSEN, *Le régime représentatif avant 1789 en Belgique*, Brussel, 1952, p. 52-54; W. PREVENIER, *De Leden en de Staten van Vlaanderen (1384-1405)*, Verh. Kon. VI. Acad., Brussel, 1961, p. 35-41.

trouwens opgericht naar het voorbeeld van het Parlement van Parijs, dat toen in Frankrijk reeds sedert twee eeuwen als hoogste gerechtshof bestond. De ordonnantie van Thionville ontleent een groot aantal van haar bepalingen aan de Franse ordonnance de Montilz les Tours van 1454, waarbij de Koning van Frankrijk Karel VII zijn Parlement van Parijs had gereorganiseerd.

Het Parlement van Mechelen werd trouwens opgericht tegen het Parlement van Parijs, in die zin dat de Hertog van Boergondië aldus al zijn vorstendommen wilde vrijmaken van hun onderwerping aan het hoger gerechtshof van de koning van Frankrijk. Inderdaad, Vlaanderen en Artesië, – evenals het hertogdom Boergondië –, waren lenen van de koning van Frankrijk en als dusdanig, op het gerechtelijk vlak, onderworpen aan het Parlement van Parijs. De hertogen van Boergondië hadden reeds verscheidene malen getracht de afschaffing te doen aanvaarden van de appels naar Parijs der Vlaamse en Artesische gerechten, doch tevergeefs. Integendeel, het aantal der Vlaamse beroepen bij het Parlement van Parijs steeg nog in aanzienlijke mate in het midden van de 15e eeuw⁹. Karel de Stoute, op het toppunt van zijn macht, verbood elk appel naar Parijs door een gelijkaardige voorziening open te stellen vóór zijn eigen Parlement te Mechelen¹⁰.

In werkelijkheid bevestigde hij aldus slechts een betrachtting van meer dan dertig jaar, door een geleidelijk verworven toestand te institutionaliseren. Want het Parlement van Mechelen zette in werkelijkheid de activiteit en de organisatie voort van de ambulatoire Grote Raad der Boergondische hertogen.

Brengen wij in herinnering dat de hertogen van Boergondië, eerst Filips de Stoute in de 14e eeuw, daarna Jan zonder Vrees, Filips de Goede en Karel de Stoute, in hun handen talrijke vorstendommen verenigd hadden, gelegen de ene in Frankrijk, de andere in het Heilig Keizerrijk. In elk van deze hertogdommen en graafschappen was er in de 14e en in het begin van de 15e eeuw een justitieraad tot stand gekomen als hof van beroep voor de menigvuldige ondergeschikte rechtbanken. Het begrip beroep, dat ontstaan is in de middeleeuwen, in het kader der kerkelijke gerechten, had zich in Frankrijk doen gelden vanaf het begin der 13e eeuw, in onze vorstendommen in de 14e en soms slechts in de 15e eeuw.

Filips de Goede, – van wie het groot portret volko-

men terecht de zaal der plechtige zittingen van het Hof van Cassatie siert, met de vermelding *Conditor Belgii* bedreef een centraliserende politiek ten opzichte van zijn verschillende vorstendommen. Op het gerechtelijk vlak streefde hij ernaar de beslissingen van de justitieraden van elk vorstendom te onderwerpen aan een voorziening voor de raad die hem volgde gedurende zijn vele verplaatsingen. Deze Ambulatoire Raad hield zich bezig met al de zaken van de hertog, of ze nu gerechtelijk, politiek of financieel waren. Dank zij het stelsel der rekwesten, door middel waarvan alle onderdanen de gelegenheid hadden zich rechtstreeks tot de vorst te wenden, werden meer en meer zaken rechtstreeks door de hertog zelf in zijn Raad afgehandeld¹¹.

Reeds vóór 1445 had zich in de schoot van deze hertogelijke raad een afdeling gevormd die gespecialiseerd was in gerechtelijke aangelegenheden en die de naam kreeg van Grote Raad. Deze onderscheidde zich spoedig, door zijn samenstelling en zijn bevoegdheid, van de hertogelijke Raad die zich verder bezighield met de algemene politiek¹².

Deze specialisatie was gelijkaardig aan die welke men vaststelt in de raden van de koningen in Frankrijk en in Engeland, tijdens de 13e eeuw, en in de raden der hertogen en graven ten onzent in de 14e eeuw.

Aldus bestond er vanaf het midden van de 15e eeuw een Grote Raad, hoger gerechtshof voor de rechtscolleges der hertogdommen, graafschappen en heerlijkheden, die fungeerde als hof van beroep en als soeverein gerechtshof te hunnen opzichte. Maar deze Grote Raad bleef rondreizend, met al de nadelen welke deze toestand meebrengt. Karel de Stoute maakte hieraan een einde door de Raad bestendig te Mechelen te doen zitting houden en dit vanaf de maand juni 1473, zijnde 6 maanden vóór het uitvaardigen van de ordonnantie van Thionville¹³.

Men zou geneigd zijn hieruit af te leiden dat deze ordonnantie in de maand december 1473 niets nieuws in het leven heeft geroepen. Dit is gedeeltelijk juist in deze zin dat een afdeling, gesproten uit de hertogelijke raad, de Grote Raad, zich reeds sedert verscheidene

⁹ R.C. VAN CAENEGEM, "De appels van de Vlaamse rechtbanken naar het Parlement van Parijs", *Handelingen XXXVIIe Congres Federatie Kringen voor geschiedenis en oudheidkunde*, Gent, 1956, p. 191-192: "Les appels flamands du Parlement de Paris au moyen âge", in *Etudes d'histoire du droit offertes à Pierre Petot*, Parijs, 1959; *Les arrêts et jugés du Parlement de Paris sur appels flamands conservés dans les registres du Parlement*, I (1320-1453), Brussel 1966; deel II, thans ter pers, bevat de arresten van 1453 tot 1521.

¹⁰ Zoals hij het ook in dezelfde periode deed in Boergondië.

¹¹ Het gebruik maken van deze procedure riep natuurlijk menigvuldige conflicten in het leven met de raden der vorstendommen; maar de macht van de hertog was zo groot, vooral bij Filips de Goede, dat zij het hun mogelijk maakte deze conflicten op enigszins willekeurige wijze te beslechten, meestal in het voordeel van de ambulatoire Raad. J. VAN ROMPAEY, *op. cit.*, p. 375 en vlg.; D. LAMBRECHT, "Centralisatie onder de Bourgondiërs: van Audiëntie tot Parlement van Mechelen", *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden*, XX, 1965-66, p. 83-109.

¹² J. VAN ROMPAEY, *op. cit.*, p. 18 en vlg.; dezelfde: "Het ontstaan van de Grote Raad onder Filips de Goede", *Handelingen Kon. Zuid-Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde*, XXV, 1971, p. 297-310.

¹³ J.T.H. DE SMIDT en E.G.I. STRUBBE, *Chronologische lijsten van de geëxtendeerde Sententiën en Procesbundels (dossiers) berustende in het archief van de Grote Raad van Mechelen*, I (1465-1504), Brussel, 1966, p. 59-71.

tientallen jaren bezighield met de gerechtelijke aangelegenheden om tenslotte op bestendige wijze te Mechelen zitting te hebben¹⁴.

Maar het belang van de wetgevende akte van Karel de Stoute mag niet onderschat worden. Door deze verordening heeft de vorst een Parlement opgericht als soeverein gerechtshof; hij heeft hetgeen geleidelijk tot stand was gekomen geïnstitutionaliseerd; hij heeft aan deze instelling een naam gegeven, een structuur, een zetel, een organisatie; hij heeft er de bevoegdheid van vastgesteld en de betrekkingen ervan geregeld met de andere gerechtelijke raden, en voornamelijk met het Parlement van Parijs. Hij heeft aldus wettelijk een soeverein gerechtshof opgericht dat gemeen was aan het geheel van zijn "Pays de pardeçà", ongeveer de tegenwoordige Benelux.

Ziedaar, kort samengevat, hoe het Parlement van Mechelen ontstaan is. Gegroeid uit de ambulatoire Grote Raad van de Boergondische hertogen, maar uitdrukkelijk en wettelijk ingesteld als opperste gerechtshof voor de Landen van herwaarts over bij de ordonnantie van Thionville in december 1473.

Hoewel deze ordonnantie door de vorst zelf "eeuwig edict" genoemd werd, bleef ze feitelijk slechts gedurende vier jaar toegepast. Het Parlement van Mechelen verdween als dusdanig in het begin van 1477, kort nadat Karel de Stoute in de slag bij Nancy gesneuveld was. Zijn jonge dochter Maria van Boergondië kon niet weerstaan aan de eis van de Franse Koning Lodewijk XI om het Mechelse Parlement af te schaffen en aldus het gezag van het Parlement van Parijs te herstellen¹⁵.

En nochtans deed deze formele afschaffing de instelling niet definitief verdwijnen. Ofschoon ze eerst slechts overleefde in de Hofraad van Maria van Boergondië¹⁶, zou weldra een gespecialiseerde Kamer daarvan zich meer bijzonder met de gerechtszaken beginnen onledig te houden. Deze opnieuw rondreizende Grote Raad ging weldra ieder jaar minstens evenveel zaken behandelen als het Parlement van Mechelen¹⁷.

De overgangperiode duurde een dertigtal jaren, tot

¹⁴ Trouwens de oudste gerechtelijke registers van het Parlement-Grote Raad dateren van 1470, dus drie jaar vóór de oprichting van het Parlement van Mechelen. Dit laatste ging voort er gebruik van te maken. J.T.H. DE SMIDT en EG.I. STRUBBE, *Chronologische lijsten*, p. XIV en vlg.; J. VAN ROMPARY, *op. cit.*, p. 34.

¹⁵ Afschaffing die ook gevraagd werd door de afgevaardigden van Brabant en van Henegouwen in de Staten-Generaal, met de hoop aldus de justitieraden van deze vorstendommen aan het appel naar een hoger gerechtshof te onttrekken.

¹⁶ J. STENGERS, "Composition, procédure et activité judiciaire du Grand Conseil de Marie de Bourgogne pendant les trois premières années de son existence (février 1477 - février 1480)", *Handelingen Kon. Commissie voor Geschiedenis*, CIX, 945, p. 1-51.

¹⁷ J.T.H. DE SMIDT en EG.I. STRUBBE, *op. cit.*, I, p. 138 en vlg.

1504, toen een nieuwe ordonnantie definitief de opperste justitieraad als zelfstandige instelling erkende en de zetel ervan opnieuw te Mechelen vestigde; ter rechtvaardiging van het herstel van deze voortaan Grote Raad genoemde instelling wordt vooral ingeroepen de noodzaak van een vaste zetel "pour faire brève et bonne justice", zodat de rechtsonderhorigen recht zouden kunnen bekomen "sans courir après nous". De continuïteit met het vroeger Parlement werd uitdrukkelijk vermeld: de Grote Raad moet zitting houden "en la maison de la ville de Malines où se souloit tenir le Parlement"¹⁸.

Zoals hij toen ingericht werd, bleef de Grote Raad van Mechelen bijna onveranderd bestaan tot het einde van het Ancien Régime, in 1794, dus gedurende bijna drie eeuwen¹⁹. Zijn territoriale bevoegdheid groeide in de 16e eeuw aan tot het geheel der XVII Provinciën, dank zij de vestiging van het gezag van Karel de Vijfde in Doornik en in het Doornikse, in Gelderen, Utrecht, Overijssel, Friesland, en elders. Maar tevens begon toen ook een langzame doch voortschrijdende inkrumping van deze territoriale bevoegdheid, eerst wegens het verzet van de justitieraden van Brabant en van Henegouwen, die erin slaagden als soevereine raden erkend te worden en aldus aan het appel naar de Grote Raad te ontsnappen, later ten gevolge van de afscheuring van de Noordelijke Nederlanden in de jaren 1570-1590 en van de verovering van Artesië en delen van Vlaanderen, Henegouwen en Luxemburg door de Koning van Frankrijk Lodewijk XIV²⁰.

Anderzijds mag niet vergeten worden dat het prinsbisdom Luik alsook de vorstendommen Stavelot-Malmédy en Bouillon nooit onder het Parlement van Mechelen ressorteerden. Deze landsheerlijkheden waren onderworpen in hoger beroep aan het Reichskammergericht, dat in 1495 door Keizer Maximiliaan, de schoonzoon van Karel de Stoute, te Frankfurt opgericht werd en later te Wetzlar als opperste gerechtshof

¹⁸ Tekst van de ordonnantie van 22 januari 1504 (14 artikelen) in CH. LAURENT, *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2e serie, I (1506-1519), Brussel, 1893, p. 76. De ordonnantie werd bekrachtigd in 1509.

¹⁹ Het enig algemeen overzicht van de geschiedenis van de Grote Raad blijft de verouderde studie van A. MATHIEU, "Histoire du Grand Conseil de Malines", *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, XXX, 2e reeks, Antwerpen, 1874, p. 171-372. Korte overzichten in de in andere voetnoten vermelde werken van L.TH. MAES en in J. GILISEN, "De Grote Raad van Mechelen: historisch overzicht", in *Belgisch Bulletin van de Internationale Unie der Magistraten*, nr. 20, okt. 1970, 22 blz.

²⁰ In 1782 werden ook nog Luxemburg en Doornik-Doornikse aan de bevoegdheid van de Grote Raad van Mechelen onttrokken. De evolutie van de territoriale bevoegdheid van de Grote Raad is goed geschetst door middel van een reeks kaarten in L.TH. MAES, *Het Parlement/de Grote Raad van Mechelen (1473-1796). Een nationale instelling met pedagogische betekenis*, Ministerie Nat. Opvoeding, Brussel, 1973, p. 28-34.

voor het Heilig Roomse Rijk bleef fungeren²¹. Deze namiddag zal prof. Coing over het Reichskammergericht spreken, terwijl prof. Timbal de evolutie van het Parlement van Parijs zal behandelen. Prof. de Smidt zal U meer vertellen over de Grote Raad van Mechelen. Hun lezingen zullen vooral de rol van de rechters en de invloed van de rechtspraak van deze hoge rechtscolleges in de 15e en 16e eeuw toelichten.

De inlijving van de Belgische en Luxemburgse gewesten bij Frankrijk in 1794 maakte een einde aan de werkzaamheden van de Grote Raad van Mechelen²². Nederland kende een eigen evolutie van zijn rechterlijke instellingen tijdens de Bataafse Republiek en het Koninkrijk Holland, tot ook zijn inlijving bij Frankrijk in 1810 werd voltrokken.

Van toen af golden voor onze drie landen de Franse rechterlijke instellingen, met als opperste rechtscollege de Franse "Cour de Cassation". Na de scheuring van het Koninkrijk der Nederlanden in 1830-1839, zullen de drie rechtscolleges waarvan wij hier vandaag zoveel uitmuntende leden mogen begroeten, de rol van dit hoogste gerechtshof naar Frans model voortzetten. Er is dan ook *prima facie* een fundamenteel verschil ontstaan tussen enerzijds de Grote Raad van het Ancien Régime en anderzijds de Hoge Raad der Nederlanden, het Hof van Cassatie van België en de "Cour Supérieure de Justice" van het Groothertogdom Luxemburg. Want, daar waar de Grote Raad als een soort tweede beroepshof optrad en de hem voorgelegde geschillen zowel in feite als in rechte kon onderzoeken, toetst sedert 1790 de "Cour de Cassation" de zaken alleen aan de wet; en terwijl de Grote Raad als soeverein gerechtshof zijn arresten in laatste instantie velde, wordt door de hoogste rechtscolleges in onze landen de zaak, in geval van cassatie, naar een ander hof of rechtbank verwezen, op enkele uitzonderingen na.

Maar, hoe fundamenteel ook deze verschillen zijn, dient hier vandaag toch ook de nadruk op een zekere continuïteit gelegd. De voorzitter van het Inrichtend Comité, emeritus procureur-generaal Langemeijer, heeft reeds de continuïteit beklemtoond van het arsenaal van begrippen en beginselen waarmee het recht werkt. Op twee aspecten van deze continuïteit wens ik hier nog uw welwillende aandacht te vestigen.

Eerst dient onderstreept de rol van de vroegere zowel als van de huidige hoge gerechtshoven als *enig* opperste rechtscollege. In elk van onze drie landen is er maar één Hof of Raad als hoogste rechtsmacht, precies om de eenheid van rechtspraak zoveel mogelijk te bevorderen. Streven naar rechtseenheid was

ook een van de voornaamste redenen tot oprichting van het Parlement, alias Grote Raad van Mechelen. Het bestaan van deze opperste jurisdictie als enig gerechtshof voor *al* de Landen van herwaarts over, moest bijdragen tot de vorming van een rechtsstelsel gemeen aan al die gewesten. Ter versmelting van de honderden gewoonterechten eigen aan elke landsheerlijkheid en dikwijls aan elke stad of dorp, werd gestreefd naar de vorming van een "jus belgicum", dat als één zelfde recht voor de 17 Provinciën zou gelden.

Dit streven naar rechtseenheid werd in de 16e, 17e en 18e eeuw gedeeltelijk verwezenlijkt door het afkondigen van ordonnantiën, d.w.z. wetten toepasselijk in al de Landen van herwaarts over, zoals de lange ordonnantiën van 1531 en 1540, de strafwetten van 1570, het Eeuwig Edict van 1611²³.

Maar de rechtspraak van de Grote Raad van Mechelen heeft ook veel bijgedragen tot het totstandkomen van een gemeenschappelijk recht voor gans de Nederlanden. Zelfs de scheuring van Noord en Zuid na 1585 heeft de unificerende rol van de Grote Raad van Mechelen niet helemaal uitgeschakeld. Het is voldoende te herinneren aan de invloed van de verzameling *Decisiones* die de Mechelse advocaat bij de Grote Raad, Paul van Christijnen, in 1626 in zes lijvige boekdelen liet verschijnen. Deze in het Latijn geschreven analyse van meer dan 1300 arresten van de Grote Raad, heeft een groot succes gehad, aangezien zes edities te Antwerpen in de 17e eeuw verschenen²⁴. En later zou een Duitse editie de belangstelling aantonen die voor de rechtspraak van de Grote Raad zelfs in de Duitse gewesten bestond²⁵. De grote Nederlandse jurist prof. Meijers heeft vroeger reeds beklemtoond hoe 17e-eeuwse juristen uit het Noorden, zoals Vinnius en Groenewegen, herhaaldelijk een beroep deden op Christijnen; in de *De legibus abrogatis* van Groenewegen worden de arresten van de Grote Raad op bijna iedere bladzijde aangehaald²⁶.

Via Vinnius en vooral Groenewegen heeft de rechtspraak van de Grote Raad invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van het Romeins-Hollandse recht, dat nu nog steeds geldt in de Republiek van Zuid-Afrika. Men kan derhalve zeggen dat men aldaar dus nu nog een onrechtstreekse toepassing van de door de Grote

²³ J. GILISSEN, "Efforts d'unification du droit coutumier belge aux XVIe et XVIIe siècles", *Mélanges Georges Smets*, Brussel, 1952, p. 299 en vlg.

²⁴ P. CHRISTINAEUS, *Practicarum quaestionum rerumque in supremis Belgarum curiis actarum et observationum decisiones, in sex volumina distributae*, Antwerpen, 1626; latere uitgaven: 1632, 1636, 1641, 1661, 1671. Over de arresten van de Grote Raad: J. SIMON, "Les Recueils d'arrêts du Grand Conseil de Malines", *Handelingen Kon. Comm. Oude Wetten*, VIII, 1907, p. 125-225.

²⁵ Tekst van P. VAN CHRISTIJNEN bijgewerkt door T.J. REINHARTUS en uitgegeven te Erfurt in 1743.

²⁶ E.M. MEIJERS, "De betekenis van de Grote Raad te Mechelen voor de Noordelijke Nederlanden", in W. GODENNE en L.TH. MAES, *Iconografie van de leden van de Grote Raad van Mechelen*, (1951), p. 7.

²¹ P.L. NÈVE, *Het Rijkskamergerecht in de Nederlanden. Competentie, territoire, archives*, Assen, 1972, p. 8 en vlg.

²² Enkele leden weken naar Duitsland uit en zetten er nog een beperkte bedrijvigheid gedurende enkele jaren voort. (E. VERHAGEN, "La disparition du Grand Conseil", *Bulletin du Cercle archéologique de Malines*, V, 1894, p. 210 en vlg.).

Raad gegeven interpretaties van het Romeins recht kan vinden.

Want de Grote Raad heeft ook bijgedragen tot de z.g. receptie van het Romeins recht in onze gewesten²⁷. In het edict van Thionville werd nochtans niet uitdrukkelijk verwezen naar het gemeen geschreven recht (d.w.z. het Romeins recht zoals het toen door de geleerden begrepen werd), in tegenstelling met hetgeen 20 jaar later in het edict van Worms bij de oprichting van het Reichskammergericht wel gedaan werd.

De romanisatie van de rechtspraak van de Grote Raad werd vanaf de instelling van het Parlement in 1473 vooral bevorderd door het feit dat alle raadsheeren juristen zijn en voortaan moesten zijn. Ze zijn allen doctor of licentiaat in de rechten, gevormd aan de ene of andere universiteit. Hun kennis van het Romeins recht en van het Kanoniek recht zal dan ook dikwijls groter geweest zijn dan dat van de gewestelijke gewoonten.

De juiste draagwijdte van de rechtspraak van de Grote Raad is echter nog een mysterie voor de rechtshistorici, want het archief van deze instelling blijft grotendeels onaangeroerd. Er bestaan tienduizenden arresten en duizenden procesbundels die nog nooit bestudeerd werden. De belangstelling voor een grondige studie ervan is ruim tien jaar geleden begonnen, onder de impuls en de leiding van prof. de Smidt, van de Universiteiten van Leiden en Amsterdam, en wijlen prof. Strubbe, van de Gentse Universiteit. Chronologische lijsten van de sententiën zijn reeds klaar voor de periode 1470-1541²⁸. Dit is nog maar een eerste stap naar een grondiger studie van het recht in de Nederlanden in die tijden.

Niet alleen de rechtspraak heeft bijgedragen tot een zekere continuïteit van het Parlement van Mechelen, ook de inrichting van deze opperste rechtbank heeft een blijvende invloed uitgeoefend. Rechtstreekse invloed misschien, door het feit dat de samenstelling en de werkwijze van de Grote Raad van Mechelen nog niet helemaal vergeten waren toen zowel vóór als na 1830 samenstelling en werkwijze van de Hoge Raad der Nederlanden en van het Hof van Cassatie van België door de wetgevende macht besproken werden. Onrechtstreekse invloed op zijn allerminst, omdat de

kenmerken van de Grote Raad ongeveer dezelfde zijn als die van de Franse Parlementen, en aldus in de moderne Franse instellingen zijn blijven voortleven, en bijgevolg ook in de onze.

De Grote Raad bestond uit twintig raadsheren in het begin, 14, 19, 16 in latere tijden. De raad was ingedeeld in twee Kamers, die slechts mochten zitting houden wanneer vijf raadsheren aanwezig waren, zoals nu in het Hof van Cassatie. De procureur-generaal was de vertegenwoordiger van de vorst, zijn lasthebber, zijn gevolmachtigde, terwijl de advocaat-fiscaal als de advocaat van de vorst optrad; deze verdeling van bevoegdheid gaf aanleiding tot talrijke moeilijkheden²⁹.

Er waren advocaten bij de Grote Raad; om in die hoedanigheid erkend te worden, moest de kandidaat in de rechten gepromoveerd hebben en ten minste 25 jaar oud zijn. Ze waren dus beroepsjuristen, zoals nu³⁰.

Om tot raadsheer benoemd te worden, moest men uit een wettig huwelijk in een van de provinciën van de Landen van herwaarts over geboren zijn; vreemdelingen mochten niet benoemd worden, hoewel in het begin, ten tijde van het Parlement van Mechelen, vele raadsheren Boergondiërs waren. De kandidaat moest doctor of licentiaat in de rechten en door de Grote Raad voorgedragen zijn. Deze laatste benoemingsvoorwaarde was voorzeker de belangrijkste voor de toekomst van onze magistratuur. Men noemde dit beginsel de "terne"; het werd toegepast minstens sedert 1532 en officieel erkend in een ordonnantie van 1559. Voor elke openstaande plaats mocht – en moest – de Grote Raad drie kandidaten aan de Vorst voordragen; deze kandidaten moesten zijn "vertueulx, de bonne meurs, expertz, ydoines et souffisant à l'estat qui vacquera"³¹. De vorst was verplicht een van de voorgestelde kandidaten te benoemen. Eenmaal heeft hij het gewaagd een niet-voorgestelde kandidaat te benoemen, te weten Claude Lefebvre in 1687; na hevig protest van de Grote Raad heeft de Koning de benoeming moeten intrekken.

Dit voordrachtrecht is blijven voortleven in het recht van het Belgisch Hof van Cassatie om twee kandidaten voor ieder openstaande plaats voor te dragen; weliswaar werd aan een wetgevend orgaan, te weten de Senaat, een gelijksoortig recht toegekend.

²⁷ M. REINSMA, "Romeins recht in de praktijk van de Grote Raad omstreeks 1500", *Tijds. v. Rechtsgeschiedenis*, 34, 1966, p. 600-603.

²⁸ J.Th. DE SMIDT en EG.I. STRUBBE, *Chronologische lijsten*, op. cit. Twee delen zijn reeds verschenen (1470 tot 1531); een derde deel is ter perse. Onder leiding van prof. J.Th. de Smidt worden daarenboven twee reeksen inventarissen gepubliceerd: Inventaris en beschrijving van de processtukken (dossiers) behorende tot de beroepen uit Holland berustende in het archief van de Grote Raad van Mechelen (7 dln, 1964-1970) en Inventaris en beschrijving van de Noord Nederlandse processtukken (dossiers) behorende tot het fonds "Eerste Aanleg", eveneens berustende in het archief van de Grote Raad van Mechelen (3 dln, 1968-1972).

²⁹ P. ALEXANDRE, *Histoire des origines, des développements et du rôle des officiers fiscaux près les Conseils de justice dans les anciens Pays-Bas*, Brussel, 1890, p. 55 en vlg.

³⁰ J. SIMON, "Les avocats au Grand Conseil de Malines", *J.T.*, 1908, 305-314 en 321-330.

³¹ Stijl van de Grote Raad, ordonnantie van Filips II van 8 september 1559, tit. I, art. 8, in TERLINDEN en J. BOLSÉE, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas*, 2e reeks, dl. VII, Brussel, 1957, p. 464; A. MATHIEU, *Hist. du Grand Conseil*, op. cit., p. 368; J. LEFÈVRE, *Documents concernant le recrutement de la haute magistrature dans les Pays-Bas autrichiens du 18e siècle*, Brussel, 1939.

Een laatste vaststelling om te eindigen : de raadsheren van de Grote Raad waren reeds rechters in de moderne zin van het woord, want ze waren onafzetbaar.

Hoewel nooit de onafzetbaarheid in een wettekst werd vastgelegd, ontbreken voorbeelden van willekeurige afzetting door de Vorst. De raadsheren beschouwden het als een voorrecht van hun ambt zelfs niet te mogen geschorst worden of niet uit Mechelen te mogen verwijderd worden.

Daarenboven werd uitdrukkelijk in de ordonnances bepaald dat de Grote Raad nooit een bevel mag krijgen vanwege de Vorst of een van zijn vertegenwoordigers om het normaal verloop van het gerecht te schorsen, te belemmeren of te wijzigen. Het uitgangspunt van dit zeer belangrijk rechtsbeginsel, dat feitelijk de Grote Raad als een macht in de Staat erkent, is te zoeken in een incident van 1517 ; de Kanselier had toen een bevel gezonden aan de Grote Raad om in een bepaalde zaak het onderzoek te schorsen. Filips Wielant, als dienstdoende voorzitter, richtte zich tot de jonge vorst Karel, de latere Keizer ; en Karel trok de brieven van zijn Kanselier in, verklarende dat hij onwetend was, dat hij het niet meer zal doen, "et qu'à l'avenir telle lettres ne soient aucunement acquiescé ny obéy, ne qu'elles sortissent aucun effet"³².

Zou ik hieruit durven afleiden dat de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in onze landen aan de grote Vlaamse jurist Filips Wielant te danken is ? Mocht ik hiermede de waarheid benaderen, ik zou het hem willen toeschrijven.

Hoewel het Parlement van Mechelen, dat dus gedurende drie eeuwen onder de naam "Grote Raad" standhield, op het einde van de 18e eeuw werd afge-

schaft, is het echter blijven voortleven in de opperste gerechtshoven van onze drie landen. De functie van deze gerechtshoven is weliswaar verschillend van die van de Grote Raad. Dit rechtscollège beschikte immers over een bevoegdheid van beroep in derde aanleg en deed uitspraak zowel in feite als in rechte, daar waar de hoge gerechtshoven thans enkel in rechte uitspraak doen en de rechterlijke beslissingen in de regel alleen wegens de schending van de wet vernietigen.

Maar, boven de verscheidenheid van de instellingen dient hun continuïteit onderstreept. Onze Voorzitter heeft, onder het moderne erfgoed van de Grote Raad van Mechelen, de massa concepten en principes vermeld waarin het recht wordt uitgedrukt. Eveneens dient het eenheidskarakter van dit soeverein gerechtshof beklemtoond omdat het er, ondanks de diversiteit van de wetten en gebruiken, naar streefde een zekere eenheid in de rechtsbedeling in onze provinciën tot stand te brengen. De onafhankelijkheid van de magistratuur ten slotte werd reeds bij het begin van de 16e eeuw bevestigd, toen een voorzitter van de Hoge Raad, Filips Wielant, erin slaagde de overheid een bevel tot schorsing van een onderzoek te doen intrekken.

De historische continuïteit van de instellingen en van de grondbeginselen van onze rechterlijke organisatie, ondanks de revoluties die zich hebben voltrokken en boven de grenzen uit, ziedaar wat de herdenking van deze 500ste verjaardag ons schijnt te hebben geleerd. De ruime belangstelling voor het initiatief van ons Comité, waarvan de magistratuur en de balie van onze drie landen, door hun aanwezigheid hier, blijk hebben gegeven is eveneens een aanmoediging voor de rechtshistorici. Zij zullen hieruit de overtuiging putten dat hun zware studiearbeid niet nutteloos is en dat de vruchten hiervan een beeld zullen kunnen geven van de langzame ontwikkeling van het recht dat zich constant aanpast aan de vooruitgang van ons maatschappelijk leven.

³² Verklaring van 25 juni 1517, in CH. LAURENT, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas*, 2e reeks, dl. 1, Brussel, 1893, p. 578.

DE BETEKENIS VAN HET PARLEMENT / DE GROTE RAAD VAN MECHELEN VOOR DE TOEKOMST VAN DE HUIDIGE INTERNATIONALE GERECHTSHOVEN

*Rede van dr. A. HUSS, ere-procureur-generaal bij de "Cour supérieure de Justice"
van het Groothertogdom Luxemburg*

Onze intellectuele gewoonten hadden er ons toe gebracht alle gerechtelijke instellingen, in hun nationale sfeer te beschouwen als de derde macht van de soevereine staten waarvan ze afhingen. De herdenking, enig in haar soort, die ons heden verenigt, in het teken van de continuïteit der gerechtelijke functie op het

hoogste niveau, nodigt ons uit de wijze waarop wij de dingen beschouwen tegelijkertijd in twee richtingen uit te breiden. Eerst door ons in te spannen om in de diepte te graven, ons terug te plaatsen in een voorbij tijdperk en, aan de andere kant, door ons in gedachten in de ruimte te verplaatsen om bewust te worden van het

bestaan van een oude gerechtelijke macht, die de gebieden van de drie landen die hier vertegenwoordigd zijn heeft beheerst, hoezeer ook deze gebieden geografisch verscheiden waren en al werden er meerdere talen gebruikt, zoals dit nog heden ten dage het geval is.

Wij zijn vandaag vergaderd om de herinnering aan een eerbiedwaardige gerechtelijke instelling te hernieuwen, die voor alle gewesten van de toenmalige noordelijke en zuidelijke Nederlanden, alsmede voor Luxemburg, van een uitzonderlijke betekenis is gebleken. Terecht dienen de hoogste rechterlijke colleges van de drie landen als de ware opvolgers van de Grote Raad te worden beschouwd. De faam van dit gerechtshof, gevestigd te Mechelen, is in onze landen levendig gebleven en het past wel dat we deze instelling, al is zij, twee eeuwen geleden, definitief verdwenen, uit ons hedendaags oogpunt pogen te waarderen.

De samenbundeling van de "Pays de pardeçà" in handen van de hertog van Boergondië is niet zonder stoten en tranen verlopen. Luxemburg vooral, dat tot dan toe een zelfstandig hertogdom was van het Keizerrijk, waaraan het verschillende staatshoofden heeft geschonken en dat zelf de kern was van een te waarderen "Hausmacht", behield de herinnering aan de knevelarijen die het had moeten ondergaan vanwege de huurlingen van Filips, genaamd "de Goede", om zijn weerzin ten opzichte van zijn nieuwe meester te overwinnen. Het Hertogdom Luxemburg, gelegen tussen twee kerkelijke vorstendommen, die beschermd waren door hun heilig karakter, en, territoriaal gescheiden van het overige der Nederlanden, ging voort met een afzonderlijk leven te leiden.

Maar de loop van de tijd verrichtte zijn werk. Toen de verwondingen genezen waren bevestigde zich de saamhorigheid tussen de verschillende delen. Later werd het de beurt van de Luxemburgers om voorgesteld te worden als voorbeeld van trouw aan de persoon van hun soeverein¹.

Karel de Stoute – het is U bekend – had, in herinnering aan het oude Lotharingen, opnieuw de idee opgevat van een tussengelegen koninkrijk. Vooreerst hechtte hij er vooral belang aan zekere van zijn bezittingen, de graafschappen Vlaanderen en Artesië, te onttrekken aan het gezag van het Parlement van Parijs.

Het is vanuit Thionville, stad gelegen in het zuidelijk gedeelte van het hertogdom Luxemburg dat, nu precies vijfhonderd jaar geleden, de ordonnances wer-

den gedateerd waardoor de Soevereine Raad van Mechelen werd ingesteld onder de benaming "Parlement" en met de voorrechten, die aan de parlementen van Frankrijk toegekend waren. Deze verordeningen strekten ertoe van Mechelen de gerechtelijke en fiscale hoofdstad van de Nederlanden te maken. Gedurende verschillende eeuwen heeft sedertdien het Parlement van Mechelen, weldra "Soevereine Raad" of "Grote Raad" genoemd, de rol vervuld van het hoogste gerechtshof der "Pays de pardeçà".

Daar mij werd opgedragen het verband te leggen tussen de soevereine raad van Mechelen en bepaalde hoge gerechtshoven van heden ten dage, behoort het in het kort de kenmerken in herinnering te brengen van deze instelling die gemeen was aan onze drie landen. Wij doen zulks aan de hand van de informatie die wij opdeden tijdens onze lectuur en ook van de uiteenzettingen die we hier hebben gehoord. Het bezoek van velen van ons aan de tentoonstelling die werd ingericht te Mechelen ter gelegenheid van onze herdenking en waaraan de titel werd gegeven "Van Karel de Stoute tot Keizer Karel" heeft ongetwijfeld verhelderend gewerkt.

Deze benaming zou kunnen leiden tot de mening dat de Soevereine Raad van Mechelen zijn activiteiten zou gestaakt hebben bij het verdwijnen van de vorst aan wie, bij zijn geboorte, de titel van hertog van Luxemburg werd toegekend en die nooit de zon zag ondergaan in zijn rijk, dat zich uitstrekte over alle delen van de aardbol. Dit is echter niet het geval. Zoals U bekend is de instelling slechts ingestort ten gevolge van de gebeurtenissen van het jaar II en van het Verdrag van Campo Formio, waardoor de Oostenrijkse Nederlanden werden afgestaan aan de Franse Republiek.

Ondertussen had reeds het territoriaal gebied van de soevereine raad achtereenvolgens zekere verminderingen ondergaan, namelijk ten gevolge van de annexionistische politiek van Lodewijk XIV, die in 1659 het zuidelijk gedeelte van het hertogdom Luxemburg met Thionville verwierf zonder zich trouwens reukenschap te geven van de rijkdom der lagen ijzererts die er zich bevonden en die slechts twee eeuwen later productief werden gemaakt. Voor het overige bleven de landen "hertogdom Luxemburg en graafschap Chiny" onderworpen aan de rechtspraak van de Soevereine Raad van Mechelen tot aan de open brieven van Keizer Jozef II van 1 augustus 1782, waardoor de Raad van Luxemburg tot soevereine raad werd opgericht. Deze maatregel deed als motief gelden: "La trop grande distance des lieux (...), la nécessité de la traduction des procès venant du quartier allemand (...), l'exportation de son numéraire", alsook "les longueurs que cet appel entraîne (...) nécessairement dans l'administration de la Justice"².

Voorzeker waren van Luxemburgse zijde, stappen

¹ HERCHEN-MARGUE-MEYERS, *Manuel d'histoire nationale*, 5e éd., Luxembourg, 1947, p. 103-105; PAUL WEBER, *Geschichte des Luxemburger Landes*, Luxembourg, 1939, p. 64; JOSEPH MEYERS, *Geschichte Luxemburgs*, Luxembourg, 1940, p. 144; JOSEPH GOEDERT, *Introduction au Catalogue de l'exposition "La formation territoriale du pays de Luxembourg de ses origines au 15e siècle"*, Luxembourg, 1963, p. 169; NICOLAS et PAUL MARGUE, *Histoire sommaire de la ville de Luxembourg*, 1963, p. 10-11.

² NICOLAS MAJERUS, *Histoire du Droit dans le Grand-Duché de Luxembourg*, Luxembourg, 1949, II, p. 688.

gedaan om deze maatregel te bekomen, daar de notabelen van het hertogdom vooral ontevreden waren over het feit dat zij te Mechelen geen mensen meer zagen zitting nemen herkomstig uit hun land, terwijl zij toch destijds naar de Grote Raad beroemde vertegenwoordigers hadden kunnen zenden, zoals de grote jurisconsult Ruterius, Latijnse vorm van de naam "Reuter" en Jerome de Busleyden, tegelijkertijd humanist, diplomaat en magistraat.

Dit neemt niet weg, dat niettegenstaande het relatief gering aantal zaken, herkomstig uit Luxemburg, de herinnering aan de Grote Raad van Mechelen bijzonder levendig is gebleven in het tegenwoordig Groot-hertogdom. Destijds nog zegde de pleiter, om zijn bedoeling te kennen te geven een proces tot het uiterste door te drijven of enkel om zijn beslissing uit te drukken beroep aan te tekenen, dat de zaak "naar Mechelen" zou gaan.

In het algemeen bood de grote verscheidenheid van zijn territoriaal gebied, dat zeer uitgestrekt was en dat op zeker ogenblik het geheel der zeventien provinciën omvatte, werkelijke moeilijkheden voor de rechtsbedeling door deze hoogste jurisdictie. Ten gevolge van de verschillen tussen de toepasselijke costumen veroorzaakte zij talrijke interregionale wetsconflicten, gelijk te stellen met de problemen van internationaal privaatrecht.

Er bestond nog een grotere moeilijkheid om de inhoud te bepalen van de regel van materieel recht voorzien door het plaatselijk gebruik in een bepaald geval, behalve wat betreft enkele gebieden waar de costumen schriftelijk werden vastgelegd en gehomologeerd, zoals dit het geval was voor de landen van het hertogdom Luxemburg en het graafschap Chiny, waarvan de algemene costumen werden bekrachtigd door koninklijk decreet van 8 april 1623.

Onder voorbehoud van enkele gevallen van rechtstreekse bevoegdheid, waarvan er één merkwaardig was, namelijk de bevoegdheid ten voordele van de vreemde koopman die optrad als eiser, was de Raad hoofdzakelijk een jurisdictie van beroep ten opzichte van alle rechtbanken der "Pays de pardeçà" die reeds gevonnist hadden in eerste aanleg of in eerste beroep, behalve wat betreft de beslissingen van sommige bijzondere rechtbanken zoals onder andere de "Siège des Nobles", het tribunaal der ridders van het Hertogdom Luxemburg, vrijgesteld van de jurisdictie van Mechelen.

De rechters van de Grote Raad waren, zoniet in rechte dan toch in feite, onafzetbaar, in deze zin dat zij slechts konden afgesteld worden door hun gelijken. Zij waren onafhankelijk. Wat dit betreft bepaalde een formele tekst dat de Grote Raad nooit enig bevel mocht ontvangen vanwege de Soeverein. Ofschoon de sententies gevelde werden – en niet enkel uitgevoerd – in naam van de Soeverein, was de bevoegdheid van deze laatste beperkt ten aanzien van de benoeming der rechters. Hij was gehouden hen te kiezen uit een lijst

waarop de namen voorkwamen van drie licentiaten in de rechten die hem werden voorgesteld door de Grote Raad, ter uitsluiting van elke andere voordracht³.

Zoals men ziet vertoont de positie van de magistraten van de Raad, in zeker opzicht, vrij moderne kenmerken. Zelfs in deze periode van absolutisme kon de rechtsonderhorige, naar het voorbeeld van de moleenaar van Sans-Souci, aan zijn vorst in herinnering brengen, – wanneer hij er de moed toe had –, dat er nog rechters waren te Mechelen.

De geschillen betreffende de bevoegdheid *ratione loci* waren destijds voorzeker talrijk. In onze hedendaagse staten betrachten de jongste hervormingen van de wetboeken van rechtspleging – en die welke nog maar als ontwerp bestaan – zoveel mogelijk uit ons gerechtelijk leven de opeenhoping der bevoegdheidsconflicten uit te schakelen, die een werkelijke plaag zijn. Daarentegen deden zich te dien tijde niet de onbevoegdheden voor spruitende uit het bestaan van twee orden van jurisdictie, het burgerlijk gerecht en het administratief gerecht.

Daartoe was er wel een grond. Inderdaad, de Koning was de enige bron van het recht en de door hem gedelegeerde rechtbank was bevoegd wat ook de aard was van het individueel recht dat werd ingeroepen.

Een richting, die heden ten dage nog eigen is aan de drie Benelux-landen schijnt niet vreemd te zijn aan een traditie die, in de oude Nederlanden, de scheidingslijn had uitgestippeld tussen de bevoegdheden van de rechterlijke macht en die van de administratie – en van de administratieve rechtbanken. Deze idee werd uitgedrukt in artikel 165 van de Grondwet van 24 augustus 1815 en in artikel 92 van de Belgische Constitutie, bepaling die letterlijk werd overgenomen in artikel 84 van de Luxemburgse Grondwet.

Deze teksten bepalen dat "de geschillen over burgerlijke rechten bij uitsluiting behoren tot de bevoegdheid van de rechtbanken" d.w.z. van de rechterlijke macht. Aldus is zelfs de staat genoopt, wanneer hij handelt als openbare macht zich wel te verwaardigen zijn patrimoniale rechten voor de gewone rechter te verdedigen. Deze liberale regel, die in zekere periode enigszins uit het oog werd verloren, en die vrij duidelijk in de lijn ligt ter voortzetting van het systeem dat aan de Soevereine Raad een algemene bevoegdheid toekent, is eigen aan onze drie landen, terwijl in Frankrijk een verschillende evolutie is tot stand gekomen. Wanneer ons besluit, dat voorzeker van hypothetische aard is, zou bewaarheid worden dan zou de verwarring der machten op paradoxale wijze de vooruitgang gediend hebben.

Aangemoedigd door deze overweging zullen wij ons verder de vraag stellen of de Soevereine Raad van

³ JOHN GILISSEN, "Le Grand Conseil de Malines : aperçu historique" in *Bulletin belge de l'Union Internationale des Magistrats*, 1970, n° 20, p. 20/21.

Mechelen, die definitief verdween op het einde van de 18e eeuw, door zijn natuur, zijn structuren of door de rol die hij heeft gespeeld, in onze tijd nog als voorbeeld kan dienen voor de hoge internationale gerechts-hoven of voor sommige ervan.

Het voorbeeld dat zich in de eerste plaats aan de geest opdringt, in het tijdperk van de Gemeenschappelijke Markt, is het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen, een rechtsinstantie die tegelijkertijd constitutioneel, burgerlijk, administratief en disciplinair is en waarvan de opdracht erin bestaat de eerbied voor de rechtsregel in het leven der gemeenschap te verzekeren⁴.

Wanneer wij overgaan tot deze benadering zal men zich herinneren dat de Grote Raad de enige of tenminste de meest prestigieuze hoge jurisdictie der Nederlanden geweest is die een controle ten gronde uitoefende op de lagere rechtbanken. Aldus stelde zijn bevoegdheid hem in staat de rechtspraak van de lagere rechtbanken om te buigen in de zin die door hem gewild werd en aldus bij te dragen tot de vorming van een gemeen en éénvormig recht dat verheven was boven de costumen en boven het Romeins recht.

Waar deze bevoegdheid zich uitoefende over een groot aantal geografisch verspreide landen nam zijn tussenkomst als het ware de eerste vorm aan van het Hof der Europese Gemeenschappen.

Wanneer men deze parallel trekt moet men thans rekening houden met de zeer bijzondere doelstelling van de Europese Gemeenschappen alsook met het feit dat de Boergondische, Spaanse of Oostenrijkse Nederlanden, al waren zij samengesteld uit een groot aantal hertogdommen, graafschappen en heerlijkheden die half autonoom waren, op verre na niet een oppervlakte bestreken gelijk aan die van het Europa der zes of der negen. Verder dient in aanmerking genomen dat de economische factor zich in de toenmalige omstandigheden, om klaarblijkelijke redenen, voordeed in een heel ander daglicht. In dit tijdperk van het ancien régime, nog volledig doordrongen van de opvattingen der middeleeuwse feodaliteit, waren bepalend ofwel de handhaving ofwel integendeel de verbroekeling van de hiërarchie der voorrechten waarvan de koning en zijn omgeving, de kerk, de adel, de vrije steden en de universiteiten het genot hadden.

Dat de Grote Raad in de voorwaarden van het tijdsgewricht, hoofdzakelijk een jurisdictie van beroep geweest is, dus van hervorming, heeft geen beslissende rol kunnen spelen wat betreft de invloed die uitgeoefend werd op de vorming der rechtspraak. In de monarchieën uit die tijd bleef voorzeker, boven de beslissing die in kracht van gewijsde gegaan was, het recht tot herziening bestaan die toebehoorde aan de vorst

of aan de door hem daartoe aangewezen raad⁵. Noch-tans was deze herziening geenszins gelijkaardig aan het rechtsmiddel dat wij hedentendage de voorziening in cassatie noemen of, naargelang de landen, "Révision", dat uitsluitend bestaat in de controle van het recht terwijl de feitelijke aangelegenheid soeverein door de rechter ten gronde beoordeeld wordt.

Herinneren wij ons inderdaad dat de idee der "cassatie" in de moderne zin van het woord, slechts opge-rezen is in de schoot van het regime ontstaan door de Franse omwenteling, regime dat opging in de illusie dat de geschreven wetten, die als klaar en duidelijk beschouwd werden, enkel vatbaar waren voor eenvoudige toepassing en geenszins voor interpretatie en dat de miskennis van de letterlijke zin van een tekst door de rechter een inbreuk uitmaakte op de scheiding der machten, een inbreuk die gelijkstond met een ongehoorzaamheid aan de wil der natie. Het is ten gevolge van een gelukkige evolutie, die de onderwerping van de rechterlijke macht aan de wetgevende heeft kunnen vermijden, dat hieruit een instelling is ontstaan die de bevoegdheid heeft de eenheid van de rechtspraak te handhaven.

De hertogen van Boergondië, van wie de bezittingen van ongelijke omvang verspreid waren over een vrij uitgestrekt, doch afgebakend gebied van Europa, hadden de bedoeling deze bezittingen te onderwerpen aan een sterk en goed georganiseerd centraal gezag. Wij zouden vandaag zeggen ze te integreren in het nieuwe rijk dat in vorming was. Het voorbeeld dat diende gevolgd te worden lag hun voor ogen, het was de Franse monarchie. Het is veelbetekenend dat buiten het domein van de hoge politiek die werd uitgewerkt te Dijon, Madrid of Wenen het op het gebied van de rechterlijke macht was dat de centraliserende idee zich hoofdzakelijk heeft doen gelden. Door de rechtbanken van zijn verschillende staten te overkoepelen door een aanleg in beroep, uitgeoefend door een enkel hoogste rechtscollege, heeft de vorst, na de tussenkomst van het Parlement van Parijs uitgeschakeld te hebben, niet alleen op dit gebied de banden verstevigd die bestonden tussen de verschillende gebieden, doch heeft hij ook bijgedragen tot de vorming van een gemeen recht dat representatief was voor de eenheid der toekomstige Natie. Deze evolutie werd onderbroken door de inval der troepen van de Franse omwenteling.

Op dit gebied is de gelijkaardigheid overduidelijk tussen deze toestand en die welke zich heden ten dage voordoet binnen de Europese Gemeenschappen. Deze organisatie bestaat uit negen onafhankelijke staten van verschillende omvang, verenigd in de schoot van een gemeenschap die zich klaarblijkelijk ontwikkelt naar een vorm van confederatie. Afgezien van de Commis-

⁴ "Het Hof van Justitie verzekert de eerbiediging van het recht bij de uitlegging en toepassing van dit Verdrag" (art. 164 E.E.G.).

⁵ "Quelques remarques sur les voies de recours au Grand Conseil de Malines au 16e siècle", in *Colloque International: commémoration de l'institution du Parlement de Malines*, Malines, 1973 (polycopié).

sie en de Raad der Ministers vormt het Hof van Justitie, naar het voorbeeld van de Grote Raad, het meest levendig en het meest actief gemeenschappelijk element om de saamhorigheid op het juridisch terrein te beklemtonen en alzo de gemeenschappelijke integratie te bevorderen.

Nochtans, terwijl het hoogste gerechtshof van de oude Nederlanden had kennis te nemen van de toepassing der costumen, bepalingen van privaat en publiek recht, dus van interne wetten eigen aan de verschillende gedeelten van het grondgebied en niet enkel van decreten van de vorst of van zijn goeverneur in residentie te Brussel, beperkt de bevoegdheid van het Hof der Gemeenschappen zich tot het communautair recht, bij uitsluiting van de nationale rechten. Maar op dit gebied draagt zijn rechtspraak, met haar rijk gestoffeerde motivering, overvloedig gecommenteerd door een doctrine die zich begint te specialiseren, machtig bij tot de vorming en het vastleggen van de rechtsregel.

Het Hof der Rechten van de Mens, dat zitting houdt te Straatsburg in het institutionele kader van de Raad van Europa, verzekert, binnen het gebied der Lid-Staten die de jurisdictie van het Hof en zelfs het recht van individueel beroep opengesteld aan de particulieren hebben aanvaard, de waarborg van de principiële bepalingen uitgestippeld in de Europese Conventie der Mensenrechten van 4 november 1950 en de bijkomende overeenkomsten. Deze conventie strekt namelijk tot de bescherming der burgerlijke en politieke rechten van het individu, die de grondslag vormen van elke democratische gemeenschap. De werking van het Hof, met rechtsprekend karakter, die als voorwaarde kent de uitputting van de nationale rechtsmiddelen, wordt voorbereid door de Commissie van de Rechten van de Mens, orgaan dat zelf beslist over de ontvanke-lijkheid van het beroep. In werkelijkheid wordt deze werking dikwijls verdrongen door die van de Raad der Ministers van de Raad van Europa, die aan de betwistingen een politieke oplossing geven zoals de conventie van 1950 dit toelaat.

Het is nauwelijks nodig erop te wijzen dat in een tijdperk van absolutisme, van ongelijkheid en van wrede repressie, de Grote Raad van Mechelen niet kon aangesproken worden om de bescherming te bekomen van de rechten der menselijke persoonlijkheid die door de vorst zouden zijn miskend. Er is ook geen gelijkenis met het Hof der Rechten van de Mens, daar dit Hof, wanneer het arresten velt over de grond der zaak, zich dient te beperken tot de vaststelling of in een bepaald geval de Conventie van de Rechten van de Mens al of niet is overtreden. Het Hof beslist dus niet, bij wijze van hervorming van de handeling of van de beslissing die wordt aangeklaagd, maar als het ware door middel van een bevel gericht tot de betrokken staat.

Het Hof kan nochtans aan de partij die schade geleden heeft een "billijke" voldoening toekennen.

Hoewel de vergelijking tussen twee rechtscolleges,

gescheiden door de tijd en door hun respectievelijke bevoegdheden, aanleiding geeft tot een "procès-verbal de carence", maakt zij het toch mogelijk de volgende interessante opmerking te maken: de samenstelling van de Grote Raad van Mechelen, zoals die van de hem ondergeschikte provinciale raden, bracht met zich de instelling van het ambt van procureur-generaal.

Het schijnt wel dat deze zijn ambt met dat van rechter mocht cumuleren en zelfs de vergoeding verbonden aan de beide functies mocht samenvoegen. Deze toestand bestond in elk geval in de schoot van de zogenaamde "provinciale" raad van het hertogdom Luxemburg. Onze collega Warlomont brengt er het getuigenis van. Hij vermeldt trouwens dat de procureur-generaal deelnam aan de deliberatie der rechters. Bevoegde historici zullen ons misschien verklaren of hetzelfde gebruik van toepassing was bij de Soevereine Raad⁶.

In elk geval verdient deze bijzonderheid, welke een verwarring met zich brengt tussen de functies van rechter en die van officier van het openbaar ministerie – vandaag ondenkbaar –, in verband gebracht met artikel 39 van het Besluit van 15 maart 1815, uitgevaardigd onder het regime van de Soevereine Prins der Nederlanden, waarin gezegd wordt: "In zaken van cassatie heeft het openbaar ministerie het recht de beraadslaging bij te wonen(...) maar het heeft geen beslissende stem", een bepaling die in België opgenomen werd in het Gerechtelijk Wetboek. Deze tekst van 1815 heeft de ontevredenheid gewekt van een inwoner van Waterloo die strafrechtelijk vervolgd werd en die zich gewend heeft tot het Hof van Straatsburg belast met de bescherming der rechten van de mens ingevolge de conventie van 1950. Na te hebben vastgesteld dat de advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie die ter zitting had geconcludeerd tot de verwerping van zijn voorziening, deel had genomen aan de beraadslaging van hetzelfde Hof van Cassatie, riep hij artikel 6, § 1, van de Conventie in en bekloeg hij er zich over niet te hebben genoten van een "billijk proces" en van de "gelijkheid der wapens". Gebracht voor het Hof der Rechten van de Mens werd zijn beroep verworpen op grond van beschouwingen gelicht uit de bijzondere aard van de positie die in België ingenomen wordt door de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie die, zonder partij in zake te zijn, handelt in alle objectiviteit en alle onafhankelijkheid.

Wel te verstaan gaat het er niet om de verdiensten van deze beslissing te beoordelen. Hetgeen ons belang dient in te boezemen is de oorsprong van het besluit van 1815. De praktijk die geen duidelijk onderscheid maakt tussen de zetel en het openbaar ministerie komt blijkbaar overeen met een traditie die in die zin bestond bij de gerechten van de oude Nederlanden. On-

⁶ RENÉ WARLOMONT, "Le Conseil provincial de Justice de Luxembourg de 1531 à 1795" in *Anciens pays et assemblées d'états*, 15, 1958, p. 107-124.

der voorbehoud van verdere onderzoeken is het geoorloofd te aanvaarden dat deze traditie, weliswaar in zeer verzwakte vorm, de organische principes heeft beïnvloed die het nieuwe hoogste rechtscollege van het Koninkrijk der Nederlanden beheersten, principes die verschilden van die welke gehuldigd werden door de Franse Cour de Cassation welke tevoren bevoegd was. Het is aldus dat het opnieuw opnemen van de principes die in eer waren ten tijde van de Soevereine Raad van de Benelux op 31 december 1965 zal het binnen het Hof van de Rechten van de Mens te Straatsburg.

Er blijft mij weinig tijd beschikbaar om U te spreken over het Benelux-Hof, dat nochtans een duidelijke overeenkomst vertoont met de Grote Raad van Mechelen, reeds door de omvang van zijn territoriale bevoegdheid. Voortgesproten uit een overeenkomst ondertekend door de vertegenwoordigers der drie staten van de Benelux op 31 december 1965 zal het binnen zeer korte tijd met zijn werkzaamheden een aanvang nemen. Afgezien van de bijzondere bevoegdheid in disciplinaire zaken, werd het Benelux-Hof, emanatie van de hoogste rechtscollages der drie landen, hoofdzakelijk ingesteld om uitspraak te doen over problemen van interpretatie der gemeenschappelijke rechtsregels, zelfs op het gebied van het strafrecht, hetzij in de vorm van een consultatief advies, hetzij meer normaal ten gevolge van een prejudiciële verwijzing door een nationaal gerecht. Hoewel de techniek van zulk prejudicieel geschil die van art. 177 van het Verdrag van Rome in herinnering brengt, – zonder trouwens evenals deze betrekking te hebben op de geldigheid der handeling –, verschilt haar voorwerp van dat der vragen tot interpretatie gebracht voor het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen, waar het recht dat het Benelux-Hof zal te interpreteren hebben, al vindt het zijn oorsprong in internationale akten, deel uitmaakt van de interne rechtsorde der staten.

Het juridisch stelsel van het nieuw gerechtshof is het voorwerp geweest van zeer merkwaardige studiën uitgaande van de Procureur-Generaal bij het Belgisch Hof van Cassatie⁷ alsook reeds van een doctoraal proefschrift voorgelegd aan de universiteit te Leuven⁸.

In een zeker stadium van uitwerking van het voorstel tot verdrag heeft het Benelux-Hof, op een punt van uitwendige aard, een spectaculair contactpunt vertoond met de Grote Raad van Mechelen. Ik zal geen enkel geheim verraden wanneer ik in het midden breng dat men had voorzien dat de zetel van het Benelux-

Hof zou gevestigd worden in de stad Mechelen, juist ter herinnering aan de Grote Raad. Men beweerde immers dat deze herinnering nog zeer levendig was gebleven. Maar tenslotte heeft deze oplossing wegens redenen van pragmatische aard niet de overhand gehad. Sommigen zullen het betreurd hebben.

De vergelijking der wetgevingen, meestal door de methode van het uitwerken van eenvormige wetten, beperkt tot de juridische domeinen die er zich bijzonder toe lenen, strekt ertoe de economische unie gevormd tussen de drie staten te verstevigen, vooral op handelsgebied. Het in leven roepen van een gemeenschappelijk Hof bevordert het doel zelf van de unificatie en tevens de rechtszekerheid, door de vorming te remmen van afwijkende interpretaties die voortspuiten uit uiteenlopende interpretatiemethoden en uit de eenzijdige invloed van nationale gebeurtenissen. Van in de jaren vijftig is dit jurisdictioneel toezicht op de interpretatie van gemeenschappelijke teksten nuttig, zoniet onontbeerlijk gebleken, in het vooruitzicht van het invoeren van een eenvormige wet op het internationaal privaatrecht. Hoewel de unificatie ongelukkig niet werd verwezenlijkt op dit vlak en op dit tijdstip, hebben sedertdien een groot aantal gemeenschappelijke teksten, als dusdanig bestempeld in de akten waardoor zij werden ingesteld of in de protocollen *ad hoc*, gelegenheid geboden tot tussenkomst van het Benelux-Hof.

Het rechtstreeks contact tussen nationale rechterlijke organen en een hoog internationaal rechtscollege bevordert het bewustzijn van een bepaalde solidariteit tussen magistraten aan wie een zelfde taak is opgedragen. Dit heeft geleid, in het beperkte kader van Benelux, zoals in het bredere kader van Europa, tot een begin van integratie der gerechtelijke machten⁹.

Naar het voorbeeld van de politieke toestand die de Grote Raad van Mechelen heeft zien tot stand komen en zien werken, een toestand die in hedendaagse termen zou kunnen ontleed worden als een personele unie in evolutie naar een reële unie tussen gebieden van verschillende oorsprong; naar het voorbeeld ook van het Benelux-Hof en wegens de overvloed van teksten van eenvormig recht betreffende de verschillende domeinen van het recht toepasselijk in het kader van het gemeenschappelijk Europa of van de Raad van Europa, werd de vraag gesteld naar de oprichting van een Europees Hof voor privaatrecht, vraag die reeds werd opgeworpen tijdens de internationale beraadslagingen op ministerieel vlak. Wij zijn ervan overtuigd dat op de duur de oprichting van een dergelijk internationaal Hof niet zal kunnen vermeden worden. Reeds kreeg het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen de opdracht, onder bepaalde modaliteiten, de conventionele teksten op het gebied

⁷ Rede uitgesproken door Procureur-Generaal GANSHOF VAN DER MEERSCH, op 1 september 1969, *R.B.D.I.*, p. 450 en vlg. Dezelfde auteur in *Annuaire français de droit international*, 1969, p. 245: "La juridiction internationale dans l'Union économique Benelux". Zie ook: HENRI ROLIN, "La pensée juridique de W.J. Ganshof van der Meersch", *Miscellanea Ganshof*, I, p. 95.

⁸ SIMONE SWARTENBROUX-VANDERHAGEN, *Het Benelux-Gerechtshof*, Proefschrift aangeboden tot het bekomen van de wetenschappelijke graad van doctor in de rechten, K.U.L., 25 januari 1973, gestencild, p. 395 vlg.

⁹ Rede van de heer PIERRE PESCATORE, rechter in het Hof van Justitie der Europese Gemeenschappen, uitgesproken te Berlijn, op 26 september 1970, *Deutsches Verwaltungsblatt*, 1971, p. 352, kol. I.

van de vennootschappen alsook op het gebied van de gerechtelijke bevoegdheid en de uitvoering der vonnissen, te interpreteren, zoals binnenkort zijn bevoegdheid zich nog tot andere domeinen zal uitstrekken. Men zal dienen te beslissen of het Hof van Justitie, met zo nodig bepaalde aanpassingen van structuur, zijn materiële bevoegdheid zal kunnen uitbrei-

den zonder te schaden aan het vervullen van zijn primaire zending, het waarborgen van het eigenlijk communautair recht. Voorzeker zal wat dit betreft de evolutie naar een evenwichtig institutioneel stelsel, het ideaal dat men tracht te bereiken, niet gebeuren zonder inspanningen noch ontgoochelingen: *per aspera ad astra*.

TOESPRAAK VAN MR. H. VANDERPOORTEN MINISTER VAN JUSTITIE

Het is voor mij een grote eer en een bijzonder genoegen vandaag in uw midden aanwezig te zijn om samen met U die 8e december 1473 te herdenken, toen Karel de Stoute te Thionville de ordonnantie zegelde waarbij hij het Parlement van Mechelen oprichtte.

Deze plechtige herdenking werd reeds in september jongstleden ingezet te Mechelen, waar op voortreffelijke wijze aan duizenden en duizenden de kans geboden werd kennis te maken met de evolutie van de Grote Raad en waar zij zich konden inleven in de denk- en kunstwereld van de Raadsheren van het hoogste en soeverein Gerechtshof van de "Landen van herwaarts over".

Vandaag en morgen is het de beurt aan de Rechtswetenschap en Rechtsfilosofie. Onder het eminent voorzitterschap van Ere-Procureur-generaal Lange-meijer, en het eveneens eminent onder-voorzitterschap van de heer Gilissen, Auditeur-generaal bij het Militair Gerechtshof en van de heer Huss, Ere-Procureur-generaal bij de Cour Supérieure de Justice van het Groot-hertogdom Luxemburg, heeft een equipe van uitmuntende magistraten en professoren zich ingespannen om deze herdenking en het symposium tot briljante successen te maken. Trouw aan de Grote Raad deden zij dit in een authentieke Benelux-geest, aldus het vrije verkeer van ideeën op het hoogste vlak verwezenlijkend. Hiervoor verdienen zij en al diegenen wier uitzettingen u vanmiddag en morgen zal horen, alle lof.

In tegenstelling echter tot hetgeen wel eens wil gebeuren, hebben noch de Heer Voorzitter, noch de Heren Ondervoorzitters zich onbetuigd gelaten. Op bijzonder doordringende wijze hebben ze ons, in de referaten die we zopas hoorden, vertrouwd gemaakt met het werk dat binnen de Grote Raad geleverd werd.

Het zij mij veroorloofd op mijn beurt drie aspecten in verband met de Grote Raad van Mechelen naar voren te brengen. Zoals de vorige sprekers het zo duidelijk aantoonde, hebben de raadsheren van Mechelen in belangrijke mate tot de vorming van een rechtsstaat in onze landen van herwaarts over bijgedragen.

Ik geloof niet te overdrijven als ik beweer, dat zij de zo talrijke gewoonterechtelijke systemen noch verloochend noch verworpen hebben maar gepoogd heb-

ben de meest waardevolle en belangrijke bestanddelen ervan in een hogere juridische eenheid op te nemen.

Zoals auditeur-generaal Gilissen het zoëven nog zei: de raadsheren van het Parlement van Mechelen hebben eveneens de receptie van het Romeinse recht bevorderd, een receptie die ongetwijfeld de ontwikkeling van onze rechten naar een grotere eenheid heeft geleid.

Ik meen ook niet, dat het een gewaagde extrapolatie is te beweren, dat Uw voorgangers van de Grote Raad de eerste voorvechters van een juridische Benelux zijn geweest, strevend naar een rechtseenheid, waarvan wij nu in deze internationale crisistijd het volle nut beseffen.

De oprichting en de activiteit van het Parlement van Mechelen verleenden tenslotte aan de justitiabelen het recht op voorziening en op hoger beroep, rechten, die door de onafhankelijkheid van de raadsheren heel in het bijzonder waren gewaarborgd. Wij weten maar al te wel, dat niet alle mensen in de wereld dezelfde rechten hebben als wij. Wij weten ook dat terwijl in onze drie landen de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht reëel is en met uiterste waakzaamheid moet verdedigd blijven, dit niet overal in de wereld waar is.

Heren Hoge Magistraten, ik wend me tot U: de vorige sprekers en U die hier aanwezig zijt, U toont zich waardige opvolgers van uw beroemde en wijze voorgangers, de Raadsheren van de Grote Raad te Mechelen. Moge het U, zo twijfels u weleens bekruipten, een troost wezen te bedenken dat u de erfgenamen zijt van die grote juristen die, vanuit soms zeer verschillende horizons en vorming, er toch in slaagden samen na te denken, te werken en vooral, samen oordelen uit te spreken. Ze hebben geleefd in omstandigheden die ze wellicht even moeilijk, en bij tijden even schokkend vonden als wij de onze.

Er rest me nog een laatste, bijzonder aangename taak.

Op 1 december jongstleden, nadat hij op 3 november de gezegende 70-jarige leeftijd bereikt had, heeft de heer Langemeijer afscheid genomen van zijn ambt van Procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden.

Ik zal hier niet te lang uitweiden over de eminente carrière van de heer Langemeijer : beter dan ik, weet U immers dat hij een eminent magistraat is, die op alle echelons waar hij vertoefde, getuigde van warm medegevoel en begrip voor de falende medemens. U kent hem niet alleen als uitmuntend magistraat, maar tevens als hoogleraar, als de auteur van een "Inleiding tot de wijsbegeerte des rechts" die nu aan haar derde druk toe is, hetgeen voldoende bewijst hoezeer dit werk gretig gelezen en bestudeerd wordt. Ere-Procureur-generaal Langemeijer is de man die stelt dat wij, hiertoe gedreven door ons rechtsbewustzijn, steeds in redelijkheid moeten streven naar een objectieve oplos-

sing van onze conflicten. Dit kunnen we pas zo we bereid zijn naar elkaar te luisteren.

Deze boodschap, die in deze tijden van polarisatie en groeiende intolerantie, zeldzaam waardevol is, belichaamt de heer Langemeijer tijdens de talloze congressen en studievergaderingen die hij in ons land bijwoonde.

Om al deze redenen is het me een bijzonder genoegen in naam van Zijne Majesteit de Koning der Belgen en in naam van de Belgische Regering aan Ere-Procureur-generaal Langemeijer het Grootkruis in de Kroonorde te overhandigen.

TOESPRAAK VAN MR. A.A.M. VAN AGT, VICE-MINISTER-PRESIDENT EN MINISTER VAN JUSTITIE

Het is niet om prof. dr. Gilissen als auditeur-generaal bij het Militair Gerechtshof te eren, dat ik het woord neem. Ongetwijfeld is de handhaving van orde en tucht in het Belgisch leger van onbetwistbaar belang, ook voor ons die Uw burens zijn, en wellicht is dit vraagstuk in België niet eenvoudiger dan het thans bij ons in Nederland is. Maar indien ik het woord neem om prof. Gilissen te eren, dan is dit omdat hij in zulke belangrijke mate bijgedragen heeft tot de studie van de rechtsgeschiedenis en blijvende vormen van samenwerking met zijn Nederlandse collega's gezocht en gevonden heeft.

Ik wil niet trachten een volledige opsomming te geven van de verdiensten die prof. Gilissen als beoefenaar van de rechtsgeschiedenis heeft verworven. Ik vermeld dat hij de ziel is van de Société Jean Bodin. Ik memoreer ook, en in dankbaarheid, dat prof. dr. Gilissen vaak naar Nederland reist om door middel van gastcolleges zijn rijke kennis ter beschikking te stellen van onze leerling-juristen.

De heer Gilissen streeft ernaar die rechtshistorische problemen te bestuderen die ook voor ons land van

betekenis zijn : dat blijkt uit zijn studies over de op-tekening van de costumen, over de renunciaties en over de codificatie van ons burgerlijk recht.

Dank zij zijn medewerking is een gemeenschappelijke Belgisch/Nederlandse uitgave vervaardigd van de analyses van de sententies van de Grote Raad van Mechelen. Tenslotte maak ik ervan gewag, dat prof. Gilissen gedurende een lange reeks van jaren waardevolle bijdragen heeft geleverd aan het Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis in welks Nederlands/Belgische redactie hij altijd zitting heeft gehad.

Mede door zijn fabuleuze werkkraft, kennis en organisatietalent heeft dit tijdschrift in de internationale wereld van de rechtshistorie een ereplaats verworven.

Er is dan ook alle reden om juist vandaag ook aan professor dr. Gilissen hulde te brengen. Het is met grote vreugde dat ik U, Professor, kan mededelen dat het Hare Majesteit Koningin Juliana heeft behaagd U te verlenen het Grootkruis in de Orde van Oranje Nassau.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

VERENIGDE KAMERS—8 MAART 1973

Voorzitter : de h. Belpaire

Raadsheer-verslaggever : de h. Meeùs

Procureur-generaal : de h. Ganshof van der Meersch

Advocaat : Mr. De Bruyn

Arbeidsongeval—Ongeval op de weg naar het werk—Weg naar het werk—Geen uitbreiding van het begrip—Vertrek uit verblijfplaats vereist.

De rechter mag het begrip "weg van en naar het werk" zoals het door het wetsbesluit van 13 december 1945 beperkend omschreven is, niet uitbreiden ; hij kan enkel de wettigheid aanvaarden van oorzaken van onderbreking van de weg of van een omweg.

Opdat de werknemer zich op de weg naar het werk zou bevinden is vereist dat hij vertrokken is van de plaats waar zijn verblijf is gevestigd.

N.V. Zürich t/ De Nutte e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 8 juni 1971 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde, uitspraak doende op verwijzing ;

Gelet op het arrest, op 23 september 1966 door het Hof gewezen ;

Gelet op het arrest, op 6 maart 1970 door het Hof gewezen, waarbij het vonnis in hoger beroep van 31 januari 1969 van de Rechtbank van eerste aanleg te Gent, rechtdoende op verwijzing, werd vernietigd en de zaak werd verwezen naar de Rechtbank van eerste aanleg te Oudenaarde ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1 en 2 van de besluitwet van 13 december 1945 betreffende de vergoeding van de schade voortvloeiende uit ongevallen die zich op de weg naar of van het werk voordoen, en van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het bestreden vonnis, hoewel het in feite aanneemt dat het ongeval waarbij wijlen de echtgenoot van de eerste verweerder op 17 september 1963 om het leven is gekomen heeft plaatsgehad toen hij zich naar zijn werk begaf, komende niet van zijn woonplaats te Hekelgem maar van het huis van zijn ouders te Erembodegem waar hij toevallig overnacht had, niettemin beslist dat het ten deze gaat om een ongeval op de weg naar het werk in de zin door de besluitwet van 13 december 1945 bepaald, op de gronden dat op het ogenblik van het ongeval de getroffene reeds over een afstand van 2 kilometer de weg volgde die hij dagelijks vanuit zijn domicilie volgt, dat dit ongeval wegens de omstandigheden waarin het gebeurde aan de normale risico's van het traject verbonden is, dat dus alleen gesteld blijft de vraag of voor de getroffene de omstandigheid dat hij op de dag van het ongeval niet van uit zijn verblijfplaats is vertrokken, verenigbaar is met het door het tweede lid van artikel 1 van voormelde besluitwet gestelde vereiste, dat in het onderhavig geval de plaats waar het ongeval gebeurd is op een punt van de geografische weg tussen de verblijfplaats van de getroffene en de plaats waar hij zijn werk verricht is gelegen, dat het ongeval dat gebeurd is op het geografisch afgebakend traject tussen de verblijfplaats van de getroffene en zijn werkplaats, bij toepassing van de bepalingen van de besluitwet van 13 december 1945 als arbeidsongeval wordt beschouwd, dat men bezwaarlijk kan betogen dat deze zinswijze het begrip zelf van de wegen die in de leden 2 en 3 van artikel 1 van deze besluitwet omschreven zijn zou uitbreiden, dat de vraag of de getroffene deze geografisch afgebakende weg maar vanaf een bepaalde plaats zou gevolgd hebben mitsdien ten deze lijkt zonder belang te zijn, en dat het in onderhavig geval ook zonder belang is te onderzoeken of het huis van de ouders van de getroffene te Erembodegem als zijn tweede of tijdelijke verblijfplaats kan doorgaan, vermits bewezen is dat het ongeval gebeurd is op een normale weg tussen het domicilie van de getroffene en de plaats waar hij zich voor het werk aan te melden had ;

terwijl, naar luid van artikel 1 van de besluitwet van 13 december 1945, als de weg naar en van het werk dient verstaan te worden de door de arbeider normaal af te leggen weg om zich van zijn verblijf of van de plaats waar hij gaat eten naar de plaats waar hij zijn werk verricht te begeven, en omgekeerd, of nog om zich

naar de plaats te begeven waar de lonen worden uitbetaald en om ervan terug te keren, en terwijl het bestreden vonnis het begrip zelve van de wegen die in de leden 2 en 3 van meergemeld artikel 1 beperkend omschreven zijn onwettelijk uitbreidt, door te overwegen dat het ongeval, hetwelk gebeurd is op een punt van het geografisch afgebakend traject tussen de verblijfplaats van de getroffene en zijn werkplaats, als een arbeidsongeval wordt beschouwd bij toepassing van de bepalingen van de besluitwet van 13 december 1945, zelfs wanneer de getroffene op het ogenblik van het ongeval het traject tussen zijn verblijfplaats en de plaats van zijn werk niet aflegde,

en terwijl, derhalve, op deze verkeerde opvatting van de weg naar het werk gesteund zijnde, het vonnis met schending van voormelde wetsbepalingen beslist, dat het ongeval waarbij wijlen de echtgenoot van eerste verweerder om het leven is gekomen toen hij zich naar de plaats van zijn werk begaf komende niet van zijn domicilie te Hekelgem maar van het huis van zijn ouders te Erembodegem waar hij toevallig had overnacht, een ongeval op de weg naar het werk uitmaakt in de zin van de wet, om de onvoldoende reden dat de getroffene op het ogenblik van het ongeval reeds over een afstand van 2 kilometer de weg volgde die hij dagelijks vanuit zijn domicilie volgt om de redenen dat het feit dat de getroffene deze geografisch afgebakende weg maar van af een bepaalde plaats zou gevolgd hebben ten deze zonder belang lijkt te zijn en dat het in onderhavig geval ook zonder belang zou zijn te onderzoeken of het huis van de ouders van de getroffene te Erembodegem als zijn tweede of tijdelijke verblijfplaats kan doorgaan ;

Overwegende dat de beslissing welke het voorwerp van het middel uitmaakt met het verwijzend arrest onverenigbaar is ;

Dat het middel hetzelfde is als het middel dat door voormeld arrest van verwijzing werd ingewilligd ;

Dat het dienvolgens door de verenigde kamers van het Hof moet worden onderzocht ;

Overwegende dat het vonnis vaststelt dat het ongeval, waarvan de getroffene het slachtoffer is geweest, zich heeft voorgedaan toen de getroffene, die met zijn echtgenote toevallig in de woonplaats van zijn ouders had overnacht, zich van die plaats naar zijn werk begaf en een korte omweg maakte om zijn zwangere vrouw bij haar ouders te brengen ;

Dat het vonnis verder vaststelt dat op het ogenblik van het ongeval de getroffene reeds over een afstand van 2 kilometer de weg volgde die hij normaal zou hebben afgelegd indien hij van uit zijn woonplaats was vertrokken ;

Overwegende dat op grond van deze vaststellingen het vonnis beslist dat het ongeval op de weg naar het werk is geschied om de redenen, enerzijds, dat het zonder belang is te onderzoeken of het huis van de ouders van de getroffene als zijn tijdelijke of tweede verblijfplaats kan doorgaan, vermits het bewezen is dat ongeval gebeurd is op een normale weg tussen zijn woonplaats en de plaats van zijn werk, en, anderzijds, dat artikel 1 van de besluitwet van 13 december 1945 niet vereist dat de arbeider, om zich op de weg naar en van het werk te bevinden, zijn verblijfplaats verlaat, doch zich ertoe beperkt de door hem te volgen weg te bepalen door als zijn punt van vertrek of aankomst, naargelang hij zich

naar zijn werk begeeft of ervan terugkeert, zijn verblijf aan te geven, dit wil zeggen de plaats waar dit verblijf gevestigd is ;

Overwegende dat, naar luid van artikel 1 van de besluitwet van 13 december 1945, als de weg naar en van het werk dient verstaan te worden de door de arbeider normaal af te leggen weg om zich van zijn verblijf of van de plaats waar hij gaat eten naar de plaats waar hij zijn werk verricht te begeven, en omgekeerd, of nog om zich naar de plaats te begeven waar de lonen worden uitbetaald en om ervan terug te keren ;

Overwegende dat, zo de rechter de wettigheid kan aannemen van oorzaken van omweg of van onderbreking van de weg, welke deze laatste niet abnormaal maken, hij evenwel het begrip zelve van de wegen die in de leden 2 en 3 van voormeld artikel 1 op beperkende wijze omschreven zijn, niet mag uitbreiden ;

Overwegende dat deze bepaling vereist dat de arbeider, om zich op de weg naar het werk te bevinden, vertrokken is van de plaats waar zijn verblijf is gevestigd ;

Overwegende dat, nu het vonnis niet vaststelt dat de getroffene een tijdelijke of een tweede verblijfplaats had in de woonplaats van zijn ouders, het niet wettelijk heeft kunnen beslissen dat de door hem afgelegde weg tussen die plaats, van waar hij vertrokken was, en de plaats van zijn werk de weg naar het werk was ;

Overwegende dat het dienaangaande zonder belang is dat de plaats van het ongeval gelegen is op "een normale weg" welke de getroffene zou afgelegd hebben indien hij zich van zijn verblijf naar de plaats waar hij zijn werk verrichtte begeven had, vermits uit de vaststellingen van het vonnis niet blijkt dat hij zulks heeft gedaan, noch dat hij een van de wegen aflegde, waarvan de risico's door de besluitwet beoogd en gedekt zijn ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Gelet op de wet van 20 maart 1948, veroordeelt eiseres in de kosten ;

Verwijst de zaak naar het Arbeidshof te Gent ; zegt dat dit rechtscollege zich overeenkomstig artikel 1120 van het Gerechtelijk Wetboek, dient te voegen naar de beslissing van het Hof betreffende het beslechte rechtspunt.

NOOT—Vorenstaand arrest vernietigt Rb. Oudenaarde, 8 juni 1971, R.W., 1971-72, 1202, gewezen na Cass., 6 maart 1970, R.W., 1970-71, 359, met noot van C. Caenepeel.

HOF VAN CASSATIE

1^e KAMER—13 SEPTEMBER 1973

Voorzitter : de h. Legros

Raadsheer-verslaggever : de h. Ligoit

Advocaat-generaal : de h. Detournay

Advocaten : Mrs. Fally en De Bruyn

1. Cassatie—Burgerlijke zaken—Verzoekschrift—Vermelding van de wettelijke bepalingen waarvan de schending wordt aangevoerd.

2. Faillissement—Exceptie van niet-uitvoering.

3. Nakoming van verbintenissen—Schuldvergelijking—Exceptie van niet-uitvoering.

4. Overdracht van schuldvordering—Tegenstbaarheid van excepties—De toestemming van de gecedeerde in de overdracht ontnemt hem de exceptie van schuldvergelijking, niet de exceptie van niet-uitvoering.

1. Het cassatieberoep is ontvankelijk, als in het verzoekschrift weliswaar de artikelen 1690, 1691 en 1692 B.W. betreffende de overdracht van schuldvordering en de gevolgen van de betekening ervan aan de gecedeerde schuldenaar niet vermeld worden, maar het middel de bestreden beslissing verwijt door een verkeerde gelijkstelling van de exceptie van niet-uitvoering met die van schuldvergelijking, een verkeerde toepassing aan het wel vermelde art. 1295 B.W. te hebben gegeven ; de schending van dit artikel is voldoende om, indien het middel gegrond is, cassatie mee te brengen.

2. De omstandigheid dat het in gebreke blijven van de mede-contractant wegens zijn faillissement definitief is geworden, ontnemt aan de wederpartij niet het voordeel van de exceptie van niet-uitvoering.

3. De exceptie van niet-uitvoering en die welke op de schuldvergelijking gegrond is, vallen niet samen, aangezien de schuldvergelijking een wijze is waarop wederzijdse verbintenissen tenietgaan tot beloop van het minste bedrag, terwijl de exceptie van niet-uitvoering geen ander gevolg heeft dan de schorsing van de uitvoering van de verbintenissen van degene die er zich op beroept.

Deze laatste exceptie, die gegrond is op de onderlinge afhankelijkheid van de wederzijdse verbintenissen, is inherent aan de aard van het wederkerig contract.

4. De overdracht van een schuldvordering kan de gecedeerde schuldeiser niet benadelen. Hij behoudt in het algemeen ten aanzien van de overnemer de rechten en excepties die hij aan de overdragende schuldeiser kon tegenwerpen.

Als de gecedeerde schuldenaar, zonder van zijn rechten afstand te doen, in de overdracht heeft toegestemd, ontnemt die toestemming hem alleen het voordeel van de schuldvergelijking waarop hij zich ten aanzien van de overdrager had kunnen beroepen. Ten deze kon hij zich derhalve tegen de overnemer beroepen op de exceptie van niet-uitvoering waarover hij jegens de overdrager beschikte krachtens het aannemingscontract dat hij met deze laatste had gesloten.

R.T.T. t/ N.V. Geoffrey's Bank
(vertaling)

Gelet op het bestreden arrest, op 4 januari 1971 door het Hof van beroep te Brussel gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 1108, 1131, 1134, 1135, 1289, 1295, 1612, 1613 van het Burgerlijk Wetboek en 570 van het Wetboek van koophandel (wet van 18 april 1851),

doordat het arrest beslist dat verwerster, aan wie de vennootschap "Entreprises générales de travaux Lucien Godart et fils" op 10 januari 1964 de schuldvordering heeft overgedragen die zij op eiseres had wegens aan de gang zijnde werken, van deze laatste betaling kan krijgen van de bedragen van 118.000 frank en 266.000

frank, waarvan eiseres, na de betekening van de overdracht op 16 januari 1964, bij brieven van 11 februari en 4 maart 1964, de storting op uiterlijk 27 maart en 24 april 1964 had aangekondigd en dat eiseres niet gerechtigd is om, op grond van schuldvergelijking of van de exceptie van niet-uitvoering, aan te voeren dat, nu genoemde vennootschap op 9 maart 1964 failliet was verklaard en voor de voltooiing van de werken van ambtswege maatregelen waren moeten genomen worden overeenkomstig de algemene voorwaarden inzake de aanneming, de schulden van de aannemer groter zijn dan de door verweerster gevorderde bedragen, op grond dat, hoewel niettegenstaande het faillissement schuldvergelijking blijft plaatshebben tussen de wederzijdse schuldverordering van de gefailleerde en zijn medecontractant, de gecedeerde schuldenaar zich tegen de overnemer van de schuldverordering niet meer op de schuldvergelijking kan beroepen wanneer hij in de hem betekende overdracht heeft toegestemd, dat een van de partijen bij de wederkerige overeenkomst weliswaar aan zijn in gebreke blijvende medecontractant de exceptie van niet-uitvoering kan tegenwerpen en de uitvoering van de overeenkomst tijdelijk of zolang schorsen als zij hem kan dwingen zijn verplichtingen na te komen, doch dat dit recht ophoudt te bestaan zodra het zeker is geworden, zoals in het onderhavig geval, dat de exceptie van niet-uitvoering een dergelijk resultaat niet meer kan bereiken, aangezien het in gebreke zijn van de medecontractant definitief is geworden, dat in dit geval alleen nog maar de rekeningen tussen partijen dienen opgemaakt te worden en dat eiseres, door toe te stemmen in de overdracht voor de bedragen van 118.000 frank en 266.000 frank, zich, zoals zulks in artikel 1295 van het Burgerlijk Wetboek is bepaald, het recht heeft onzegd om zich te beroepen op de schuldvergelijking waaraan de exceptie van niet-uitvoering niet vreemd is en waarvan zij een van de gronden is,

terwijl, zelfs indien, ten aanzien van het onherroepelijk in gebreke blijven van een medecontractant, alleen nog maar de rekeningen tussen partijen dienen opgemaakt te worden, er geen echte schuldvergelijking in het spel is; de wederzijdse schulden die uit wederkerige betrekkingen zijn ontstaan elkaar niet tenietdoen krachtens de wet, doch nauwgezet uitgevoerd moeten worden overeenkomstig de wil van de partijen; het faillissement van de aannemer geen einde maakt aan de onderlinge afhankelijkheid van de wederzijdse verbintenissen die uit het aannemingscontract voortvloeien en de exceptie van niet-uitvoering, die enkel verdwijnt wanneer de aannemer wordt beschouwd aan zijn verplichtingen voldaan te hebben, in voorkomend geval, door de opdrachtgever van het werk onbeperkt kan worden aangevoerd, waaruit volgt dat het arrest de gevolgen van de wederkerige betrekkingen miskent, die met name in de artikelen 1108, 1131, 1134, 1135, 1612, 1613 van het Burgerlijk Wetboek en 570 van het Wetboek van koophandel zijn neergelegd, alsmede het begrip wettelijke schuldvergelijking en de gevolgen ervan, en aldus de artikelen 1289 en 1295 van het Burgerlijk Wetboek schendt;

Over het middel van niet-ontvankelijkheid door verweerster afgeleid uit de niet-vermelding door eiseres van de artikelen 1690, 1691 en 1692, van het Burgerlijk Wetboek betreffende de overdracht van schuldvorde-

ringen en de gevolgen van de betekening van de overdracht aan de gecedeerde schuldenaar;

Overwegende dat aan artikel 1080 van het Gerechtelijk Wetboek voldoet in zover dit voorschrijft dat in het cassatieverzoekschrift de wettelijke bepalingen worden vermeld waarvan de schending wordt aangevoerd, het middel dat melding maakt van een van de wettelijke bepalingen die werden geschonden, indien het middel gegrond is, mits de schending van die bepaling cassatie van het bestreden beschikkende gedeelte meebrengt;

Overwegende dat het middel het arrest verwijt met name door een verkeerde gelijkstelling van de door eiseres aangevoerde exceptie van niet-uitvoering met die van de schuldvergelijking, een verkeerde toepassing te hebben gegeven aan artikel 1295 van het Burgerlijk Wetboek volgens hetwelk de gecedeerde schuldenaar die heeft toegestemd in de overdracht van de schuldverordering zich tegen de overnemer niet meer kan beroepen op de schuldvergelijking die hij, vóór deze toestemming, aan de overdrager had kunnen tegenwerpen;

Overwegende dat aldus blijkt dat met name de schending van artikel 1295 van het Burgerlijk Wetboek, dat inzonderheid in het middel is aangevoerd, voldoende is, indien dit middel gegrond is, om cassatie van het bestreden beschikkende gedeelte mee te brengen en dat, derhalve, het middel van niet-ontvankelijkheid niet kan worden aangenomen;

Over het middel:

Overwegende dat het arrest het verweer van eiseres, dat gesteund is op de exceptie van niet-uitvoering, verworpt op grond dat deze exceptie niet kan worden aangevoerd wanneer, zoals in het onderhavig geval, de contractant ten gevolge van zijn faillissement niet meer in staat is zijn verbintenissen uit te voeren en dat eiseres, die in de overdracht van de schuldverordering had toegestemd, zich, krachtens artikel 1295 van het Burgerlijk Wetboek, niet kan beroepen op een schuldvergelijking die uit de niet-uitvoering voortvloeit;

Overwegende dat de omstandigheid dat het in gebreke zijn van de medecontractant wegens zijn faillissement definitief is geworden aan de andere partij het voordeel van de exceptie van niet-uitvoering niet ontnemt;

Overwegende dat de exceptie van niet-uitvoering en die welke gegrond is op de schuldvergelijking niet samenvalLEN, aangezien de schuldvergelijking een wijze is waarop wederzijdse verbintenissen tenietgaan tot beloop van het minste bedrag, terwijl de exceptie van niet-uitvoering geen ander gevolg heeft dan de schorsing van de uitvoering van de verbintenissen van degene die zich erop beroept;

Overwegende dat de overdracht van een schuldverordering de gecedeerde schuldenaar niet kan benadelen; dat hij, in het algemeen, ten aanzien van de overnemer de rechten en excepties behoudt die hij aan de overdragende schuldeiser kon tegenwerpen;

Overwegende dat de toestemming in de overdracht door eiseres, zonder afstand te doen van haar rechten, haar alleen het voordeel van de schuldvergelijking heeft ontnomen waarop zij zich ten aanzien van de overdrager had kunnen beroepen;

Overwegende dat eiseres zich, derhalve, tegen verweerster kon beroepen op de exceptie van niet-uitvoering waarover zij jegens de overdrager beschikte krachtens het aannemingscontract dat zij met deze laatste had ge-

sloten ; dat deze exceptie, die gegrond is op de onderlinge afhankelijkheid van de wederzijdse verbintenissen, inherent is aan de aard van het wederkerig contract ;

Dat het middel gegrond is ;

Om die redenen ;

Vernietigt het bestreden arrest ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan opdat hierover door de feiten-rechter wordt beslist ;

Verwijst de zaak naar het Hof van beroep te Luik.

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL AFDELING ANTWERPEN

7e KAMER—3 MEI 1973

Voorzitter : de h. Mommens

Advocaat-generaal : de h. De Leye

Advocaten : Mrs. V. De Doncker en H. Boonen

Arbeidsongeval—Verjaring—Werkhervatting zonder erkenning van gedeeltelijke tijdelijke of blijvende werkongeschiktheid—Medische behandeling verder verstrekt voor rekening van verzekeraar—Stuiting van verjaring door erkenning.

Wanneer de getroffene na een arbeidsongeval het werk hervat zonder dat door de verzekeraar een gedeeltelijke tijdelijke of blijvende werkongeschiktheid werd erkend, wordt de verjaring ten aanzien van de verzekeraar gestuit door het verder verstrekken van medische verzorging in een verplegingsdienst voor rekening van de verzekeraar.

Het ten laste nemen van de medische verzorging door de verzekeraar gedurende een bepaalde periode na de werkhervatting maakt in zijnen hoofde een voortdurende erkenning uit van het recht van de getroffene op de wettelijke prestaties, inclusief de vergoedingen.

N.V. De Vaderlandsche t/ Van Hecke

Overwegende dat uit de bestanddelen van de zaak blijkt dat Van Hecke op 1 februari 1968 het slachtoffer werd van een arbeidsongeval en dat de vergoedingen wegens tijdelijke volledige arbeidsongeschiktheid werden uitgekeerd door de wetsverzekeraar, de N.V. De Vaderlandsche, voor de periode van 9 februari tot 10 maart 1968, de periode van 2 tot en met 8 februari 1968 gedeckt zijnde door het gewaarborgd weekloon en ten laste van de werkgever ;

Overwegende dat het slachtoffer het werk hervatte op 11 maart 1968, zonder dat er vanwege de wetsverzekeraar een gedeeltelijke, tijdelijke of blijvende, arbeidsongeschiktheid werd erkend ; verder was het slachtoffer tot 15 april 1971 in kosteloze behandeling en onder controle bij de dienst Discca ;

Overwegende dat de N.V. De Vaderlandsche bij schrijven van 10 mei 1971 aan de getroffene liet weten dat zijn geval als definitief afgesloten werd beschouwd wegens het verstrijken van de verjaringstermijn en dat hij

zich voor eventuele verdere tussenkomst op medisch plan tot zijn ziekenfonds diende te wenden ;

Overwegende dat Van Hecke hiermede geen genoegen nam en op 25 mei 1971 de wetsverzekeraar, de N.V. De Vaderlandsche, dagvaardde tot betaling van de wettelijke vergoedingen op grond van een basisloon van 240.260,— fr. en de aanstelling van een deskundige vroeg om de aard en het percentage van de arbeidsongeschiktheid te beschrijven ; de dagvaarding maakt tevens melding van de verplichting van de verzekeraar tot het verstrekken van verdere medische zorgen voor het geval de letsels nog niet als geconsolideerd mochten worden beschouwd ;

Overwegende dat de N.V. De Vaderlandsche voor de eerste rechter de verjaring inriep, zoals ze het trouwens reeds deed in haar brief van 10 mei 1971 ;

Overwegende dat de eerste rechter dit middel verwierp en een deskundige benoemde om de eventuele arbeidsongeschiktheid te bepalen ;

Overwegende dat tegen deze uitspraak hoger beroep werd aangetekend door de N.V. De Vaderlandsche, die opnieuw de verjaring opwerpt ;

Overwegende dat het arbeidshof van oordeel is dat de exceptie van verjaring ter zake niet kan worden aanvaard.

Appellante beweert dat ze om zuiver humanitaire redenen ten gunste van het slachtoffer sommige kosten heeft gemaakt zonder enige erkenning en welk recht ook en zonder afstand van de verjaring ; appellante merkt ook op dat ze geen kliniek bezit.

Ter zake blijkt inderdaad dat de dienst Discca voor rekening van de N.V. De Vaderlandsche is opgetreden wat de medische zorgen en de controle betreft, zulks in het raam van artikel 3, lid 2, van de gecoördineerde wetten. Tot de brief van 10 mei 1971 werd het ongeval dus steeds als arbeidsongeval door de wetsverzekeraar erkend.

Overeenkomstig de rechtspraak van het Hof van Cassatie (Cass., 28 maart 1963, *Pas.*, 1963, I, 822) heeft de voortdurende erkenning de geregelde stuiting van de verjaring tot gevolg gehad en heeft de dagvaarding van 25 mei 1971 binnen drie jaar na de intrekking van de erkenning bij brief van 10 mei 1971 plaatsgehad. Het hoger beroep is dus ongegrond.

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUSSEL

12e KAMER—5 JUNI 1973

Voorzitter : de h. Tollebeek

Rechters : Mevr. Lamberty en de h. Verougstraete

Advocaten : Mrs. Roobaert en Verschelden

1. Onteigening—a) Autowegen—Berekening van de vergoeding—b) Muntontwaarding.

2. Hoven en rechtbanken—Toetsing van de wet aan de Grondwet.

1. a) De in art. 4, § 4, van de Wet van 26 juli 1962 bepaalde termijn van één maand begint te lopen na neerlegging van het reservatieplan dat ter grondslag ligt aan het koninklijk besluit op grond waarvan de onteigening effectief wordt vervolgd.

b) De rechter moet de waarde van het onteigende goed bepalen op grond van de op het wettelijk bepaalde tijdstip geldende munt. Door rekening te houden met een beweerde muntdepreciatie en hiervoor een vergoeding toe te kennen, zou hij een waarde toekennen die hoger is dan die welke op het wettelijk bepaalde tijdstip bestond.

2. Het is het recht en de plicht van de rechterlijke macht te weigeren wetten toe te passen die strijdig zijn met de Grondwet.

Vandersmissen-Vastenaekel t/ Wegenfonds

Overwegende dat de eis strekt tot herziening van de vergoedingen voorlopig vastgesteld op 5.336.169 frank bi vonnis van 19 april 1972 van de Vrederechter van het kanton Sint-Genesius-Rode voor de onteigening ten algemenen nutte van twee woonhuizen, drie percelen moestuin en een daaraan palend perceel, liggend te Drogenbos en gekadastreerd respectievelijk sectie B, 97W, 97U, 97N, 97M en 97C ;

Dat aanleggers vragen deze vergoeding te brengen op 9.140.515 frank ; dat verweerder incidenteel vraagt ze te verminderen tot 5.192.456 frank ;

1.—Nopens de regelmatigheid van de onteigeningsprocedure

Overwegende dat aanleggers zich in hun dagvaarding "het recht voorbehouden de ontvankelijkheid van de onteigeningsprocedure te betwisten" ;

Dat zij dit niet adstrueren in conclusie en geen enkele reden van ongeldigheid van de onteigeningsprocedure vermelden ;

Dat de procedure regelmatig moet geacht worden ;

2.—Nopens het bedrag der vergoedingen

a) Betreffende de datum die in aanmerking moet worden genomen voor de waardebepaling van de onteigende goederen

Overwegende dat de Vrederechter in zijn vonnis steunde, voor de keuze van de vergelijkingspunten, op onroerende verrichtingen gedaan vóór 1967, terwijl volgens aanleggers, artikel 11 van de Grondwet zou opleggen de waarde van de goederen te ramen op het ogenblik van de eigendomsoverdracht – in casu 19 oktober 1971 – of tenminste, in toepassing van een beweerd ongrondwettelijke bepaling bevat in artikel 4, § 4, van de Wet van 26 juli 1962, op het ogenblik van het reservatiebesluit dat de percelen onbeschikbaar maakte (3 juni 1969) ;

Overwegende dat artikel 4, § 4, van de Wet van 26 juli 1962 bepaalt : "Voor de berekening van de vergoeding wordt als waarde van de te onteigenen goederen in aanmerking genomen, die welke geldt bij het verstrijken van de termijn van één maand bepaald in artikel 8 van de Wet van 12 juli 1956" (m.n. één maand na het toezenden van het reservatiebesluit) ;

Overwegende dat in casu op 11 januari 1967 een Koninklijk Besluit genomen werd (Stbl., 6 februari 1967) waarbij aangeduid werd, volgens een plan Z. 37.039, welke percelen onder het reservatiestelsel werden geplaatst ; dat de percelen van aanleggers hierin begrepen waren ;

Dat op 5 juli 1967 een Koninklijk Besluit genomen

werd met aangehecht plan Z. 37.088 dat de innemingen bepaalde die voor de onteigening toegelaten en noodzakelijk waren ;

Dat op 30 april 1969 een Koninklijk Besluit genomen werd (Stbl., 3 juni 1969) waarbij enerzijds het Koninklijk Besluit van 11 januari 1967 werd opgeheven (zie nota der leidinggevende feiten van verweerder, p. 1) en een nieuw reservatieplan werd goedgekeurd (Z. 37.333), dat eveneens de percelen bevatte van aanleggers ; dat de onteigening nochtans vervolgd werd op grond van het Koninklijk Besluit van 5 juli 1967 ; dat aanleggers in herziening de nietigheid van deze procedure niet ten gepasten tijde noch trouwens voor deze rechtbank hebben opgeworpen ;

Overwegende dat de termijn van één maand, bepaald in voormeld artikel 4, § 4, begint te lopen na neerlegging van het reservatieplan dat aan de basis lag van het Koninklijk besluit op grond waarvan de onteigening effectief vervolgd werd ; dat dit impliceert dat alleen de datum van publicatie van het later ingetrokken reservatieplan van 11 januari 1967 in aanmerking kan worden genomen ;

Dat het reservatieplan van 30 april 1969 slechts in aanmerking had mogen genomen worden, indien aanleggers bekomen hadden – hetgeen op het eerste gezicht hun recht bleek – dat de onteigening zou vervolgd worden op grond van een onteigeningsbesluit genomen na publikatie van enig effectief geldend reservatiebesluit ;

Dat aldus, in de mate dat artikel 4, § 4, niet strijdig zou zijn met de Grondwet, de Vrederechter in zijn voormeld vonnis terecht de vergelijkingspunten daterend van na 6 maart 1967, weerde ;

Overwegende dat thans dient nagegaan of een conflict bestaat tussen de grondwettelijke norm van artikel 11 van de Grondwet en artikel 4, § 4, van de Wet van 26 juli 1962 ;

Overwegende dat het het recht is en de plicht is van de rechterlijke macht te weigeren wetten toe te passen die strijdig zouden zijn met de Grondwet ;

Dat de Grondwet drie van elkaar onafhankelijke en gelijkwaardige machten gecreëerd heeft ; dat alle machten uitgaan van de Natie en in overeenstemming met de Grondwet moeten worden uitgeoefend ; dat deze regel zowel voor de uitvoerende, de rechterlijke als de wetgevende macht geldt ;

Dat de rechtbanken en hoven belast zijn met de rechterlijke macht die per definitie impliceert dat zij het recht hebben en de plicht de grondwettelijke orde te handhaven ; dat deze grondwettelijke orde slechts kan gehandhaafd worden indien de Grondwet niet wordt uitgehold of gewijzigd door handelingen van een der drie machten (Marbury v. Madison, 2. L. Ed. 60 (1803)) ;

Dat niet kan geacht worden dat de vertegenwoordigers der natie het recht zouden hebben hun eigen wil te doen prevaleren boven die van de grondwetgever (HAMILTON, *The Federalist*, nr. 78) ;

Dat aldus, wanneer een conflict bestaat tussen een wettelijke norm en een grondwettelijke norm, de door de Grondwet bepaalde norm moet voorgaan ; dat de Grondwet inderdaad een rechtsorde creëert waaraan geen enkele van de drie onafhankelijke machten mag tornen (zie analog. Cass., 25 mei 1971) ; dat de rechtbank een bepaling van wettelijke aard die strijdig zou zijn met een grondwettelijke norm buiten toepassing zou dienen te laten (*ibidem*) ;

Overwegende dat dergelijk toezicht zich des te meer opdringt waar bevoegdheden gedeeltelijk overgedragen werden aan de E.E.G. en gedeeltelijk aan gewesten, die geen ondergeschikte machten zijn ;

Overwegende dat overeenkomstig artikel 11 van de Grondwet niemand van zijn eigendom kan worden ontzet dan tegen billijke en voorafgaande schadeloosstelling ;

Dat de billijkheid niet *per se* impliceert dat de onteigende in de mogelijkheid moet gesteld worden op het ogenblik van de gedwongen eigendomsoverdracht zich een analoog vast goed aan te schaffen (zie anal. HAMANN, *Das Grundgesetz*, Berlin 1961, p. 172) ; dat zij alleen veronderstelt dat een vergoeding uitbetaald wordt volgens objectieve maatstaven die rekening houden met de waarde van het onteigend goed en de last van de onteigening niet doen wegen op de onteigende op een wijze die strijdig zou zijn met de gelijkheid der lasten in de Belgische Staat (zie ook art. 14, § 2, van de Duitse Grondwet) ;

Dat in elk geval, billijk is een regeling die forfaitair bepaalt op welk tijdstip de waarde van het goed moet geschat worden derwijze dat alle schommelingen van waarde, die verband houden met de onteigeningsbeslissing zelf worden geweerd ; dat dit beginsel trouwens reeds in België wordt toegepast sedert 16 september 1807 (art. 30, W. 16 september 1807) ; dat de regeling van artikel 4, § 4, die erop kan uitmonden dat de onteigende zowel minder of meer ontvangt dan indien de waarde zou geschat worden op het ogenblik van de eigendomsoverdracht, een objectieve regeling inhoudt die het mogelijk maakt de onteigeningsvergoeding te bepalen los van alle betwistingen betreffende de evolutie van de prijzen na de onteigeningsbeslissing ;

Overwegende dat artikel 4, § 4, van de Wet van 26 juli 1962 niet in strijd is met de Grondwet, inzonderheid artikel 11 ;

Overwegende dat diensgevolge de waarde van het onteigend goed moet bepaald worden op 6 maart 1967 ;

b) *Betreffende het in rekening nemen van muntdepreciatie, stijging van waarde van mobiliën*

Overwegende dat indien de waarde van het goed bepaald wordt op 6 maart 1967, deze waarde noodzakelijkerwijze haar uitdrukking moet vinden in geldeenheden ; dat de rechter deze waarde moet bepalen op grond van de op dat ogenblik geldende munt ;

Dat de rechter, door rekening te houden met een beweerd muntdepreciatie en hiervoor een vergoeding toe te kennen, noodzakelijkerwijze een waarde zou toekennen die hoger is dan die welke bestond op het wettelijk bepaalde tijdstip (zie Cass. 2 juni 1967, *Pas.*, 1967, I, 1171) ;

Dat overigens ten onrechte wordt gesproken van muntdepreciatie ; dat wellicht de koopkracht van de Belgische munt voor bepaalde roerende of onroerende goederen verminderde ; dat dit niet te wijten was aan enige muntdepreciatie doch aan een invloed van de aanvraag op bepaalde producten ;

Dat aanleggers in elk geval ten onrechte zouden verlangen dat de toegekende vergoeding aan de index van de kleinhandelsprijzen zou worden aangepast ; dat deze index, die hoofdzakelijk roerende consumptiegoederen en diensten bevat, geen leidraad kan zijn voor de vergoeding van het verlies van een onroerende belegging ;

Overwegende dat aanleggers nog verlangen dat rekening gehouden wordt met een toekomstwaarde die de goederen hadden in 1967 ; dat zij een aanpassing vragen van de schattingen in dit verband ;

Overwegende dat de deskundige, hierin gevolgd door de Vrederechter terecht rekening hield met de toekomstwaarde bestaande in 1967, voor zover ze onafhankelijk was van de aanleg van de ring rond Brussel (verslag o.m. blz. 52 en 61) ; dat deze opwerping aldus ongegrond is ;

c) *Betreffende de schattingen*

Overwegende dat om oordeelkundige redenen die hier voor herhaald gehouden worden, de Vrederechter de hui-zen schatte op 292.500 fr. + 80.000 fr. en 295.000 + 150.000 fr. ;

Overwegende dat de deskundige hierin gevolgd door de Vrederechter ook oordeelkundig de gronden schatte ;

Dat aanleggers ten onrechte opwerpen dat de keuze van de beoordeling van vergelijkingspunt A 13 B 22 geen rekening hield met het feit dat hun grond aan de uitgeruste Weidestraat paalt ; dat dit niet met de werkelijkheid overeenstemt ;

Dat aanleggers daarenboven nog twee vergelijkingspunten aanhalen die de expert, bij gebreke aan nauwkeurige gegevens, niet kon situeren ; dat zij niet concreet bewijzen dat deze vergelijkingspunten een determinerende invloed kunnen hebben op de schatting van de grond ; dat het blijkbaar gaat om percelen die niet in de onmiddellijke nabijheid waren en een betere vorm vertoonden dan de percelen van aanleggers ;

Dat de schatting gedaan door de Vrederechter dient bevestigd te worden ;

Overwegende dat de bedrijfsstoornis op 137.500 frank wordt geraamd door de Vrederechter ;

Dat aanleggers thans verlangen dat verweerder het gans bedrijfsverlies zou dragen dat zij geleden hebben in 1967, 1968 en 1969 ; dat niet bewezen is dat dit verlies uitsluitend te wijten is aan de dringende onteigening ; dat het bedrag van 137.500 frank redelijk en billijk is ;

Overwegende dat de Vrederechter een wederbeleggingsvergoeding toekent van 19,875 % (te verhogen met 1,625 % wachttinteressen) ;

Dat de toegekende vergoeding de onteigende in staat moet stellen een onroerende wederbelegging te doen van de onteigeningsvergoeding ; dat gelet op de diverse mogelijkheden tot investering die variërende kosten meeslepen een materieel juiste vergoeding toekennen onmogelijk is ;

Dat het toekennen van een forfaitaire vergoeding – die deze zetel overigens constant toepast – het best beantwoordt aan de eisen van billijkheid en rechtszekerheid dit forfaitair bedrag te handhaven ;

Overwegende tenslotte dat aanleggers een bedrag vorderen van 100.000 frank voor verdedigingskosten ; dat zij deze eis doen steunen op artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek en artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek ;

Overwegende dat artikel 807 van het Gerechtelijk Wetboek ter zake geen toepassing vindt, wat aanleggers in pleidooi toegeven ;

Dat aanleggers daarenboven geen fout bewijzen, begaan door verweerder die de oorzaak zou geweest zijn

van de geleden schade, in dit geval, de verdedigingskosten; dat het geen fout kan zijn een provisionele vergoeding voor te stellen die per definitie een ruwe schatting is;

Dat tenslotte de verdedigingskosten – andere dan die bepaald overeenkomstig artikel 1022 en 1023 van het Grondwettelijk Wetboek – niet in rekening mogen gebracht worden;

3.—*Nopens de tegeneis :*

Overwegende dat om bovengenoemde redenen de tegeneis ongegrond is;

(.....)

NOOT 1.—*Onteiningsvergoedingen en muntontwaarding*

1. Bij de gewone onteigeningsprocedure (Wet van 17 april 1835) wordt de waarde van het onteigend goed geschat op de datum van de eigendomsoverdracht, d.i. de datum van het vonnis waarbij wordt vastgesteld dat de administratieve formaliteiten werden nageleefd¹.

2. Be Besluitwet van 3 februari 1947 betreffende de rechtspleging bij hoogdringende omstandigheden inzake onteigening ten algemenen nutte werd door artikel 5 van de Wet van 26 juli 1962 opgeheven. De datum van eigendomsoverdracht bij de rechtspleging inzake hoogdringende omstandigheden is nu die van het vonnis waarin de rechter, bij wijze van ruwe schatting, het bedrag van de provisionele (voorlopige) vergoedingen bepaalt².

3. De onteigende heeft geen recht op de meerwaarde die voortkomt uit de voorgenomen of uitgevoerde werken, waarvoor de onteigening werd toegestaan³. Zelfs indien de werken reeds uitgevoerd werden vóór de eigendomsoverdracht, wordt het bedrag van de vergoeding daarom niet verhoogd. De eigenaar mag dan wel op grond van het gemene recht schadevergoeding vragen voor de schade die hij door de onwettige inbezitting door de onteigenaar zou geleden hebben⁴.

4. Bij onteigeningen met als doel de bouw van autosnelwegen – zoals het geval was in dit vonnis –, wordt door de wet een verschillend ogenblik van schatting bepaald (art. 4, § 4, Wet van 26 juli 1962 betreffende de onteigeningen ten algemenen nutte en de concessies voor de bouw van autosnelwegen).

Voor het berekenen van de vergoeding wordt als referentie genomen de waarde van de te onteigenen goederen bij het verstrijken van een termijn van een maand, gedurende welke het Koninklijk Besluit m.b.t. de goedkeuring van de perceelswijze plannen en de afschriften van die plannen ter beschikking van het publiek wordt gesteld (art. 8, Wet 12 juli 1956 houdend het statuut van de autosnelwegen); dit is dus het ogenblik van de bestemming.

5. Er kunnen jaren verlopen tussen het ogenblik waarop het tracé van de autosnelweg wordt ingediend en dat waarop met de onteigening een aanvang wordt genomen. Zodra echter het tracé bekend is, begint de speculatie. Daarom wordt uitgegaan

van de waarde van het goed bij het indienen van het tracé, zodat de onteigenaar geen speculatieve waarde zou moeten betalen. De waarde wordt *ne varietur* vastgesteld. Er wordt dus geen rekening gehouden met de meer- of minderwaarde die het goed nog nadien kan beïnvloeden. M.a.w., er wordt een soort wettelijk verdachte periode ingesteld, gedurende welke elke waardewijziging geacht wordt te zijn ontstaan door het bekendmaken van de bestemming; deze is niet aanvaardbaar. De grondwettelijkheid van dit systeem werd daarom in twijfel getrokken. De vergoeding zou misschien niet meer billijk zijn, hoewel de Grondwet (art. 11)-dit vergt⁵. In bepaalde mate wordt het grondwettelijk bezwaar ondervangen, doordat art. 4, § 4, van de Wet van 26 juli 1962 voorschrijft dat het ogenblik van de inaanmerkingneming van de waarde niet meer dan vijf jaar aan het verzoek om onteigening mag voorafgaan.

M.i. moet alleen de speculatieve meerwaarde uit de vergoeding worden uitgesloten, maar niet de waardevermeerderingen die op andere gronden berusten. Door het vonnis werd deze stelling toegepast: "Overwegende dat de deskundige (...) terecht rekening hield met de toekomstwaarde bestaande in 1967, voor zover ze onafhankelijk was van de aanleg van de ring rond Brussel(...)".

6. De vergoeding moet volgens art. 11 van de Grondwet billijk zijn. De Franse tekst lijkt nauwkeuriger; hij hanteert het begrip "une juste indemnité".

Dit wijst erop dat de vergoeding de volledige waarde van het goed moet omvatten⁶. De onteigening is geen verkoop, en de vergoeding is niet de prijs van het goed⁷: art. 1674 B.W. m.b.t. de benadeling voor meer dan zeven twaalfden bij de verkoop van een onroerend goed is niet van toepassing op een onteigening⁸.

7. De juiste vergoeding beoogt de schade te herstellen die de onteigende ondergaat. Om dit bedrag vast te stellen moet aansluiting gezocht worden bij de principes van schadeloosstelling bij onrechtmatige daad, niet bij die van prijsbepaling bij koopverkoop. Niet de objectieve waarde of de verkoops waarde, maar de individuele, werkelijke waarde van het goed voor de onteigende, moet vergoed worden.

Zie bijvoorbeeld de uitspraak van de Rechtbank van Antwerpen van 18 december 1964⁹: "Overwegende dat de schadeloosstelling, opdat zij billijk zij, alle, in concreto opgevatte, zekere schadelementen moet vergoeden, mits het oorzakelijk verband bewezen zij tussen de schadelijke daad der onteigening en de zekere schadebestanddelen"¹⁰.

8. Hoe verheugenswaardig het ook moge zijn dat een Belgische rechtbank bij het zoeken naar oplossingen zich niet beperkt tot het interne recht, maar zijn onderzoekingen uitbreidt tot buitenlands recht, blijft voorzichtigheid geboden.

Een voorbeeld van minder gelukte rechtsvergelijking is de verwijzing in dit vonnis naar het Duitse recht over het vergoedingsprobleem. Art. 14, (3), van de Duitse grondwet luidt als volgt: "Eine Enteignung ist nur zum Wohle der Allgemeinheit

⁵ J. SUETENS, "De afdeling wetgeving van de Raad van State en de Grondwet (art. 11)", *Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en publiek recht*, 1968, 139; A. MAST, *op. cit.*, nr. 223, p. 198; zie meer uitgebreid, G. SUETENS-BOURGEOIS, "Waardering bij onteigening", *T.P.R.* 1970, nrs. 6-7, p. 35-37.

⁶ Hof Gent, 15 februari 1954, *R.W.* 1954-55, 418; HILBERT, *Traité juridique et pratique de l'expropriation*, 2e druk, 1956, nr. 106, p. 238.

⁷ L. DELVA, "Les indemnités d'expropriation", *La Revenu communale*, 1957, p. 193; R. WILKIN, *L'expropriation pour cause d'utilité publique*, 2e druk, 1953, nr. 72, p. 87 en nr. 78, p. 102; HILBERT, "Les indemnités d'expropriation, Synthèse de législation, de doctrine et de jurisprudence durant les vingt-cinq dernières années", *R.J.I.*, 1970, nr. 10, p. 275; A. MAST, *op. cit.*, nr. 194, p. 176.

⁸ Hof Luik, 12 april 1972, *R.J.I.*, 1972, nr. 5207, p. 231.

⁹ *R.W.*, 1965-66, 1908.

¹⁰ De kosten voor rechtsbijstand worden niet vergoed omdat het oorzakelijk verband ontbreekt: Cass., 7 juni 1956, *Pas.*, 1956, I, 1073. Anders: HILBERT, "Expropriations, indemnités frais de défense", *R.J.I.*, 1971, nr. 5086, p. 71; Vred. Lessines, 30 juni 1971, *R.J.I.*, 1971, nr. 5119, p. 191.

¹ A. MAST, *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht* 4e druk, 1971, nr. 203, p. 182; Cass., 21 oktober 1966, *J.T.*, 1967, 241, of *Pas.*, 1967, I, 240.

² Cass., 17 november 1967, *J.T.*, 1968, 94 (procedure Besluitwet 3 februari 1947); Cass., 23 februari 1968, *R.J.I.*, 1970, nr. 4690, p. 369 (toepassing van Besluitwet 2 december 1946 m.b.t. urbanisatie, procedure Wet 3 januari 1934).

³ L. DELVA, *L'expropriation pour cause d'utilité publique, Les Nouvelles, Lois politiques et administratives*, IV, nr. 482; F. REQUETTE, *Expropriation pour cause d'utilité publique, Répertoire notarial*, XIV, Droit public et administratif, livre VIII, 1970, nr. 235, p. 60.

⁴ Cass., 24 november 1972, *J.T.*, 1973, 255 (procedure Wet 17 april 1835).

zulässig. Sie darf nur durch Gesetz oder auf Grund eines Gesetzes erfolgen, das Art und Ausmass der Entschädigung regelt. Die Entschädigung ist unter gerechter Abwägung der Interessen der Allgemeinheit und der Beteiligten zu bestimmen. Wegen der Höhe der Entschädigung steht im Streitfalle der Rechtsweg vor den ordentlichen Gerichten offen".

Een waarborg voor een billijke vergoeding bevat de Grondwet niet; de onteigeningswetten kunnen telkens verschillende vergoedingen bepalen. Bovendien moet een afweging van belangen tussen de collectiviteit en de individuele onteigende in overweging worden genomen. Daaruit volgt dat zelfs niet steeds de marktwaarde moet worden vergoed. De wetgever kan een bedrag vaststellen dat lager is dan de marktwaarde¹¹. Uitzonderlijk zouden zelfs gevallen mogelijk zijn die geen aanleiding tot vergoeding geven¹². "Entschädigung ist nicht Schadenersatz"¹³. Vergoeding is geen schadevergoeding: principe dat moeilijk een leidraad kan inhouden voor een oplossing onder het bestaande Belgische recht.

In het Belgische recht wordt – terecht of ten onrechte – bij de vaststelling van het bedrag van de vergoeding alleen het belang van de onteigende in aanmerking genomen.

Steeds werd in België aanvaard dat de onteigende in de mogelijkheid moet worden gesteld op het ogenblik van de gerechtelijke vaststelling van het bedrag zich daarmee een gelijkwaardig of analoog goed aan te schaffen¹⁴.

9. Het probleem, dat in dit vonnis aan de orde werd gesteld, handelt meer specifiek over de tussentijdse muntontwaardingen, die zich voordoen sedert de bekendmaking van de bestemming – ogenblik waarop geschat moet worden¹⁵ – en de vaststelling van het bedrag door de rechter.

Onderscheid wordt gemaakt tussen wettelijke devaluaties en feitelijke muntontwaardingen. Alleen bij wettelijke devaluatie mag de rechter het vroeger geschatte bedrag aanpassen.

Deze aanpassing gebeurt echter niet in verhouding tot het wettelijk devaluatiecoëfficiënt, maar wel in verhouding tot de wijzigingen in de economische waarde of de koopkracht van de munt (art. 1, Wet 29 april 1935)¹⁶. Op de binnenlandse markt wijzigt een devaluatie op zichzelf niet de koopkracht van de munt.

Slechts wanneer een werkelijke stijging van de prijzen of omgekeerd een werkelijke daling van de koopkracht van de frank volgt op de wettelijke devaluatie, zal de rechter aanpassen in verhouding tot die prijsverhoging.

In het besproken vonnis werd de feitelijke muntontwaardiging ingeroepen om een verhoging van de onteigeningsvergoeding te verkrijgen. De feitelijke vermindering van de koopkracht van de munt tussen het ogenblik waarop de waarde van het goed werd vastgelegd en de vaststelling van de vergoeding door de rechter is, volgens het Hof van Cassatie¹⁷, geen reden om het bedrag van de vergoeding te verhogen. Het besproken vonnis volgt de stelling van de hoogste gerechtelijke instantie. Wanneer geen wettelijke devaluatie heeft plaatsgevonden kan de stijging van de prijzen van onroerende goederen sedert de bekendmaking van het tracé niet worden opgenomen in het bedrag van de vergoeding.

¹¹ B.VergG. 24, 367, 421.

¹² H. VON MANGOLDT - F. KLEIN, *Das Bonner Grundgesetz*, I, 1957, p. 451.

¹³ O. MODEL - K. MÜLLER, *Grundgesetz*, 7e druk, 1972, p. 135.

¹⁴ Hof Brussel, 4 maart 1936, *B.J.*, 1936, 343; Hof Brussel, 25 oktober 1935, *B.J.*, 1936, 346; Hof Brussel, 6 juli 1935, *B.J.*, 1936, 344; A. MAST, *op. cit.*, nr. 194, p. 176.

¹⁵ Eisers poogden op grond van art. 11 Grondwet de schatting te doen plaatsen op de dag van de eigendomsoverdracht. Terecht werd dit door de rechter afgewezen, daar art. 4, § 4, Wet 26 juli 1962 een verschillend ogenblik van schatting bepaalt; zie boven, nr. 4.

¹⁶ Zie meer uitgebreid, G. SUETENS-BOURGEOIS, *art. cit.*, nrs. 9-13, pp. 37-39.

¹⁷ Cass., 21 oktober 1966, *J.T.*, 1967, 241; Cass., 2 juni 1967, *R.W.*, 1967-68, 646 of *Pas.*, 1967, I, 1169.

Volgens de opvatting van het Hof is een feitelijke muntontwaardiging een gevolg van latere economische omstandigheden; zij vloeit niet voort uit de onteigening. Deze schade mag dus niet in de onteigeningsvergoeding begrepen worden. Het ogenblik van de onteigening en van de betaling van de onteigeningsvergoeding wordt aldus fictief op hetzelfde moment geplaatst.

10. Deze stelling kan niet worden aangenomen. De waarde van het goed wordt op een wettelijk bepaald ogenblik onveranderlijk vastgelegd. De omzetting van deze vaste waarde in een aan schommelingen onderhevige geldeenheid moet tot gevolg hebben dat de rechter het bedrag aanpast in verhouding tot de erosie van de munt¹⁸.

Het is onlogisch dat bij wettelijke devaluatie, die de koopkracht van de munt principieel niet aantast, de aanpassing geschiedt in verhouding tot de koopkracht. Een wettelijke devaluatie is dus niet het aangewezen criterium om al dan niet aanpassingen aan de economische waarde van de munt toe te laten. Steeds zou de rechter de sedert een wettelijk bepaald ogenblik vaste waarde moeten schatten, rekening houdend met de muntontwaardiging.

De opvatting van het Hof van Cassatie, nagevolgd door het besproken vonnis, verhindert dat een onteigeningsvergoeding begroot wordt op een bedrag dat een volledig herstel van schade zou betekenen. De onteigende heeft nu niet meer de mogelijkheid om een gelijkwaardig goed aan te schaffen. Aan de billijke vergoeding van art. 11 Grondwet wordt niet voldaan¹⁹.

11. In vergelijking met de schadeloosstelling uit onrechtmatige daad, valt aan te stippen dat de schadevergoeding bij onteigening op twee punten afwijkend is, nl. het ogenblik van de waardering en de mogelijkheid het probleem van de feitelijke muntontwaardiging te omzeilen. Bij schadeloosstelling uit onrechtmatige daad wordt, om de gelijkwaardigheid tussen schade en schadeloosstelling te verzekeren, de schadeloosstelling zo dicht mogelijk bij haar betaling door de rechter begroot, m.a.w. praktisch op het ogenblik van de einduitspraak²⁰.

De rechter kan dan de werkelijke schade op het ogenblik van de uitspraak berekenen in een bedrag franken dat bepaald wordt naar de werkelijke koopkracht van de munt.

Enkel wanneer op een vroeger ogenblik de schadeloosstelling begroot werd, is art. 1 van de Wet van 29 april 1935 toepasselijk en is aanpassing slechts mogelijk indien ondertussen een wettelijke wijziging in de munteenheid zich heeft voorgedaan.

12. Eisers vroegen de aanpassing van de vergoeding aan de index van de kleinhandelsprijzen. De munterosie in een land wordt gemeten aan de index van de kleinhandelsprijzen. In principe zou men kunnen stellen dat de vergoeding aan deze index zou moeten worden aangepast. Tegen deze stelling zou kunnen ingebracht worden dat het prijspeil van de onroerende markt niet noodzakelijk gelijktijdig evolueert met de index der kleinhandelsprijzen. De onroerende marktfluctuaties zijn sterk lokaal gebonden; daarom wordt de zekere toekomstwaarde opgenomen in het bedrag van de onteigeningsvergoeding.

De aanpassing van de onteigeningsvergoeding is slechts in verhouding tot de koopkracht van de munt of de stijging van het prijzenpeil in het algemeen mogelijk, niet in verhouding tot de lokale wijzigingen in de onroerende markt.

De economische overwegingen van de rechtbank kunnen niet worden aangenomen: "dat overigens ten onrechte wordt gesproken van muntdeprecieatie; dat wellicht de koopkracht van de Belgische munt voor bepaalde roerende of onroerende goederen verminderde; dat dit niet te wijten was aan enige muntdeprecieatie doch aan een invloed van de aanvraag op bepaalde producten".

¹⁸ Zie meer uitgebreid, G. SUETENS-BOURGEOIS, *art. cit.*, nr. 15, pp. 40-41.

¹⁹ GESCHÉ, noot onder Cass., 29 juni 1944, *Pas.*, 1944, I, 245; R. PIRET, "La réadaptation monétaire du 21 septembre 1949 et les conflits de droit privé", *J.T.*, 1949, p. 491.

²⁰ J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, A.P.R., nrs. 368 e.v.

Muntdepreciatie is niets anders dan vermindering van de koopkracht van de Belgische munt.

Muntontwaarding of vermindering van de koopkracht van de munt of stijging der prijzen of inflatie houdt wel degelijk verband met de wet van vraag en aanbod. Wanneer er een grotere vraag dan aanbod op de immobiliënmarkt bestaat, zal de prijs van de onroerende goederen stijgen en is de koopkracht van de munt m.b.t. onroerende goederen gedaald.

De rechtbank, zomin als de schrijver van deze noot, kan echter hogen op een diepgaande kennis van de economie.

Greta SUETENS-BOURGEOIS

NOOT 2.—De toetsing van de wet aan de Grondwet

1. Bovenstaand vonnis is niet alleen interessant als toepassingsgeval van het onteigeningsrecht, maar ook op het vlak van het grondwettelijk recht. Ook op dit vlak echter is de oplossing van de rechtbank niet aanvaardbaar, zomin wat de inhoud als wat de motivering betreft.

2. Het vonnis stelt "dat het het recht is en de plicht is van de rechterlijke macht te weigeren wetten toe te passen die strijd zouden zijn met de Grondwet."

De rechtspraak én van het Hof van Cassatie én van de Raad van State is sinds lang gevestigd in de zin van een duidelijke afwijzing van de rechterlijke toetsing van de wet aan de Grondwet. Deze rechtspraak is bekend.

In het basisarrest van 23 juli 1849 beperkt het Hof van Cassatie zich tot de formele bevestiging dat de rechterlijke macht niet bevoegd is de grondwettigheid van een wettelijk voorschrift te toetsen¹. Deze houding wordt steeds aangehouden²; in enkele arresten wordt nochtans uitdrukkelijk het beginsel van de scheiding der machten aangehaald en gesteld dat: "Le pouvoir législatif, souverain dans son domaine, apprécie seul la constitutionnalité des lois"³.

De houding van de Raad van State, afdeling administratie, is identiek⁴. Hetzelfde geldt voor de Hoven van Beroep⁵. Slechts enkele alleenstaande vonnissen van lagere rechtbanken erkennen het toetsingsrecht⁶.

3. De Belgische rechtsleer telt voorstanders en tegenstanders van de toetsing van de wetten aan de Grondwet⁷.

De argumenten pro en contra werden reeds meermaals ontwikkeld. Noch de argumenten *a contrario* die uit artikel 107 en uit artikel 138 van de Grondwet worden afgeleid, noch het argument ontleend aan art. 237 van het Strafwetboek⁸ — welke alle worden aangevoerd als argumenten tegen rechterlijke toetsing — noch het argument op grond van artikel 25, tweede lid, van de

Grondwet, ten gunste van de rechterlijke toetsing⁹, zijn terzake decisief. Een objectieve benadering van het probleem leidt tot de conclusie dat de Belgische Grondwet de toetsing van de wet aan de Grondwet niet uitdrukkelijk uitsluit, maar evenmin uitdrukkelijk oplegt of toelaat¹⁰.

4. Het jongste (halve) decennium worden nieuwe argumenten aangevoerd om de grondwettigheidstoetsing te rechtvaardigen.

In de eerste plaats heeft het Hof van Cassatie in het befaamde smeerkaasarrest van 27 mei 1971 de voorrang van het internationaal verdragsrecht boven het nationale recht erkend, wat inhoudt dat de rechter de nationale wetten mag en moet toetsen aan internationale overeenkomsten¹¹. Waarom zou dezelfde redenering niet gelden t.o.v. de toetsing van nationale wetten aan de Grondwet?

Anderzijds wordt de recente hervorming van de Belgische staatsstructuur tot een zg. "pre-federale" staat als voldoende reden voor de instelling van een toetsingsrecht beschouwd. Wanneer de politieke idee van de federale staat slechts af is met de oprichting van een grondwettelijk hof, dan moet worden vooropgesteld dat "l'Etat préféderal, *a fortiori*, réclame l'instauration de pareil contrôle de constitutionnalité. Par définition, n'est-il pas une structure intermédiaire, un assemblage hétérogène et inachevé? Sans porter atteinte à l'autonomie des collectivités composantes, une juridiction constitutionnelle consolidera, par ses institutions et ses procédures, l'indispensable cohésion des communautés en assurant — à tout le moins — l'observation de la règle du jeu"¹².

5. Ook deze argumenten zijn niet voldoende om een grondwettigheidstoetsing *de lege lata* te verantwoorden.

Zoals het Hof van Cassatie in het arrest van 27 mei 1971 terecht opmerkt, volgt de voorrang van het internationaal verdragsrecht "uit de aard zelf van het bij verdrag bepaald internationaal recht".

Nu is het zo dat wet en internationaal verdrag wezenlijk van aard verschillen. Met instemming zij A. MAST aangehaald: "Het verdrag is een overeenkomst welke door de Koning met een of meerdere vreemde staten is aangegaan. Naar Belgisch recht, is de Grondwet, zoals de wet, een norm welke — zij het met toepassing aan andere regelen — van de gezamenlijke werking van de drie takken van de wetgevende macht uitgaat. Hieruit kan men afleiden dat de wetgever tegenover de Grondwet een gezag heeft dat aan geen andere gestelde macht toekomt en dat hij dat gezag mist tegenover het verdrag. Het laat zich dus verantwoorden dat de conflicten tussen wet en Grondwet enerzijds, en de conflicten tussen wet en verdrag anderzijds, niet noodzakelijk op dezelfde wijze worden geregeld"¹³.

T.a.v. het argument van de pre-federale staatsstructuur van België, zij allereerst gesteld dat een constitutioneel hof niet inherent is aan een federale staat: het voorbeeld van Zwitserland ligt voor de hand. Wel is waar dat in een federale staat technie-

¹ *Pas.*, 1849, I, 443.

² Zie o.m. *Cass.*, 16 juli 1894, *Pas.*, 1894, I, 267; 19 juli 1921, *Pas.*, 1921, I, 455; 14 mei 1945, *Pas.*, 1945, I, 160; 18 oktober 1949, *Pas.*, 1950, 90; 15 december 1950, *Pas.*, 1951, 242; 20 september 1956, *Pas.*, 1957, I, 22; 20 november 1962, *Pas.*, 1963, I, 362; 21 oktober 1966, *Pas.*, 1967, I, 240.

³ *Cass.*, 13 mei 1935, *Pas.*, 1935, I, 247; 14 oktober 1935, *Pas.*, 1936, I, 1; 10 januari 1939, *Pas.*, 1939, I, 4.

⁴ Raad van State, 23 maart 1951, arrest nr. 810 inzake Petitbois; 12 oktober 1953, arrest nr. 2801 inzake Huysmans; 20 maart 1964, arrest nr. 10.527 inzake Muller; 12 januari 1968, arresten nrs. 12.755 tot 12.758 inzake Onzijdige Mutualistische Bonden van België.

⁵ Hof Brussel, 7 juli 1928, *Pas.*, 1928, II, 206; Hof Luik, 24 oktober 1935, *Pas.*, 1936, II, 122; Hof Gent, 7 maart 1961, *Bull. contrib.*, 1961, 795.

⁶ Corr. Bergen, 30 mei 1928, *Pas.*, 1928, III, 200; Corr. Brugge, 21 juni 1928, *Pas.*, 1928, III, 202; Rb. Luik, 21 maart 1949, vernietigd door *Cass.*, 14 december 1950, *Pas.*, 1951, I, 242; *Arr. Hof Verbr.*, 1951, 197.

⁷ Zie de auteurs vermeld in A. MAST, *Overzicht van het Belgisch grondwettelijk recht*, 3e uitg., 1972, nr. 359.

⁸ F. DUMON, "De toetsing van de wet aan de Grondwet", *T.B.P.*, 1966, pp. 132-138 en 200-214.

⁹ P. MAROY, "Le contrôle de la constitutionnalité des lois en Italie", *Annales de droit*, 1969, pp. 304, 306 en 347.

¹⁰ A. MAST, "De rechterlijke toetsing van de wetten opnieuw in branding", *Miscellanea W.J. Ganshof van der Meersch*, III, 1972, pp. 191-217; J. DE MEYER, *Staatsrecht*, 8e uitg., 1972, pp. 71-78.

¹¹ *Cass.*, 27 mei 1971, *R.W.*, 1971-72, 424; *J.T.*, 1971, 460, met conclusie proc.-gen. W.J. GANSHOF VAN DER MEERSCH; zie hierover: J. SALMON, "Le conflit entre le traité international et la loi interne en Belgique", *J.T.*, 1971, pp. 509-520 en 529-535; R. SENELE, "De onschendbaarheid van de wet", *R.W.*, 1971-72, 641-644 en 1127-1128; H. ROLIN, *ibid.*, 876; P. PESCATORE, *Cab. droit européen*, 1971, pp. 564-586; J. DELVA, "Bedenking over de toetsingsmacht van de justitiële rechter ten aanzien van het Verdrag, na het Cassatiearrest 'Le Ski' van 27 mei 1971", *T.B.P.*, 1973, pp. 204-209.

¹² P. DE VISSCHER en F. DELPÉRE, "Pour une juridiction constitutionnelle en Belgique", *Actualité du contrôle juridictionnel des lois*, Travaux des sixièmes journées d'études juridiques Jean Dabin, 1973, p. 267.

¹³ A. MAST, *Overzicht* ..., p. 337; *id.*, art. cit., p. 205.

ken worden ontwikkeld om het evenwicht tussen het geheel en de componenten en tussen de componenten onderling te bewaren; deze technieken – het volksreferendum in Zwitserland – hoeven niet noodzakelijkerwijze gesitueerd te zijn op het vlak van de grondwettigheidstoetsing.

Vervolgens is het nieuwe Belgische staatsbestel nog ver af van een federale staat¹⁴. Hierbij zij nog opgemerkt dat tijdens de voorbereiding van de Wet van 3 juli 1971 tot uitvoering van art. 59bis van de Grondwet de rechterlijke toetsing in haar algemeenheid werd afgewezen¹⁵. "De toetsing van de wetten en de decreten zal uitsluitend geschieden in het bestek van artikel 59bis van de Grondwet en derhalve op het terrein van de respectieve bevoegdheden van de nationale wetgever en de cultuurraden. Beoeld toetsingsrecht is tot dit terrein beperkt. Het probleem van de overeenstemming van de wetten en decreten met andere grondwettelijke regels blijft bestaan"¹⁶.

Ten slotte mag niet uit het oog worden verloren dat het Belgische recht een preventieve controle op de grondwettigheid van wetten en decreten kent, welke door de Raad van State, afdeling wetgeving wordt uitgeoefend¹⁷.

De noodzaak van de invoering van een grondwettigheidstoetsing in het huidige België – overigens slechts een argument *de lege ferenda* – is derhalve niet evident. De spanningen tussen de samenstellende delen van de Belgische Staat kan op andere politieke manieren worden ondervangen; aldus o.m. de paritaire samenstelling van de ministerraad, de procedures tot voorkoming van conflicten tussen wetten en decreten, de zg. "alarmbel" (art. 38bis, Grondwet).

6. Geen enkel argument is overtuigend voor de rechterlijke toetsing van de wetten aan de Grondwet. In deze omstandigheden gebiedt de rechtszekerheid dat lagere rechters zich aansluiten bij de constante rechtspraak van het Hof van Cassatie, de Raad van State en de Hoven van Beroep.

Het hier besproken vonnis haalt drie argumenten aan om een andere houding te volgen.

a) Een verwijzing naar het befaamde arrest van de Amerikaanse Supreme Court inzake Marbury v. Madison (1803) en naar de Amerikaanse auteur Hamilton;

b) Een verwijzing naar het arrest van het Hof van Cassatie

¹⁴ L.P. SUETENS, "Kritische beschouwingen rond de grondwetsherziening en uitvoeringswetten", *Herverdeling van de politieke macht*, Verslag 44e Vlaamse Sociale Week, 1971, p. 81-96.

¹⁵ Zie o.m. *Parl. doc., Senaat*, 1970-1971, Verslag, nr. 469, p. 14; *Aanvullend Verslag*, nr. 498, p. 11; *Kamer*, 1970-1971, Verslag, nr. 1026-3, p. 9.

¹⁶ W.J. GANSHOF VAN DER MEERSCH, "Beschouwingen over de herziening van de Grondwet", *R.W.*, 1972-73, t.a.v. 457-458.

¹⁷ F. PERIN, "Le contrôle de la constitutionnalité des avant-projets et propositions de lois par la section de législation du Conseil d'Etat", *J.T.*, 1951, 329; W. VAN ASSCHE, "Het preventief toezicht op de grondwettigheid van de ontwerpen van wet en decreet", *T.B.P.*, 1973, 219-229. Dit preventief grondwettigheidstoezicht is echter onvolledig: in beginsel wordt het niet uitgeoefend t.o.v. ontwerpen die bij hoogdringendheid worden ingediend – dit is aanvaardbaar –, en evenmin t.o.v. voorstellen van wetten of decreten.

Dit is niet zonder bezwaren, inzonderheid in een éénkamerstelsel, zoals de Cultuurraden, omdat aldus een risico van ondoordachte of ongelukkig geformuleerde wetgeving bestaat. Dit risico is niet denkbeeldig. Ondoordacht is b.v. het decreet betreffende het cultuurpact; overeenkomstig art. 59bis, § 7, stelt de wet de regelen vast ten einde elke discriminatie om ideologische en filosofische redenen te voorkomen. Onzorgvuldig geformuleerd zijn sommige bepalingen van het Decreet van 19 juli 1973 op het taalgebruik in het bedrijfsleven, overigens een voortreffelijk wettelijk initiatief.

Het zou wenselijk zijn dat het preventieve toezicht ook zou slaan op voorstellen van wetten of decreten, bij voorkeur na de aanvaarding van de tekst door de bevoegde commissie van Kamer, Senaat of Cultuurraad, om overlast van de Raad van State te vermijden.

van 25 (sic) mei 1971 (waarschijnlijk wordt het smeerkas arrest van 27 mei 1971 bedoeld);

c) De overweging dat een toetsing van wetten aan de Grondwet "zich des te meer opdringt waar bevoegdheden gedeeltelijk overgedragen werden aan de E.E.G. en gedeeltelijk aan gewesten, die geen ondergeschikte machten zijn".

Deze argumenten zijn deels irrelevant, deels weerlegbaar.

7. *Ad a)*: De verwijzing naar het arrest Marbury v. Madison is wel sympathiek, maar geenszins relevant.

Zoals men weet, legt dit arrest de basis voor de rechterlijke toetsing van wetten aan de Grondwet in de U.S.A. Dit arrest steunt op de (schijnbaar) sluitende redenering van Chief Justice Marshall: "The Constitution is either a superior, paramount law, unchangeable by ordinary means, or it is on a level with ordinary legislative acts, and, like other acts, is alterable when the legislature shall please to alter it. If the former part of the alternative be true, then a legislative act contrary to the Constitution is not law; if the latter part be true, then written Constitutions are absurd attempts, on the part of the people, to limit a power in its own nature illimitable"¹⁸.

De redenering van Marshall is in feite slechts geldig t.a.v. bewuste schending van de Grondwet door de wetgever, welke uiterst zeldzaam is¹⁹.

Maar zelfs wanneer men de redenering van Chief Justice Marshall kritiekloos zou aanvaarden, volstaat zij niet op zichzelf om een ommekeer in de Belgische rechtspraak te rechtvaardigen, evenmin als de stelling van Hamilton.

Het hier besproken vonnis is een schoolvoorbeeld van een verkeerde aanwending van de rechtsvergelijkende methode: een bepaalde redenering wordt uit haar context gerukt en zonder meer getransplanteerd op een ander rechtstelsel en een andere staatsstructuur. België is (nog) geen federale staat, zoals de V.S.A.; de Belgische Grondwet verschilt fundamenteel van die van de V.S.A.; de Belgische rechters worden voor het leven benoemd, terwijl de V.S.A. naast benoemde rechters, ook verkozen rechters kent; kortom, het gehele maatschappelijk en juridisch bestel ligt anders. Het invoeren van buitenlandse theorieën, zonder enige achtergrondstudie, behelst het risico van onaangepastheid aan de interne situatie. Eerlijke rechtsvergelijking reikt verder dan het oppervlakkig importeren van buitenlands recht.

8. *Ad b)*: Hierboven werd reeds aangetoond waarom het Cassatiearrest van 27 mei 1971 ter zake geen (analogische) oplossing biedt: het conflict wet – internationaal verdrag verschilt in zijn essentiële elementen van het conflict wet – Grondwet (zie boven, sub nr. 5).

9. *Ad c)*: Ook het derde argument van de Brusselse rechtbank – de gedeeltelijke overdracht van (staats)bevoegdheden aan de E.E.G. en aan de gewesten – is niet decisief.

Overeenkomstig art. 25bis van de Grondwet, kan de uitoefening van bepaalde machten worden opgedragen aan volkenrechtelijke instellingen. Zoals het internationaal verdragsrecht "uit de aard zelf ervan" het nationale recht primeert, zo ook primeert het Europese gemeenschapsrecht, *a fortiori*, de nationale wetgeving²⁰. Het conflict tussen de "self-executing" voorschriften van de verdragen tot oprichting van de Europese Gemeenschappen en van het afgeleid gemeenschapsrecht, enerzijds, en de nationale wetgeving, anderzijds, ligt op een ander vlak dan het conflict wet – Grondwet. De oplossing voor het eerste conflict steunt op andere factoren dan de oplossing voor het tweede conflict, zoals reeds werd aangetoond.

Een gedeeltelijke overdracht van nationale bevoegdheden aan gewesten "die geen ondergeschikte machten zijn", is, in tegenstelling tot wat het vonnis stelt, (nog) niet geschied. De ge-

¹⁸ Zie G. GUNTHER & N.T. DOWLING, *Cases and Materials on Constitutional Law*, 8e uitg., 1970, p. 12; J. DE MEYER, *Staatsrecht*, 8e uitg., 1972, p. 68.

¹⁹ Vgl. L. PRAKKE, *Toetsing in het publiekrecht*, 1972, inzonderheid pp. 49-62 en pp. 82-118.

²⁰ Vgl. Hof van Justitie der E.G., 15 juli 1964, zaak 6/64, Costa/ENEL, *Jur.*, 1964, t.a.v. p. 1218.

westelijke instellingen van art. 107^{quater} van de Grondwet zijn niet eens opgericht. Wetgevende bevoegdheid wordt niet in het vooruitzicht gesteld. Volgens het regeerakkoord, dat ten grondslag ligt aan de totstandkoming van de regering Leburton-Tindemans-De Clerq, zullen de gewestelijke verordeningen de materies, die binnen de bevoegdheid van de gewestraden vallen, regelen "voor zover die niet door de wet of door reglementen van algemeen bestuur zijn geregeld", "binnen de omschrijving bepaald door de wet". De gewestelijke verordeningen, in tegenstelling tot de decreten van de cultuurraden, blijven onderworpen aan het toetsingsrecht van de rechtbanken, overeenkomstig art. 107 van de Grondwet. Daarenboven kan de Koning de uitvoering schorsen van die gewestelijke verordeningen, die de wet schenden of die de belangen van een ander gewest ernstig benadelen. De verordening kan dan nadien bij in Ministerraad overlegd besluit worden vernietigd.

Hoewel de tekst van art. 107^{quater} van de Grondwet de toekening van wetgevende bevoegdheid toestaat, zal hiervan blijkbaar nog geen gebruik worden gemaakt. Alleszins is het foutief te stellen dat op 5 juni 1973, datum van het vonnis, bevoegdheden werden overgedragen aan "gewesten, die geen ondergeschikte machten zijn".

Wellicht doelt de rechtbank met "gewesten" op de organen van de cultuurgemeenschappen - de cultuurraden -, die over eigen wetgevende bevoegdheid beschikken. Dat is zo. Maar tijdens de debatten over de totstandkoming van art 59bis en van de uitvoeringswetten, werd een algemeen toetsingsrecht uitdrukkelijk uitgesloten²¹.

De verwijzing naar de wetgevende bevoegdheid van de cultuurraden is dan ook veeleer een argument te meer om de rechterlijke toetsing af te wijzen, tenzij binnen de perken van art. 59bis van de Grondwet.

10. Meteen wordt de kern van het probleem geraakt: welke macht is, in de interne logica van ons staatsbestel, het best geplaatst om de Grondwet te interpreteren: de wetgevende macht of de rechterlijke macht²²?

Wanneer men voor ogen houdt dat de grondwettelijke norm in wezen geen gewone rechtsnorm, maar een politieke norm is²³, wanneer men vaststelt dat de wetgevende kamers uit door het volk gekozenen bestaan, wijl de rechters worden benoemd, zodat de wetgever over een legitimiteit beschikt, welke niet bestaat in hoofde van de rechterlijke macht, wanneer men weet dat rechterlijke toetsing politiek geschoolde rechters veronderstelt, dan is het antwoord m.i. duidelijk: het laatste woord komt toe aan het volk, door zijn vertegenwoordigers in het parlement, niet aan enkele benoemde magistraten.

11. *Besluit*.—Puntsgewijze kan worden besloten:

a. In de huidige stand van het Belgische recht komt het de rechter *niet* toe de wetten aan de Grondwet te toetsen.

b. Indien rechterlijke toetsing wenselijk zou worden geacht²⁴ mag de ommekeer van de constitutionele gewoonte van niet-toetsing niet worden ingevoerd door de rechterlijke macht, maar moet zij volgen uit een uitdrukkelijke beslissing van de (grond) wetgever. In dit geval is het nodig dat het toetsingsrecht wordt geconcentreerd bij een bijzondere rechterlijke instantie - (een grondwettelijk hof; een grondwettelijke kamer in het Hof van Cassatie) -; gelet op de politieke implicaties, kan deze bevoegdheid niet aan alle rechters worden toegekend²⁵.

²¹ Zie voetnoot 15.

²² A. MAST, "De rechterlijke toetsing...", *art. cit.*, p. 207.

²³ Zie A. MAST, "De grondwettelijke norm", *T.B.P.*, 1970, p. 426-439.

²⁴ In de jongste openingsrede van procureur-generaal W.J. GANSHOF VAN DER MEERSCH schemert de mogelijkheid van rechterlijke toetsing door (*R.W.*, 1973-74, t.a.v. 118-119).

²⁵ Vgl. L. PRAKKE: "Het is duidelijk dat bij een dergelijk in hoge mate *diffuus* stelsel de bezwaren die tegen het toetsingsrecht kunnen worden aangevoerd uit een oogpunt van rechtszekerheid veel groter zijn dan wanneer de toetsingsbevoegdheid bij een enkele instantie is geconcentreerd" (*T.B.P.*, 1972, p. 406).

c. Op het vlak van de grondwettigheidscontrole behelst het hier besproken vonnis dus zowel *de lege lata* als *de lege ferenda* een foutieve stellingname.

d. M.i. is rechterlijke toetsing ongewenst, om twee redenen die in een advies terzake van de Nederlandse Hoge Raad worden vooropgezet²⁶:

1.- De organen, die een wet in formele zin tot stand brengen, zijn dezelfde als de organen door wier samenwerking ook de Grondwet werd gegeven²⁷;

2.- De toetsing van de wet aan de Grondwet zou de rechter in een politieke strijd kunnen betrekken, waarin hij met het oog op zijn positie niet thuishoort.

Louis Paul SUETENS

²⁶ *Nederlandse Staatscourant*, 1970, nr. 57, p. 9; *T.B.P.*, 1972, p. 169.

²⁷ Terloops zij nog herinnerd aan art. 28 van de Grondwet, dat bepaalt dat alleen de wetgevende macht een authentieke uitlegging van de wetten kan geven; is het dan niet logisch dat een bindende grondwetstoetsing alleen door de organen van de (grond)wetgevende macht zou worden gegeven?

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (2e Kamer), 30 oktober 1973

Abnormalen—Bescherming van de maatschappij—Op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde—Straf wegens nieuw misdrijf en verscherping van de voorwaarden van invrijheidstelling.

Een op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde werd voor nieuwe strafbare feiten vervolgd. Noch op het ogenblik van de feiten noch op het ogenblik van de uitspraak verkeerde hij in een staat van krankzinnigheid, van ernstige geestesstoornis of zwakzinnigheid die hem tot het controleren van zijn daden ongeschikt maakte.

Tegen het vonnis van de correctionele rechtbank dat hem in hoger beroep veroordeelde, voert hij aan, dat niet geantwoord werd op zijn conclusie waarin hij de rechtbank verzocht te zeggen, dat hij niet in aanmerking kon komen om tegelijkertijd aan een curatieve maatregel en aan een strafmaatregel te worden onderworpen; hij voert tevens aan, dat de procureur des Konings niet terzelfder tijd én de Commissie op de hoogte kon brengen én een strafvervolg instellen.

Het Hof verwerpt beide onderdelen van het middel:

"Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het vonnis beslist: 'dat het feit dat de voorwaarden van zijn (eisers) invrijheidstelling naar aanleiding van de thans vervolgte misdrijven reeds door de Commissie tot bescherming van de maatschappij zouden zijn verscherpt, niet te beschouwen is als een straf of sanctie, maar slechts als een administratieve maatregel tot curatieve tussenkomst; dat het uitspreken van een strafrechtelijke veroordeling dan ook niet in strijd is met de regel *non bis in idem*';

Dat het vonnis aldus duidelijk te kennen geeft dat eiser tegelijkertijd aan een curatieve maatregel en aan een strafmaatregel onderworpen kan worden en zodoende de conclusie van eiser passend beantwoordt;

Dat het onderdeel feitelijk grondslag mist;

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat, ingevolge artikel 20, tweede lid, van de Wet van 1 juli 1964, de procureur des Konings, in verband met de door een op proef in vrijheid gestelde gepleegde misdrijven, geheel vrij blijft hetzij om een strafrechtelijk opsporingsonderzoek in te stellen of een gerechtelijk strafonderzoek te vorderen, hetzij om het nieuwe misdrijf bij het von-

nisgerecht aanhangig te maken; dat niets hem belet en het zelfs gepast blijkt dat hij, in dergelijk geval, de Commissie tot bescherming van de maatschappij hiervan zou inlichten;

Dat het onderdeel naar recht faalt."

(Voorzitter: de h. Wauters—Raadsheer-verslaggever: de h. Naulaerts—Advocaat-generaal: de h. Lenaerts—In de zaak: W.).

Rb. Brussel (1e Kamer B), 11 juni 1971

Taalgebruik in gerechtszaken—Dagvaarding van een in de Brusselse agglomeratie woonachtige verweerder voor een gerecht in het arrondissement Brussel—Wijziging van de taal der rechtspleging—Toereikende kennis van de voor de dagvaarding gebruikte taal.

Een te Oudergem woonachtige verweerder, die voor de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel in het Nederlands werd gedagvaard, vraagt dat de rechtspleging in het Frans wordt voortgezet. Om de volgende redenen weigert de rechtbank op de aanvraag in te gaan:

"dat inderdaad uit het onderzoek ter zitting is gebleken dat verweerder over een genoegzame kennis van het Nederlands beschikt, aangezien niet alleen de door hem ondertekende overeenkomst, basis van het geschil, in het Nederlands is opgesteld, doch hij daarenboven diende te erkennen dat hij, met het oog op de uitoefening van zijn beroep van adjunct-politiecommissaris te Oudergem, een taalexamen in het Nederlands heeft dienen af te leggen, waarin hij met succes is geslaagd".

(Voorzitter: de h. Wyns—Openbaar ministerie: de h. Peytier—Advocaat: mr. W. Devos—In de zaak: Verhoomhove t/ Delronge).

Arbrb. Hasselt (1e Kamer), 26 november 1973

Brief—Arbeidsovereenkomst—Opzegging per aangetekende brief—De ontvanger beweert dat de omslag enkel een wit blad papier bevatte.

Verweerster, werkgeefster, betaalde op 29 maart 1973 aan eiseres haar loon voor april uit met de mededeling dat zij in april niet meer moest komen werken. Eiseres beweert, dat haar drie maanden opzeggingsvergoeding moest worden uitgekeerd, waarop verweerster antwoordt, dat zij eiseres op 26 januari 1973 bij ter post aangetekende brief met een termijn lopend van 1 februari tot 30 april 1973 opgezegd heeft. Eiseres geeft toe, dat zij een aangetekende brief ontvangen heeft, maar houdt staande, dat de omslag slechts een wit blad met haar adres op bevatte. Over dit probleem zegt de rechtbank:

"Het door eiseres ingenomen standpunt werd herhaaldelijk ontwikkeld in pachtzaken en gaf aanleiding tot een vaststaande jurisprudentie, die als volgt kan samengevat worden. Diegene die beweert, dat hij een abnormaal aangetekend schrijven ontving van iemand met wie hij in relatie is in een materie waar het gebruik van aangetekende correspondentie voorzien is, is ongeloofwaardig in zijn bewering dat de correspondentie abnormaal was, wanneer hij niet onmiddellijk op deze abnormaliteit reageerde door om uitleg te vragen (Cass. fr., 11 juni 1964, *J.T.*, 1965, 120, met noot VAN REEPINGHEN; Rb. Brussel, 8 april 1960, *onuitg.*).

"Bovendien wordt aanvaard, dat wanneer de wetgever het aangetekend schrijven als voldoende bewijs beschouwt, de aantekening voldoende is om de beweerde inhoud van het aangetekend schrijven aan te tonen tenzij het tegendeel op afdoende wijze wordt bewezen (*A.P.R., Landpacht*, nr. 97).

"En in casu blijkt de inhoud van de aangetekende mededeling van verweerster uit de door verweerster overgelegde doorslag van het opzeggingschrijven dat voorkomt als zijn de regelmatig naar de vorm."

(Voorzitter: de h. G. Panier—Openbaar ministerie: de h. P. Romain—Advocaat: mr. G. Lambeets—In de zaak: Nijs t/ N.V. Metal and Pipeline Endurance Ltd).

NIEUW RECHT OP KOMST

Internationaal privaatrecht - Onrechtmatige daad - Verkeer

Op 4 mei 1971 werd door Nederland, Frankrijk, Portugal en België te 's-Gravenhage ondertekend het Verdrag inzake de wet welke van toepassing is op verkeersongevallen op de weg.

Dit Verdrag werd ter goedkeuring aan de Wetgevende Macht voorgelegd (*Parl. Besch., Kamer*, 1972-73, nr. 661-1).

Het stelt de wet van de plaats van het ongeval als algemene conflictenregel. Een uitzondering op deze, in België reeds op grond van art. 3 B.W. toegepaste regel wordt gemaakt wanneer alle partijen bij het ongeval behoren tot een ander land dan dat op het grondgebied waarvan het ongeval heeft plaatsgevonden; in dit geval is van toepassing de wet van de Staat van inschrijving van het of de voertuigen die bij het ongeval betrokken zijn. In de memorie van toelichting wordt onderstreept dat die oplossing meer voldoening schenkt en billijker is dan de *lex loci delicti* in gevallen als dat van het ongeval dat in juli 1966 op de Duitse autoweg bij Limburg aan een Belgische autocar overkwam die Belgische kinderen uit vakantie terugbracht: de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel paste de Duitse wet toe op de aansprakelijkheid en op de omvang van de vergoeding, wat aan de rechtverkrigenden van de 28 overleden kinderen niet de mogelijkheid bood om een vergoeding voor morele schade te bekomen.

In de memorie van toelichting is opgenomen een toelichtend verslag bij het Verdrag door Eric W. Essen, rechter bij het Hof van Beroep te Stockholm en juridisch adviseur bij het Koninklijk Ministerie van Justitie.

Het Verdrag treedt in werking op de 60e dag na de neerlegging van de derde bekrachtigingsoorkonde. Op 16 augustus 1973 was alleen de oorkonde van Frankrijk neergelegd.

Minderjarige - Verlengde minderjarigheid

Bij de bespreking van art. 487ter B.W. werd door de commissie van de kamer opgemerkt, dat vergeten werd te bepalen dat het verzoekschrift door de advocaat ondertekend mag worden (zie J.M. PAUWELS, "De staat van verlengde minderjarigheid", *R.W.*, 1973-74, 711).

Door de Wet van 7 mei 1973 werd een gelijkaardige vergetelheid m.b.t. de verzoekschriften inzake adoptie verholpen (artt. 350 en 353 B.W.).

Een wetsvoorstel van volksvertegenwoordiger E. Charpentier strekt ertoe in de eerste twee leden van art. 487ter de woorden "of door hun advocaat" in te voegen (*Parl. Besch., Kamer*, 1973-74, nr. 691-1).

Spel - Jack-pots

Bij de bespreking van het derde lid dat door de Wet van 19 april 1963 aan art. 1 van de Wet van 24 oktober 1902 werd toegevoegd, gaven verscheidene volksvertegenwoordigers uiting aan hun bezorgdheid m.b.t. de spelen die werden vrijgegeven mits ze de speler geen andere kans van verrijking

of stoffelijk voordeel zouden opleveren dan het recht om gratis verder te spelen.

Een voldoende doeltreffende controle op de verwezenlijking van die voorwaarde blijkt niet mogelijk te zijn. Een ontwerp van wet tot wijziging van voornoemd art. 1 (*Parl. Besch., Senaat, 1972-73, nr. 425*) heft het derde lid op en vervangt het eerste lid door de volgende tekst :

"De exploitatie van kansspelen is verboden.

"Als kansspelen in de zin van deze wet worden beschouwd :

"1. de spelen waarbij de behendigheid, de vaardigheid of de schranderheid van de speler geen rol spelen ;

"2. de spelen waarin de kans, hetzij door hun aard zelf, hetzij door de omstandigheden waarin zij gespeeld worden, de overhand heeft op de behendigheid en de combinaties van de schranderheid, zodra zij aan de speler een andere kans van verrijking of stoffelijk voordeel opleveren dan het recht om verder te spelen. Een stoffelijk voordeel is de uitreiking van penningen, voorwerpen of stoffelijke titels van welke aard ook."

De memorie van toelichting zegt dat het ontwerp de zogenaamde jack-pots beoogt en dat een van zijn doeleinden is de toestand op te helderen die ten zeerste verschilt van streek tot streek ingevolge de beraadslagingen van talrijke gemeenteraden, waarbij de exploitatie van bepaalde speelautomaten verboden wordt.

Vennootschappen - N.V. - Kapitaal

De senaatscommissie voor de justitie behandelde een tijdens de zitting van 1971-72 door senator R. Vandekerckhove ingediend voorstel van wet tot vaststelling van het minimumkapitaal van de naamloze vennootschappen.

Indien het minimumkapitaal werd vastgesteld op een miljoen frank zouden van de 15.846 door het Instituut voor Statistiek voor 1970 opgegeven naamloze vennootschappen, 7.000 verplicht zijn hun kapitaal te verhogen of zich in een andere vorm van vennootschap om te vormen ; 3.000 daarvan zouden echter de verhoging kunnen uitvoeren door eenvoudigweg hun reserves op te nemen. Het verslag wijst erop, dat er in België in 1970 30.557 P.V.B.A.'s waren (in West-Duitsland 2.300 N.V.'s en 80.000 P.V.B.A.'s).

De commissie voor de hervorming van de wetten op de handelsvennootschappen wenst de vorm van N.V. te reserveren voor belangrijke vennootschappen, omdat die vorm de mogelijkheid van een openbaar beroep op de kapitaalmarkt biedt.

Verder is er bij de Ministerraad van de E.E.G. een ontwerp van richtlijn in behandeling, dat - voorlopig althans - een minimum van ongeveer 1.250.000 frank voorschrijft. Als men een minimum voltekend kapitaal van dat bedrag aanhoudt, zou het minimum volgestort kapitaal overeenstemmen met dat van de P.V.B.A. De senaatscommissie heeft een wijziging van art. 29, 2°, Vennootschapswet in die zin goedgekeurd (*Parl. Besch., Senaat, 1973-74, nr. 42*).

Wet - Retroactiviteit - Geneeskunst

Bij arrest van 11 mei 1973 verklaarde het Hof van Cassatie art. 2 van het K.B. van 9 februari 1970 onwettig in zover het de oprichting van een voor het publiek opengestelde apotheek afhankelijk stelt van een onder de voorwaarden van art. 3 verleende vergunning, daar art. 2 geen wettelijke steun vindt in art. 4, § 3, van het K.B. nr. 78 van 10 november 1967 (*R.W., 1973-74, 93*, met conclusie van de eerste advocaat-generaal P. Mahaux). Anderzijds zijn bij de Raad van State talrijke annulatieberoepen aanhangig tegen beide koninklijke besluiten en tegen overeenkomstig die besluiten genomen ministeriële beslissingen.

Op 7 juni 1973 diende de regering een ontwerp van wet in tot wijziging van de Wet van 12 april 1958 betreffende

de medisch-farmaceutische cumulatie en van het K.B. nr. 78 van 10 november 1967 betreffende de geneeskunst, de uitoefening van de daaraan verbonden beroepen en de geneeskundige commissies (*Parl. Besch., Kamer, 1972-73, nr. 608-1*).

De hoofdbedoeling van het ontwerp is art. 4, § 3, van het K.B. nr. 78 van 10 november 1967 door nieuwe wettelijke bepalingen te vervangen en zodoende de juridische grondslag ervan te bevestigen" (*Parl. Besch., Senaat, 1972-73, nr. 385*, verslag van Senator Verbist, p. 1).

Betreffende de datum waarop de nieuwe wet in werking zou treden blijkt uit een vergelijking van de door de Kamer op 21 juni 1973 goedgekeurde tekst en die welke op 4 juli 1973 door de Senaat werd aangenomen, dat de Senaat de door de Kamer vastgestelde datum van 4 november 1972 heeft vervangen door 4 juli 1973. De datum van 4 november 1972 is die van de inwerkingtreding van het K.B. van 27 oktober 1972, dat volgde op dat van 9 februari 1970, en dat zolang de nieuwe wet nog in voorbereiding is, de spreading van de voor het publiek opengestelde apotheken regelt.

In zijn advies zegt de Raad van State, aan wie de tekst van de Senaat werd voorgelegd :

"De Senaat wenste daarmee te voorkomen dat de wetgever zich zou bemoeien met geschillen die bij de Raad van State en bij de gewone rechtbanken aanhangig zijn."

Wegens zijn doctrinair belang in verband met de verhouding tussen wet en verdrag en de verhouding tussen de wetgevende macht en de rechterlijke macht volgt hier een uitvoeriger citaat uit het advies :

"De wet beschikt in beginsel alleen voor het toekomstige, maar dit beginsel, dat in artikel 2 van het Burgerlijk Wetboek is neergelegd, geldt volgens de vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie sedert zijn arrest van 18 januari 1924 (*Cass., 18 januari 1924, Pas., 1924, I, 144*), niet op absolute wijze voor de wetgever. Dat is echter niet zo als het gaat om bepalingen van strafrechtelijke aard.

"Art. 7.1 van het Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, goedgekeurd bij de wet van 13 mei 1955 stelt : 'Niemand kan worden veroordeeld wegens een handelen of nalaten, dat geen strafbaar feit naar nationaal of internationaal recht uitmaakte, ten tijde dat het handelen of nalaten geschiedde.'

"In het onderhavige geval is het openen van een apotheek zonder voorafgaande vergunning thans nog geen misdrijf. Het is geen van de feiten die opgesomd worden in de artikelen 38 en 39 van het koninklijk besluit nr. 78 van 10 november 1967 betreffende de geneeskunst, de uitoefening van de daaraan verbonden beroepen en de geneeskundige commissies.

"De artikelen 2 en 3 van de ontwerp-wet voorzien in gevangenisstraffen, geldboeten en verbeurdverklaringen. Artikel 4 wijzigd de wet van 12 april 1958 betreffende de medisch-farmaceutische cumulatie, waarvan artikel 11 op zijn beurt in gelijkaardige straffen voorziet. Een onvermijdelijk gevolg van de retroactieve inwerkingstelling van de ontworpen bepalingen zou zijn, dat straffen worden toegepast op feiten die niet strafbaar waren toen ze werden gepleegd, wat rechtstreeks zou ingaan tegen artikel 7 van het Verdrag van 4 november 1950.

"Hieruit volgt dat, gezien de voorrang van het Verdrag op de wet, van enige terugwerking, hoe beperkt ook, moet worden afgezien waar het om de strafbepalingen van het ontwerp gaat.

"De vraag is dan wat het nut van de terugwerking kan zijn voor de overige bepalingen van het ontwerp. Een zodanige terugwerking had alleen zin met het oog op het valideren van koninklijke besluiten, iets waartoe de Senaat althans voor de periode vóór 4 juli 1973 niet wilde komen.

"Bovendien zal de wet, krachtens artikel 19 van de Grondwet, niet verbindend zijn zolang zij niet is bekendgemaakt.

"Wordt het eerste lid van artikel 5 van het ontwerp aan-

gehouden [dit lid bepaalt dat de wet uitwerking heeft op 4 juli 1973], dan moet daaruit geconcludeerd worden dat de wetgever het koninklijk besluit van 27 oktober 1972 bedoelt te valideren vanaf een bepaalde datum, die vóór de bekendmaking van de wet zou liggen, terwijl aan de rechtsprekende organen de uitoefening van hun prerogatieven wordt gelaten ten aanzien van de vóór die datum ingestelde beroepen. Een zodanige validering zou ook niet zonder terugslag zijn op de actie van het gerecht; het voorbehoud dat door de Raad van State in zijn advies van 31 oktober 1972 betreffende het huidige ontwerp werd gemaakt, zou zijn gehele waarde behouden (Stuk van de Kamer, 1972-1973, nr. 608, blz. 16 en 17). De inmenging van de wetgever in de uitoefening van de rechtsmacht zou nog opvallender zijn, mocht de rechter over de machtsoverschrijding het bewuste koninklijk besluit vernietigen vooraleer de wet is bekendgemaakt" (*Parl. Besch., Kamer*, 1973-74, nr. 608-7, pp. 2 en 3).

MEDEDELINGEN

Plechtige herdenking van de oprichting van het Parlement/Grote Raad van Mechelen 1474-1973

De in nr. 14 van dit blad aangekondigde plechtige herdenking van de oprichting van het Parlement/Grote Raad van Mechelen in december 1473 als hoogste en soeverein gerechtshof van de "landen van herwaarts over" op 8 december te Brussel en op 9 december te Mechelen, is uitgegroeid tot een indrukwekkende manifestatie, ongetwijfeld van grote en stimulerende betekenis voor een toekomstige samenwerking tussen de drie hoogste rechtscolleges van de Beneluxlanden.

Het inrichtend comité, bestaande uit de voorzitter mr. E.G. Langemeijer, emeritus procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden, de ondervoorzitters J. Gilissen, auditeur-generaal bij het Militair Gerechtshof en professor aan de universiteit te Brussel en A. Huss, ere procureur-generaal bij de "Cour supérieure de justice" van het Groothertogdom Luxemburg, de secretaris-generaal R. Janssens, raadsheer in het Hof van Cassatie, en de leden, de professoren J.Th. de Smidt (Leiden), Ph. Godding (Leuven), L.Th. Maes (Antwerpen) en, J. van Rompaey (Gent), de staatsraad F. Goerens, president van de "Chambre des Comptes" te Luxemburg, en eerste substituut-krijgsauditeur A. Alexander, verdient alle lof voor de wijze, waarop deze herdenking werd georganiseerd en is verlopen.

Op vrijdag 7 december 1973 werden de talrijke deelnemers door de Koning en de Koningin innemend en charmant op het paleis ontvangen.

De academische zitting op zaterdag 8 december 1973 om 11 uur in de plechtige zittingszaal van het Hof van Beroep, bijgewoond door vele prominenten, is als een unieke gebeurtenis in de geschiedenis der Beneluxlanden aan te merken. Naast de ministers van justitie van België, Nederland en het Groothertogdom Luxemburg waren de leden van het Hof van Cassatie, van de Hoge Raad der Nederlanden en van de Cour supérieure de Justice voltallig aanwezig.

De redevoeringen en toespraken, die door de heren G.E. Langemeijer, J. Gilissen en A. Huss en door de Belgische en Nederlandse ministers van justitie werden gehouden, zijn in dit nummer van het Rechtskundig Weekblad opgenomen. De verlening van het Grootkruis in de Orde van Oranje-Nassau aan prof. dr. Gilissen en van het Grootkruis in de Kroonorde aan em. procureur-generaal Langemeijer werd op een hartelijk en langdurig applaus onthaald.

In de namiddag werden voor een talrijk publiek boeiende

lezingen gehouden door prof. P.C. Timbal uit Parijs, prof. H.E. Coing uit Frankfurt am Main en prof. J.Th. de Smidt uit Leiden over het Parlement van Parijs, het Reichskammergericht en het Parlement en de Grote Raad van Mechelen.

's Anderdaags (9 december 1973) bezochten, ondanks de autoloze zondag, meer dan 150 deelnemers aan het internationaal symposium te Mechelen het huidige rechtsgebouw, waar vroeger de Grote Raad zitting hield.

Onder voorzitterschap van prof. dr. Ph. Godding (UCL) werd eerst het probleem behandeld van de hoogste rechtscolleges in Europa, (XVe en XVIe eeuw) met inleidende referaten van de heer J.P. Laurent en Mevr. Ir. Metman (werkgroep prof. P.C. Timbal) over de ontleding van de jurisprudentie van het Parlement van Parijs door middel van de modernste informaticamethoden, van prof. B. Diestelkamp (Frankfurt) over het probleem van de zeer verspreide archieven van de Reichshofrat en het Reichskammergericht, van drs. A. Huussen (Amsterdam) over de door de werkgroep van prof. dr. J.Th. de Smidt op microfilmen en microfiches overgebrachte jurisprudentie van de Grote Raad. Uit de vele tussenkomsten bleek, dat een enge samenwerking tussen archivariissen en juristen noodzakelijk is.

Na de door de stad Mechelen royaal aangeboden receptie en lunch leidde prof. L.Th. Maes (UIA) de deelnemers doorheen de kleine wetenschappelijke herdenkingstentoonstelling, waarin de voornaamste juridische documenten en competentiekaarten uit de Grote Raad-tentoonstelling aanwezig waren.

De namiddagzitting werd geleid door prof. J. Gilissen en was gewijd aan het beroep en de andere rechtsmiddelen in de procedure bij de hoogste rechtscolleges in Europa (XVe en XVIe eeuw). Prof. Y. Bongert (Sorbonne) behandelde het crimineel hoger beroep, prof. J. Van Rompaey (RUG) en dr. W.G.Ph. Wedekind (Amsterdam) het hoger beroep bij de Grote Raad en prof. Dr. Sellert (Frankfurt) het hoger beroep bij de Reichshofrat en het Reichskammergericht. Aan de geanimeerde bespreking, die daarop volgde, namen o.a. deel de heren de Jong (Amsterdam), C. Wijffels (Algemeen rijksarchivaris, Brussel), J. Buntinx (RUG), P. Nève (Amsterdam), prof. G.C.J.J. van den Bergh (Nijmegen), drs. C.I. Th. Verkerk (Amsterdam), prof. B. Schnapper (Parijs).

Tot slot van deze bijeenkomst werd beslist een blijvende "werkgroep van de soevereine hogere gerechtshoven van Europa" tussen de leden van het inrichtend comité (Benelux) en de werkgroep Parlement de Paris (prof. P.C. Timbal) en de werkgroep Reichskammergericht (prof. B. Diestelkamp) op te richten.

Eenmaking van recht in Beneluxverband

Op 26 november 1973 zijn te Den Haag door de ministers van justitie A.A.M. Van Agt, H. Vanderpoorten en Eug. Schaus namens de regeringen van Nederland, België en het Groothertogdom Luxemburg drie verdragen ondertekend, die tot doel hebben belangrijke delen van het burgerlijk recht te unificeren.

Twee verdragen beogen de eenmaking van de bepalingen in de burgerlijke wetboeken betreffende de dwangsom en het boetebeding. Door het derde verdrag zullen de wetgevingen betreffende de agentuurovereenkomst worden geharmoniseerd, waardoor een uniforme regeling van het statuut van handelsagent tot stand zal komen, hetgeen met name van belang is voor het vrije dienstenverkeer in de Beneluxlanden.

Op strafrechtelijk gebied zal binnenkort het bestaande systeem van onderlinge rechtshulp worden uitgebouwd door de totstandkoming van een verdrag, waardoor het onder bepaalde voorwaarden mogelijk wordt in een Beneluxland een strafvervolgning tegen iemand in te stellen wegens strafbare feiten, die in een ander Beneluxland zijn gepleegd.

Instelling van een Benelux-Gerechtshof

In het Belgisch Staatsblad van 11 december 1973 zijn verschenen: de Wet van 18 juli 1969 houdende goedkeuring van het verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof, ondertekend te Brussel op 31 maart 1965 en van het aanvullend protocol bij dit verdrag, ondertekend te Brussel op 25 oktober 1966, de Wet van 2 februari 1971, houdende goedkeuring van het protocol ter uitvoering van art. 1, 2e lid van het verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof te 's Gravenhage op 29 april 1969 en de Wet van 7 januari 1971, houdende goedkeuring van het aanvullend protocol bij het verdrag betreffende de instelling en het statuut van een Benelux-Gerechtshof inzake de rechtsbescherming van de personen in dienst van de Benelux Economische Unie, ondertekend te 's Gravenhage op 29 april 1969.

De zetel van het Benelux-Hof is gevestigd te Brussel.

Het Hof, dat begin volgend jaar zal worden geïnstalleerd, is samengesteld uit negen rechters, waaronder een president, een vice-president en een tweede vice-president en uit zes plaatsvervangende rechters. Aan het Hof is verbonden een parket, bestaande uit drie advocaten-generaal, waarvan één hoofd van het parket.

Het Hof wordt bijgestaan door drie griffiers, waarvan één hoofd van de griffie.

De rechters en de plaatsvervangende rechters worden gekozen uit de leden van het hoogste rechtscollege van elk der drie landen. Voor het Groothertogdom Luxemburg mogen de rechters en de plaatsvervangende rechters ook worden gekozen uit de leden van het "Comité du contentieux" van de Raad van State. De advocaten-generaal worden gekozen uit de leden van het Openbaar Ministerie bij het hoogste rechtscollege van elk der drie landen. De griffiers worden gekozen uit de leden van het Secretariaat-generaal van de Benelux Economische Unie op voorstel van de Secretaris-generaal.

De functies van president, van eerste en tweede vice-president en van hoofd van het Parket worden volgens nationaliteit bij toerbeurt vervuld voor een periode van drie jaar. Evenwel geschiedt de eerste verkiezing van de president van het Hof bij absolute meerderheid van stemmen der door het Comité van ministers als leden van het Hof aangewezen en in algemene vergadering aanwezige magistraten.

Aan de zittingen van het Hof wordt in beginsel deelgenomen door negen rechters, van elk land drie. In gevallen, voorzien in het Reglement van Orde kan het Hof echter zitting houden met drie rechters, van elk land één. Bij voorkeur treedt daarbij op de advocaat-generaal die behoort tot het land waar het bodemgeschil aanhangig is. De advocaten-generaal vervangen elkander, ongeacht het land waartoe zij behoren.

Het Benelux-Gerechtshof heeft tot taak om op verzoek van een nationale rechter van een der drie landen of op verzoek van een der drie regeringen, een bindende uitspraak te doen over de interpretatie, welke dient gegeven te worden aan die gemeenschappelijke rechtsregels van de drie Beneluxlanden waarvoor het Hof uitdrukkelijk bevoegd is verklaard. Ook zal het Hof fungeren als ambtenarenrechter voor het personeel, dat in dienst staat van de Beneluxinstellingen.

De leden van het Hof en van het Parket oefenen hun ambt uit in alle onpartijdigheid en onafhankelijkheid.

Prof. Mr. G.E. Langemeijer 70 jaar

Onlangs is prof. mr. G.E. Langemeijer wegens het bereiken van de zeventigjarige leeftijd als procureur-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden afgetreden.

Aan de vooravond van zijn zeventigste verjaardag werden hem door staatssecretaris mr. J.F. Glastra van Loon 31 rechtsgeleerde opstellen, gebundeld onder de titel "Speculum

Langemeijer", en door de redactie van het Nederlands Juristenblad een bibliografische lijst van zijn belangrijkste geschriften aangeboden.

In het voorwoord tot de rechtsgeleerde opstellen schrijven de initiatiefnemers J.F. Glastra van Loon, R.A.V. van Haersolte en J.M. Polak, dat het nu tijd is "hardop te gewagen van de grote rol die mr. G.E. Langemeijer als docent en als schrijver in ons land heeft gespeeld, zowel op juridisch als op filosofisch (ethisch en rechtsfilosofisch) gebied. Deze specificatie mag er inderdaad wel bij, aangezien het voorwaar geen kleine prestatie is, naast een rechtsgeleerde carrière, die tot de hoogste juristenfuncties in ons land heeft gevoerd, ook nog één van de belangrijkste originele filosofen in dat land te zijn".

Bij deze hulde sluit de redactie van het Rechtskundig Weekblad zich gaarne aan. Zij wenst aan prof. mr. G.E. Langemeijer, die tot de eerste medewerkers van het Rechtskundig Weekblad behoorde en in ons land talrijke vrienden en bewonderaars telt, nog vele jaren van gezondheid en werkracht.

TIJDSCHRIFTEN

België Franstalig

Cahiers de Droit Européen.—jg. 1973

nr. 4

P. Van Ommeslaghe, Les articles 85 et 86 du traité de Rome à travers les arrêts de la Cour de justice et les décisions de la Commission (1re partie).—Jurisprudence.—Chronique législative.—Colloques, congrès et conférences.—Bibliographie.—Avis.

Revue du Notariat Belge.—jg. 1973—nr. 2605 et 2606

René Dekkers, En fait de meubles, la possession vaut titre, mais non : juste titre—Législation—Revue de la jurisprudence belge—Revue de la jurisprudence étrangère—Bibliographie—Le droit comparé de la construction—Renseignements divers—Notariat.

Recueil général de l'enregistrement et du Notariat—jg. 1973—nr. 21707 à 21722

Wetgeving : Aliénés, loi du 7 mai 1973—Minorité prolongée, loi du 29 juin 1973—Rechtspraak : Succession (droit de)—Succession (droit de)—Succession (droit de)—Taxe sur la valeur ajoutée—Communauté—Expropriation pour cause d'utilité publique—Bail à ferme—Société—Lettre de change—Hypothèque—Séparation de biens—Saisie-exécution mobilière—Bibliographie : J. Herbots, Meertalig rechtswoord—Rijkere rechtsvinding—A. Le Paige, Précis de droit judiciaire, Les voies de recours—L. Wallemacq, Traité et formulaire des associations momentanées et en participation.

Revue générale des Assurances et de Responsabilités—jg. 1973—nr. 7

Rechtspraak over : Voirie—Chemin de fer—Règl. Gén., A.R. 14-3-68—Lésions physiques—Transaction—Respons.—Courtier—Accid. d. travail—Ass. sociales—Bibliographie.

Mouvement Communal—jg. 1973—nr. 8-9

Editorial—La vie de l'Union—P. Hautphenne, Loi du 10 avril 1973 accordant des crédits d'heures aux travailleurs—J.M. Leboutte, L'octroi de subventions aux communes pour leurs dépenses d'inventisement—Actualités—3e salon international de l'Équipement municipal—Législation—Jurisprudence (annotée)—Chronique bibliographique—Chronique "Assistance publique".